

A. or.

1780

1780
A. V. 273~~H~~
Arab.

Tanachum

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

10828
R. TANCHUMI HIEROSOLYMITANI

COMMENTARIUM ARABICUM

A D

LIBRORUM SAMUELIS ET REGUM

LOCOS GRAVIORES

E CODICE UNICO OXONIENSI (POCOK. 314.) SECUNDUM

SCHNURRERI APOGRAPHUM

EDIDIT ET INTERPRETATIONEM LATINAM ADJECIT

THEOD. HAARBRUECKER,

PHIL. DR. IN ACAD. HALENSI PRIV. DOC.

LIPSIAE MDCCCXLIV

SUMPTIBUS FRID. CHRIST. GUIL. VOGELII.

181. 13.

VIRO SUMME VENERABILI

AEMILIO ROEDIGERO

**THEOL. ET PHIL. DR. LINGG. ORIENTT. IN ACAD. HALENSI
PROF. P. O. SOCIETAT. ASIATIC. PARIS. SODALI ETC.**

PRAECEPTORI CARISSIMO

HUNC LIBELLUM

D. D. D.

EDITOR.

ALIO SUMME VENERABIL

AMILIO RODRIGERO

THEOR ET PHE DE L'ASIE ORIENTT IN ACAD. BAILESI
PROF. P. O. SOCIETAT. ASIATIC. PARIS. BONAI ETC.

PRAECEPTORI CARISSIMO

HENC LIBRETI

L. D. D.

EDITOR.

P r a e f a t i o .

Quod cum aliqua aegrimonia mea evenisse mihi doleo, ut haec horumce Tanchumi commentariorum editio serius typis exararetur, quam in specimine meo a. MDCCCXLIII edito promiseram, attamen ipsa hac mora aliquid commodi allatum est. Factum enim est satis opportune, ut duo Tanchumi commentarii, alter Parisiis opera viri doctiss. Munk (*Commentaire de Rabbi Tan'houn de Jérusalem sur le livre de 'Habakkouk publié en arabe avec une traduction française et des notes par S. Munk 1843*), alter Londini cura viri doctiss. Cureton (*Tanchumi Hierosolymitani comment. arabic. in Lamentationes e codice unico Bodlejano literis hebr. exarato descripsit caractere arabico et edidit Gulielmus Cureton m. a. MDCCCXLIII*) interim prodirent; quorum rationem habui. Atque Munk quidem in iis, quibus commentario Tanchumi a se edito

أبو الوليد بن جناح, ר' משה ב'ר' מימין, (كتاب الشرايع)
 (كتاب) משה בן עזרא, דונש בן חמים, (كتاب اللمع) [ר' יונה]
 أبو زكريا حيوج [ר' יהודה], (والمذاكرة المحاضرة)

In hac nostra comment. Tanchumi editione Schnurreri descriptionem nonnullis locis, ut sententiae subvenirem, emendavi; has emendationes in textum recepi, ita tamen ut Schnurreri apographum cuique loco subjicerem. Ubi *cod.* adscriptum est, Schnurrerus ipse istam lectionem a codice exhiberi disertis verbis indicavit; nec dubito, quin nonnulli loci, qui nota illa carent, vitiositatem suam a Schnurreri errore traxerint. Ea porro biblicorum verba, quae in commentariis explicata sunt, ita prorsus punctavi, quod dicitur, uti a Schnurrero descripta fuerunt, quamquam haec et ipsa multis vitiis sive libri manuscripti sive apographi Schnurreriani laborare apertum est. Attamen religioni fuit quidquam de iis mutare, quoniam, quod nuper jam monui, Tanchumi suum quoddam est a punctuatione masorethica diversum textum punctandi genus; quae de re alio loco, quum opportunitas fuerit, explicatius disseram. In interpretatione verborum arabicum textum quam diligentissime tenui, ex quo nonnullae sermonis inaequalitates ortae sunt, quas mihi et si quid praeterea in interpretatione verborum deliquerim, condonari velim.

Est autem nihil mihi antiquius, quam ut viro clarissimo, cui hic liber inscriptus est, cujus ego benevolen-

tiam, consilium auxiliumque plurimum in omni re expertus sum, gratum animum meum publice hoc loco testificer et ingenue profitear meam operam, nisi tam praeclare adjuta ab eo esset, multis locis infelicem futuram fuisse.

Halis die V. mensis Septembris a. MDCCCXLIV.

Samuelis Liber I.

Cap. I.

v. 5. **אֶפְסִים** i. e. portio una duabus portionibus aequalis; quamquam aliorum iudicio favoris significatio vocabulo est coll. phrasi **לֹא חֶשֶׁא פְּנֵי דָל** (*Lev. 19, 15.*); alii tamen duos orbes panis significari existimant sensu hoc: interposuit illi (Hannae) carnem et obsonia inter duos panis orbes eique dedit; quae tamen loci interpretatio satis valida non est et longius petita.

v. 6. **כַּעַס** Exposuimus **כַּעַס** significare iram et angustias internas, sed dici etiam de eo, qui fronte caperata et austerus sit, et vero de eo, qui doleat et cruciatu afflicteretur; quo sensu vocabulum *Hi. 6, 2.* exstat **לֹא שָׁקֵל כַּעַסִּי**. Quapropter locus noster sic illustrandus videtur: eam (Peninam) continuo illam (Hannam) factis irritatavisse corque ejus verbis suis cruciavisse, id quod auctor verbis **גַּם כַּעַס** declarat. Fuit autem ei (Peninae) in hac agendi ratione propositum hoc, ut noxa illam afficeret, ut continuo fronte caperata esset et austera, ne maritus illi faveret. Studuit autem illam continuo dolore cruciatuque exsternare, quod fore speraret, ut maritus illam detestaretur dimitteretque; idcirco auctor ita dixit **בַּעֲבוּר הָרַעְמָה** i. e. ut esset austera fronteque caperatâ. Dagesch autem in littera **ר** praeter regulam est, quamquam haud scio an positum sit ad perspicuam pronuntiationem efficiendam propter eam difficultatem, quae in litterae **ר** una cum **ע** distincta pronuntiatione est.

v. 18. **וּפְנִיָּה** „austeritas ejus et ira“, quam vocis significationem vid. *Ps. 34, 17* **פְּנֵי יְיָ בַעֲשֵׂי רַע** et *Gen. 32, 21* **אֶכְפְּרָה פְּנֵיו**

Cap. II.

v. 1. **וּחִפְלָל** Vox **חִפְלָה** in sermone hebraico proprie est invocatio rogatioque; deinde usurpatur de precatione lege sancita secundum vocis usum, qui certis conditionibus cognoscitur. Eodem modo vocabulum **صلاة** in sermone arabico pariter dicitur, sive quis significationem propriam, sive translationem illam spectat, quoniam utriusque linguae consuetudo plerumque eadem est. Explanavimus vero hanc rem ejusque causam in prima libri nostri parte. Quemadmodum enim **الصلاة** continet **التسبيح** (praedicationem Dei) et **الشكر** (gratias Deo actas) et **الحمد** (laudationem) et **الدعاء** pre-cationem, ita prorsus vox **חִפְלָה** ¹⁾ de praedicatione usurpatur et de laude et de celebratione, etiamsi precatio conjuncta cum illa non sit, id quod e tribus locis apparet 1 Sam. 2, 1 **וּחִפְלָל חֲנָה** 1 Sam. 2, 1 **חִפְלָה לַחֲבִקּוֹק** Ps. 90, 1 **חִפְלָה לְמֹשֶׁה**, quibus sensus vocabuli fere is est, quem vox **חִפְלָה** habet, ceteris quidem locis omnibus Ps. 86, 1 **חִפְלָה לְדָוִד** Ps. 102, 1 **חִפְלָה לְעֵנִי כִּי** 1 Sam. 1, 27 **וְהִיָּה כִּי הָרַבְתָּה לְחִפְלָל** 1 Sam. 1, 12 **יַעֲטֹף** **חִפְלָל** **אֶל הַנֶּעֶר הַזֶּה** **חִפְלָלְתִּי** sensus **حَمَل** tenendus est. Quodsi ex psalmis attente eum consideraveris, cujus titulus est **חִפְלָה** et cujus titulus est **חִפְלָה לְמֹשֶׁה**, illud tibi manifestum fiet [titulo] **חִפְלָה** excepto, uti exposuimus vocabulum hic usurpari sensu vocis **חִפְלָה** „laetatum est [cor meum]“; praeterea verbum dicitur et cum **חִפְלָל** Ps. 28, 7 **וַיַּעֲלֵז לְבִי** et cum **חִפְלָל** (cf. ad V, 6) Prov. 7, 18 **וְהָיָה כִּי הָרַבְתָּה לְחִפְלָל** „conditio mea elata est“. — **חִפְלָל** i. e. magnum evasit testimonium meum et loquela mea corroborata.

v. 2. **אֵין קְדוֹשׁ** Exorsa est [Hanna] ab exemptione absoluta, qua nihil quidquam earum rerum, quae ab eo creatae sunt, ei par est.

v. 3. **עָתָק** „crassus“ de sermone et „asper“ de verbo [dicitur]; Prov. 8, 18 legitur **הוֹן עָתָק** i. e. opulentia magna et copiosa. — **וְלֹא נִתְכַנְּנוּ** „Et ei ²⁾ paratae sunt causae“. Alii ex-

1) **חִפְלָה** errore scribentis ortum esse necesse non est. Statuere enim licet Tanchumum ipsum ex Rabbīnorum more **חִפְלָה** pro **חִפְלָה** scripsisse, cf. infra ad 16, 11 **הַסִּיבָה**.

2) Tanchum lectionem **τοῦ** Keri interpretatus est.

ponunt „perveniant [ad eum]“ i. e. unicuique causae causa est, ad eum autem unaquaeque causa pertingit, siquidem ipse prima causa est, quidquid fit (in efficienda quaque re existente). Qui sensus nititur loco *Hi.* 23, 3 **אבוא עד תכונתו** eademque vocis significatio est *Hi.* 8, 8 **וכונן לחקר אבותם**

v. 4. **התים . . . קשת** „contusi, diffracti“. Vocabulum exstat *Gen.* 35, 5 **ויהי תחת אלהים** *Prov.* 14, 28 **ובאפס לאום** i. e. diffractio ejus contusioque, quem vocis sensum in prima libri parte exposuimus. Proprie **תתה** dici debebat, quum attributum id sit vocis **קשת**, quae singulari numero posita est, sed pluralem numerum posuit [auctor libri] propter vocabuli **גבורים** vicinitatem secundum analogiam loci *Zach.* 8, 10 **ושכר הבהמה**, ac si **קשת** esset loco **קשתות**, quarum omnium rerum exempla in prima libri parte jam fuerunt. — **אזרו חיל** voluit i. e. excitati sunt (elati) fortitudine.

v. 5. **שבעים . . .** ii, qui satures sunt contentoque animo, ad paupertatem rediguntur, ita ut opus iis sit mercenariis fieri, ut panis iis sit, quo vescantur. — **ורעבים חדלו** „Desinunt esse famuli miserieque, postquam divites eos Deus O. M. reddidit“, ut [Hanna ipsa] rem illustravit (v. 7.) **מוריש ומעשיר משפיל אף**, in quo versus antecedentis (nostri) sita est explicatio. Sensus autem sic adumbrari potest: res eorum, qui in statu vilitatis et contemptus et inopiae versentur, converti ad dignitatem potentiamque et ad paupertatis negationem; quod autem ad alteros attinet, res opulenti [hominis] et elati redire ad vilitatem et contentum et paupertatem. Comprehendit autem [Hanna] hac similitudine conditionis suae descriptionem, quae ipsi erat adversus aemulam suam, et prioris et ejus, in quam postea venerat; posuit tamen ista tamquam loquelam status ¹⁾ populi versantis in conditione defectus felicitatis ejusque ab omni felicitate ac perfectione vacuitatis, uti [propheta] dixit, *Jes.* 54, 1: **רני עקרה לא ילדה** et [populi versantis] in ea felicitate copiosa et liberorum multitudine, ad quam conditio

1) De Arabum dictione **لسان الحال** cf. Silv. de Sacy chrest. ar. t. I, p. 461 (2e édit.); S. Munk comment. de Rabbi Tan'houm sur le livre de 'Habakkouk pag. 94 note 2.

ejus transferetur, uti [propheta] dixit *Jes. 60, 4* בניך מרחוק יבואו „Et loco vilitatis et paupertatis dignitas iis evadet atque potestas et loco ejus, ut aliis famularentur, fiet, ut alii ipsis famulentur“ hoc voluit verbis: שבעים בלחם נשכרו ורעבים חלו עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אמללה. *autem* usa copiam tantum voluit denotare nec vero certum illum numerum. Itaque sensus ab utraque parte quaquaversus constat et is quidem plenus, nulla neque detractio neque deminutio; id quod factum est sine dubitatione per spiritum sanctum.

Explicatio in his inest verborum ejus praecedentium ויעל ויריד שאל ויעל יוי ממית ומחיה מוריד שאל ויעל. Tota ista est conditio gentis in captivitate degentis ¹⁾, cujus spes periit, destituta et resecta est; id quod Ezechieli (c. s. s.) annunciatum est *37, 11*: העצמות האלה כל בית ישראל הנה אומרים יבשו עצמותינו ואברה תקותינו נגזרנו לנו. Annunciavit vero iis [Hanna] et praedixit, transmutatum iri eorum ignobilitatem in nobilitatem et contemptum eorum in potentiam honoremque: מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחילם. Demonstravit autem illum (Deum) huic rei efficiendae parem esse, uti creare valuerit fundamenta mundi atque bases ejus stabilire. — Intelligunt hoc loco fundamenta mundi *cll. 1 Sam. 14, 5* השן האחד מצוק מצפון i. e. „stans, erectus“ ita ut sit id, quod מצוקי ארץ; עמודי ארץ; תבל autem mundum significat; exponas igitur: stabilivit fundamenta terrae et imposuit iis mundum. — וישת... ישמור Nam qui in luce com meat, is pedem in nullam rem impinget.

„Delebuntur et perditum ibunt“; cf. *Jer. 8, 14* האיש אשר כלנו 2 *Sam. 21, 5* כי יוי אלהינו הדמנו 14, ואשר דמה לנו

„Contundentur atque diffringentur“ יוי... מריביו 10. Scriptum est עלו sine Jod; Jod enim ex

¹⁾ Nihil dubito, quin Tanchum hic et Hebraeos ab Assyriis Chaldaeisque abductos et Judaeos suae aetatis exules spectaverit.

litteris lenibus est itaque scriptum non est, quandoquidem in voce [pronuntiata] quiescit; eodemque modo in Lege quoque **בנו** Num. 21, 35 **ויכו אותו ואת בנו** sine Jod scriptum est ¹⁾; proprie autem hoc Jod fuit Aleph, quum **קמץ** praecedat. Vides autem **עשו ויעקב** perpetuo scriptum esse et sine Jod et sine Aleph propterea quod lene est utrumque et occultum [in pronuntiatione]. Verbis autem, quibus usa est, **מן השמים ירעם** proprie voluit **והנותר בבשר** Lev. 8, 32 [praefixi **ב**] significatum habes **ובלחם**; sensum vero [phrasis nostrae] petas a loco in carmine Debrae occurrente **Jud. 5, 20 מן שמים נלחמו הככבים ממסלותם**, quem ibi illustravimus. Vocabulum **ירעם** autem est „increpabit“ a **רעם** [ducendum]. Sed sunt, qui interpretentur „diffringet eos et contundet et conteret“; cll. locis Ps. 2, 9 **חרועם בשבט כרוזל** Jer. 15, 12 **הירוע כרוזל**. Quam interpretationem ferre non licet, quum **רעם** verbum sanum (regulare) sit, **חרועם** autem secundam litteram radicalem habeat infirmam (**רוע**), nisi quis dicet, litteram **ם** vocis **ירעם** servilem esse, verbique litteram tertiam radicalem [putandam esse] infirmam (**רעה**), sensum autem eum, qui sit vocabuli **חרועם**, quod mediae **ו** est, ut explanavimus complura vocabula commutari, ut sensus eorum constituatur ex convenientia locorum [comparatorum] pronuntiatione neglecta. Nostro tamen loco hac ratione tibi opus non est. **עליהם** vero loco **עליו** dictum est, quoniam (suffixum) referendum est ad **מריבים** ejusque dictionis causa sola petenda est a vicinitate vocis **מריכו**. — „Imperium exercebit usque ad finem mundi“. Alii explicant „radices ejus“ cll. **Prov. 30, 4 מי הקים כל אפסי ארץ**. — Idem sensus verbis sibi respondentibus subest, nam voce **מלכו** idem declaravit, quod **משיחו**. Sunt vero, qui affirmant, significari Davidem (c. s. s.) qui regnum adepturus fuerit per filium illius, Samuelem; illum autem fore causam quietis ²⁾

¹⁾ **בנו** habent codices 5. 89. 129. al. ap. Ken.

²⁾ **קער**, quod in codice exstat, nullum exhibet sensum, quocirca jam Pocokius in margine adnotavit **קער**; sed me Tanchumi sententiam sic non satis intelligere fateor. Doctissimus Roediger **קהר** (potentiae) coniecturam proponit.

Israelitarum initio posteaque per filium e semine ipsius venturum, cujus sine praesentia nulla fieri possit iis elevatio status: ita quidem ac si gratias proprias Deo O. M. [Hanna] egisset pro eo, quod tuitus se esset corque suum sanavisset ¹⁾ et opem sibi tulisset filio, quo ipsa laetaretur; his autem (gratiis specialibus) gratiae universales comprehensae essent pro eo, quod Jova populum (judaicum) tuitus fuerit ejusque miserae conditioni subvenerit per aliquem, quem filius ipsius constituerit de arbitrio Dei O. M. Et ob id ipsum locuta ea est יְיָ יֵדֵיךָ אֲפֹסִי אֶרֶץ i. e. „eum exercere potestatem in id, quod esset usque ad finem mundi“ metaphora usa.

v. 18. אֲפֹרֶת Haec [vestis] eadem non fuit, quae אֲפֹרֶת Sacerdotis Magni, sed similis tantum, quocirca ejus nomine appellata est. Fuit autem mos, ut quivis ministraret [rebus sacris] vestiret sese, ut vellet. Vidisti autem illo modo vestitum fuisse et Michae sacerdotem (*Jud.* 17, 5), uti antea narratum est et Davidem (2 *S.* 7, 14) et alios.

v. 29. דַּפְקִידִית לְקַרְבָּא Chaldaeus interpretatus est מעֹן cf. בבית מקדשא (Sach. 2, 17).

v. 36. „moneta“ דַּנֶּף (sexta pars dirhemi), quae vox cognata est cum עֲשָׂרִים גֶּרָה גֶּרָה *Exod.* 30, 13 al., quum littera א prosthetica sit. Pron. suff. vocolae לְ referendum est ad כֶּהֱן, de quo dixerat (v. 35) וְהָקִימוּ לִי כֶהֱן נֶאֱמַן (v. 35) sensu hoc: vilis reddetur [כל הנוחר] ita ut ei (sacerdoti novo) inserviat et manum ejus osculetur, ut is det ipsi aliquid, quo vivat, vel monetam minimam argenti, vel frustulum panis.

סַפְחָנִי Excipe me et committe mihi famulationem quamvis, ut certe frustulum panis accipiam.

Cap. III.

v. 3. Statui non potest Samuelem in sanctuario, quo arca Jovae erat, cubare solitum fuisse; sed [auctor] id tantum narrat, lucernam, quum Jova illum advocaret, extinctam nondum fuisse in

¹⁾ פִּידָה scripsi e conjectura Roedigeri.

templo Jovae i. e. noctem [prope] discessisse, diem vero nondum illuxisse. Verba igitur ita struenda sunt: **ושמואל שוכב ונר אלהים** **טרם יכבה בהיכל יוי אשר שם ארון אלהים ויקרא יוי אל שמואל**

v. 11. **חצלנה** Resonabunt aures ejus; cf. locum *Jud.* 7, 13 **צליל לחם שעורים**, quem supra exposuimus. In libro *Regum* (*II*, 21, 12) scriptum est **חצלנה** Patacho sub litt. **צ** appicto, quod ut mente teneas symbolum memoriale est **ציצת תפארה** ¹⁾.

v. 17. **כה יעשה . . . יוסיף** Jam observavimus ²⁾ in prima libri parte, haec similiaque nihil esse nisi contractionem plurium verborum. Ea usi sunt ad juramentum precationemque generatim significandas. Neque tamen haec verba propria loquentis ipsius sunt, sed scriptoris tantum, qui ut sententiam loquentis pluribus verbis pronuntiatam compendiose diceret locutione generali usus est. Simili breviter dicendi modo Arabes dicunt **فعل الله بي وصنع ان** **כזאת וכזאת יעץ אחיתפל וכזאת**; cf. locum **כזאת וכזאת יעץ אחיתפל וכזאת**; cf. locum **כזאת וכזאת יעץ אחיתפל וכזאת** (2 S. 17, 15). Quodsi quis contendit, ista verba esse loquentis ipsius juramentumque in orationis contextu sic revera esse pronuntiatum, is pleuritide laborat.

Cap. IV.

v. 8. **במדבר** Explicant: „sermone“ coll. *Cant.* 4, 3: **ומדברך נאווה**, quandoquidem decem [illae] plagae omnes factae sunt in Aegypto neque in deserto.

v. 13. **יד דרך מצפה** Ad latus viae circumspexit, num quis praeteriret, quem interrogaret. In eo autem, quod scriptum est **יד ידו** (feriit manum suam) i. e. timor ei fuit maximus propter arcam complositque manum in

1) Vocabulum **ציצת** Jes. 28, 4, **תפארה** autem v. 5 positum est; symbolum igitur memoriale aut illorum conjunctione efformatum est, aut memoriae lapsu pro **צפירת תפארה** (v. 5) dictum est.

2) Litterae, quae in codice sunt, lapsum scriptoris prae se ferre certissimum est. Jam Pocokius censuit legendum esse aut **קד קלנא** aut **קדמנא**, de quibus hoc praetuli; cf. ad 1 Reg. 1, 19.

manum, quod dolore quisque angoreque commotus facere solet. Expositionem autem [auctor] adjecit verbis suis: **כִּי הָיָה לְבוֹ חָרָד**: על ארון האלהים. Duplicem autem sensum in pronunciandis et in scriptis quam potuit brevissime comprehendit, quum dilatatione carere potuerit. Quapropter יך scribas, pronunties vero יד

v. 18. **מִפְּרָקָתוֹ** i. e. vertebra dorsi ejus, illa enim articulim [conjuncta sunt], articulus autem פֶּרֶק appellatur. Dictum autem est [verbum פֶּרֶק] de avulsione et extractione *Exod. 32, 3* וַיִּתְּפֶרְקוּ כָל הָעָם

v. 19. **הָרָה לֵלָה** Interpretes in hac voce explicanda haeserunt. Alii autem contenderunt dictionem intelligendam esse **הָרָה**; alii duxerunt eam (vocabulum לֵלָה) ab יללה; alii interpretati sunt: „gravida, in qua haesit, scil. semen e conceptione; quem sensum a loco *1 Reg. 6, 8* petunt **וּבְלוֹלִים יַעֲלוּ**, quo loco [לוֹלִים] explicant **معلقات** (suspensae — scalae?), quum escendatur ex iis in tecta. Ben Dschannach autem, quem Deus gratum habeat, ad hanc vocem explicandam plures rationes proposuit, e quibus maxime placet haec: „illam esse nomen adjectivum ductum a verbo לָה לָה ad analogiam vocabulorum **רוּה**, **רוּה**; litteram ה vero mutatam esse in ת, ut in verbis **שָׁנָה לְעֵינֵי** (Ps. 132, 4). **ושכרת** (Jes. 51, 21).“ Sed haud scio, an locutio illustranda sit **הָרָה לֵלָה**, ita ut littera י quiescat praetereaue ה in ת mutata sit¹). Quo pacto sensus evadet is, qui inest in dictione arabica **حبلی علی لیالیها** i. e. [mulier] tempori pariendi propinqua; illi igitur praegnanti noctem suam adpropinquasse. Vides enim eam eo ipso die peperisse, id quod [auctor] sic narravit: **וַתֵּלֶד**. Neque tamen tradidit eam abortum passam esse, quum gratulatos ei esse videas, quod foetus mas esset, id quod dictum est verbis **אֵל תִּירָאִי כִּי בֶן יֵלֶדָה**, quemadmodum ad Rahelem dictum est **אֵל תִּירָאִי כִּי גַם זֶה לְךָ בֶּן** *Gen. 35, 17*; deinde natum ab ea **אֵי כְבוֹד** vocatum esse et vixisse et adolevisse. Nomen autem illud volunt idem esse, quod **אֵין כְּבוֹד** i. e. „deperdita potestas est et dignitas Israelis absentia arcae ab iis morteque Sa-

1) Posui קלבת, quod Pocokius jam in margine codicis adnotavit.

cerdotis Magni ejusque filiorum, qui designati erant, qui in munus ejus succederent. Attamen lamentationem in illo intelligere licet ell. *Eccl.* 10, 16 **אִי לֵךְ אֶרֶץ**, quo loco elisio litterae **י** cernitur ell. *Num.* 21, 29. *Jerem.* 48, 46 **אִי לֵךְ מִוֶּאֶב**. Quod si ita est, sensum habes: Vae nobis post abitum potestatis nostrae.

Cap. V.

v. 6. **וְשִׁמְם טֹס בַּתְּחֹרִים** (ille morbus una erat afflictationum, quibus Jehova Asdodenses delevit). **טֹס** autem haemorrhoides sunt, quarum duae sunt species, altera conspicuarum, altera occultarum; occultae vero gravius malum sunt. De his vero dictum est (v. 9.) **וְיִשְׁחָרוּ לָהֶם טֹסִים**. Sensit autem Donasch ben Tamim ¹⁾ **טֹס** adjectum esse, quum **טֹס** in arabico sermone morbum significaret, qui accideret mulieribus in pudendis; ita ut **טֹס** cum **טֹס** conjunctum argumento sit et viros et feminas morbo illo affectos fuisse. Exposuimus autem haud pauca vocabula in linguis arabica, chaldaica et hebraica esse eadem, cujus rei etiam causam demonstravimus. Quodsi denique in **וְיִשְׁחָרוּ** littera **ש** scripta est loco **ס**, eo is sensus, qui illius (**סֹס**) est, non variatur, quoniam utraque littera una eademque est.

1) Dunasch ben Tamim commemoratus est a Mose ben Esra in libro **المحاضرة**, quem Tanchum ipse ad XVIII, 10 laudat (Wolf. bibl. hebr. III. p. 4). Appellatus is quoque est Isaac Israelita (Luzatto Annal. Israelit. 1840 pag. 321) quo nomine magis innotuit. Secernendus est ab Adonim (Dunasch) ben Tamim grammatico **הבבלי** vel **המזרחי**, quem Ibn Esra in praefatione ad **מאזנים** laudat et ad Gen. 38, 9 **בן חמים המזרחי** vocavisse videtur. Debeo haec aliaque viro doctiss. eidemque liberalissimo Zunz. Ceterum vocabulum Dunasch (**دوناس**) originem duxisse videtur e lingua berberica cf. Tornberg, Annales regum Mauritaniae tom. I. pag. 70.

Cap. VI.

v. 8. **בארגז** *arca sive capsula et quidquid ex eo genere est.*

v. 18. **ועד כופר** *urbes munimentis non firmatae; simili modo dicitur Esth. 9, 19 היהודים הפרזים — .Hoc ל loco est litterae ך, quia [harum litterarum dentalium] דטלנת [facilis permutatio est] et intelligit [scriptor] האבן הגדולה, quod vides eum his verbis interpretari אשר הניחו עליה את ארון יוי, uti antea dictum est והלויים הורידו את ארון יוי ואת הארגז אשר בו, eademque ratione Chaldaeus hoc ita dixit: ועד אבנא רבתא. Abulwalid vero, qui Deo in deliciis sit, censuit intelligendum esse מרג (pratum), uti Jud. 7, 22 אבל מרג, quod Chaldaeus vertit מישר (planitiem), quo vocabulo Gen. 37, 14 עמק הברון interpretatus est, ut illi idem hoc (אבל) valeat, quod עמק. Sed [his sumtis] qui fieri potuit, ut scriptor adjectivum nomen, הגדולה dico, in genere feminino positum adjiceret? Nec minus [illi significationi repugnat], quod legitur אשר הניחו עליה את ארון יוי*

v. 19. **ויך בעם** *Bethschemesch urbs fuit, nec illa tamen una de magnis, ita ut tanta in ea hominum fuerit multitudo, ut licet in tanta tam multorum perniciem tamen reliqui fuerint, qui quum [in] arcam non vidissent, mortui non essent. Quapropter explanaverunt, septuaginta tantum homines esse mortuos, nempe synedrium; hos autem in Israele ad instar quinquaginta millium fuisse. Quamquam כ comparativum desideratur, ita ut dicendum fuisset נזם זהב; deest autem, uti non legitur in נזם זהב (Prov. 11, 22; 25, 12) aliisque locis, quos exposuimus. Enimvero id statuere licet, procures populi principesque eorum in unum convenisse septuaginta illos quidem secundum synedrii numerum; nam terni quique de Israelitis ¹⁾ אלהים (judices) appellantur, qua*

1) Cf. ad hanc vocabuli אלהים significationem Aboth III, 7: **ומנין אפילו שלשה שנאמר בקרב אלהים ישפט שבד לא יהיו פחות משלשה והם נקראים**. Sententia autem Tanchumi hac locutione

appellatione illi quoque septuaginta digni fuerunt. Illi vero septuaginta, quum in arcam intropicere gestirent, num tabulae, dico לוחות הברית, residuae etiam essent an a Philistaeis ablatae, arcam aperuerunt; aperta autem ea tabulas viderunt, mortui ex templo sunt omnes. Quamobrem auctor איש שבעים posuit ante איש חמשים אלף. Sin autem quinquaginta ista millia hominum et septuaginta illi in uno numero fuissent, res contra se haberet, quandoquidem hebraica lingua in numerorum ordinatione majorem quemque ante minorem perpetuo habet.

Cap. VII.

v. 6. וישאבו מים Sensus loci non est aquae haustus ejusque effusio, quum ne praestantia quidem ejus ulla in poenitentia sit; proposita autem [scriptori] est in phrasi hacce cerebri liquorum siccatio eorumque in lacrymas ex oculis flens effusio propter vehementiam fervoris in corde accensi ejusque in Deo quaerendo ardoris comparatque hoc propter ejus frequentiam abundantiamque cum aquarum haustu atque effusione idque metaphorae ritu. Eodem modo Hanna locuta est (1 Sam. 1, 15) ואשפך את נפשי לפני ירי ושפכו לפניו לבבכם Psalm. 62, 9.

Cap. VIII.

v. 11. Exposuerunt traditores, ista omnia mercede facta esse, unum hoc in re proprium fuisse, quod is (rex) ab invitis ista exigeret, si sua sponte nollent. At a mercede quidem recessus ei nullus erat, et id si ita tamen fecisset, גזלן [rex] evasisset. Quod esset contra,

haec est: Septuaginta tantum homines mortui sunt, qui idem valent, ac quinquaginta millia; nam etiamsi illi synedrium, quod quinquaginta millium hominum instar aestimabatur, non fuerunt, script. sac. enim nihil de hac re tradidit, tamen auctoritas eorum eadem est, quam illius, quum jam tres Israelitae congressi judices (אלהים) appellentur.

quam in lege scriptum est, quippe quam semper legere is jussus sit
(Deut. 17, 19). וקרא בו כל ימי חיו למען ילמד ליראה את יי

ש. 15. „principes“ uti שריו, nec est hoc loco de spadonibus ¹); quam vocem duplex quid significare explicabimus ad Chron. (I. 28, 1), quo loco in verbis ויקהל דוד את כל ישראל שרי השבטים ושרי המחלקות ושרי האלפים סריסים idem significare nullo modo potest, quod loco (Jes. 56, 3) ואל יאמר שרי יהודה ושרי ירושלים הסריסים והכהנים (34, 19) verbis suis nobiles tantum et illustres spectavit, quod idem hoc loco de לסריסים אשר ישמרו valet. Quod autem verba סריס המלך (Esth. 2, 3) attinet et את שבתותי (Jes. 56, 4) spado iis significatur.

Cap. IX.

ש. 9. הראה Causa ejus in verbis לנביא הי ם cernitur. Hoc id indicat, hunc textum hasque narrationes scriptas non esse, quo temporis articulo res gestae sunt, nec eadem aetate; sed, postea scriptores eas litteris consignasse et narravisse ea, quae ab ante acta memoria ad eos delata sunt. Quod idem scriptor librorum Chronicorum confirmavit (I, 4, 22) quum res gestas superiorum eorumque genera dinumerans dixit והדברים עתיקים i. e. [verba] tradita a majoribus, in quibus nulla est admixtio. Ac propterea nostram sententiam in libro Judicum (ad 20, 28) inverecundam

1) Bis hoc loco in codice vocab. **מַגְבּוּב** distincte scriptum est, cujus significationem eandem esse quam vocabuli **مَجْبُوب** oratio contexta clare docet. Sed etymologia lexicisque ille sensus non comprobatur. Quocirca necessario statuendum est, aut scribam lapsum esse, id quod in vocabulo bis posito non ita facile evenire solet, aut per provincialismum vocis pronuntiationem mutatam esse, id quod in litteris labialibus **ב** et **בּ** analogia confirmatur.

esse non putavimus, hujusmodi rerum gestarum non esse in narratione justum ordinem, sed in ea posteriorem esse loco prioris viceque versa. Nam [hoc unum] in animo erat divulgare eas sive suo loco sive priori sive posteriori, accuratum earum ordinem scriptor sectatus non est; eodemque modo verba **כה יעשה לי אלהים וכה** (2 Sam. 17, 15) **כזאת וכזאת יעץ אחיתפל** (2 Reg. 6, 31) **יורסף** et si quae similia sunt, omnia scriptoris verba sunt non loquentis ipsius, id quod manifestum est.

Cap. X.

v. 5. **חבל נביאים** Explicant: turba poetarum (canentium) et in commentario ad libros Chron. verbis scripturae sacrae ipsius tibi demonstrabimus, cantores nominatos esse **חזנים** et **נביאים**. De **על ידי אביהם** id apparet ex verbis (1 Chron. 25, 3) **ידי יורסן** i. e. eum ordinasse verba laudis; vides vero multa carmina in psalmis ad Jeduthun auctorem referri; quamquam de eo dictum est **הנבא**. Quod ad **חזנים** attinet, verba (v. 5.) haec sunt: **כל אלה הבנים להימן חזנה המלך**. בדברי האלהים להרים קרן. Heman autem inter prophetas perhibitus non est, inter cantores cantusque modulatores pari modo; ejus autem et ipsius in psalmis carmina quaedam sunt. David autem (s. q. s. s.) de hoc gradu (prophetiae genere) ita dixit (2 S. 23, 2): **רוח יי דבר בי ומלחתי על לשוני**. Quamobrem quoties ista ratione dictum quid est, id per spiritum sanctum dictum esse putandum est. Quam rem ad libros Chronic. uberius quam hoc loco exponemus, nam hic paucis tantum perstrinximus. Et in arabica quoque lingua **الشاعر** (poeta) vox est a sciendi significatione petita et **التنبي** (prophetari) dicitur, si quis recondita alteque cogitata in versus concinnat. Nec tamen desunt, qui nostro loco „turbam prophetarum“ intelligant. **חבל** autem ducendum est ab **חבלי רשעים** (Ps. 119, 61) i. e. turbae.

v. 6. **יצלחה** [Verbum] significat descendere; sensus autem est vim divinam extraordinariam manifestatam esse, quum antea in eo non fuisset. Ea vis continetur et prospera eorum peractione, quae quis

faceat, et utilitate ea, quam hominibus affert, et felici eventu, quem in conaminibus suis nanciscitur. Quod Davidi (s. q. s. p.) contigit, ex quo laetitiae unguento unctus erat, id quod 1 Sam. 16, 13 dicitur וַתִּצְלַח רוּחַ יְיָ אֶל דָּוִיד, cui id simile est, quod de Simsone narratur (Jud. 13, 25) וַתִּחַל רוּחַ יְיָ לִפְעָמוֹ nec non (14, 6) וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְיָ, ut suo id loco explicavimus. Idem Jephthach et reliqui judices experti sunt, quorum de aliis id speciatim, de aliis generatim declaratum est, ut legimus (Jud. 2, 18) וַהֲיָה יְיָ עִמָּךְ, scilicet cum unoquoque eorum. Sed ea vis cernitur quoque in sermone et cogitandi acie ad edicenda verba laudationesque, id quod cadit in שִׁיר הַשִּׁירִים et תְּהִלִּים reliquosque libros, qui per spiritum sanctum orti esse dicuntur. Quapropter auctores eorum נְבִיאִים et חֲזוֹנִים appellantur, uti exposuimus; illi enim [libri] suam aliquam classem constituunt de classibus prophetiae, sed eam primam (ultimam) classem, neque eam, ad quam denotandam dicitur וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלָיו neque וַיְדַבֵּר יְיָ referendum est, de qua David (s. q. s. p.) dixit וְגַ' רוּחַ יְיָ דִּבֶּר בִּי וְגַ' ut illustravimus.

Cap. XII.

3. עָנָה Verbum עָנָה, quum sensu testandi dicitur, cum ב struitur, ut (Exod. 20, 15) לֹא תִעַנֶּה בָּרֶעַךְ עַד שָׁקֶר (Deut. 19, 18) שָׁקֶר עָנָה בָּאָחִיו. Quum absque ב ponitur, tum de initio sermonis dicitur, ut in וַיַּעַן אִיּוֹב primum posito (3, 2) et וַעֲנִיתָ וַאֲמַרְתָּ (Deut. 26, 5), qui sensus verbo subest etiam (Prov. 26, 4) אֶל תֵּעַן כְּסִיל, id quod occasione data explicabimus; tum responsionem ad sermonem praecedentem denotat, uti (1 Reg. 18, 24) וַיַּעַן אִיּוֹב et וַיַּעַן כָּל הָעָם וַיֹּאמְרוּ primo loco excepto et וַיַּעַן צוּפָר et וַיַּעַן בַּלְדָּד alias; eandem significationem verbum tenet (Prov. 26, 5) עָנָה כְּסִיל כְּאוֹלְחָו, ut illustrabimus. Quodsi componitur hoc verbum cum praefixo ל, sensus ejus est cantus et recitatio carminis; usurpatur hoc sensu et Kal, ut (Exod. 15, 21) עָנּוּ לַיהוָה בַּחֲזוֹדָה (Psalm. 147, 7) וַתֵּעַן לַיהוָה מִרְיָם et Piel, ut (Jes. 27, 2) כִּרְם חֲמַר עָנּוּ לָהּ (Psalm. 88, 1) עַל מַחֲלַת לַעֲנֹת.

Verbum denique alium sensum habet, quod locis singulis docebitur; nostro autem loco **בי ענו** esse: „testamini“ demonstravimus.

רצותי (subjugavi) et **רצותי** (contudi); cf. (Jes. 58, 6) „subjugatos, famulitio adstrictos“ et cf. (Deut. 28, 33) **אך עשוק ורצוק** i. e. oculus meum ab eo averti et neglexi eum, ac si eum non viderem. Erat autem Kames sub **ו** ponendum, quum tempus praeteritum intelligendum sit, sed sicuti tempus futurum cum Schwa dictum est.

v. 6. **עשה** „qui elegit“; nam verbum **עשה** *tum* significat creare et condere uti (Gen. 2, 2) **עשה** *tum* dicitur de effingendis rebus naturalibus postquam elementa earum procreata sunt uti (Gen. 3, 21) **עשה** *tum* denotat opera affabre facere, qui sensus usitatissimus est, uti (Exod. 39, 2) **עשה** *tum* sensum lucrandi habet uti (Gen. 12, 5) **עשה** *tum* (Deut. 8, 17). Hic vero sensus ejus est „elegit“, aliis autem locis etiam aliae ejus rationes sunt.

v. 11. **בן דן** i. e. **בן דן** isque Simson, uti legitur **בן דן** (Jud. 13, 2).

בעלים (2 In his autem, quae antea posita sunt, exposuimus nomen esse commune omnium idolorum adoratorum et **עשתרות** nomen generis cf. **עשתרות צאנך** (Deut. 7, 13). Hoc tamen loco ea intelligenda sunt idola, quae talismatum instar formis efformata erant signorum zodiaci, quae ad agnum et taurum et hoedum referebantur; fecerunt enim talismata his [phantasiâ] fictis formis, a quibus commoda se et damna trahere arbitrarentur.

1) Lectio vulg. est **רק**; **אך** exhibent codd. 136. 152. 109. K.

2) Schnurrer ad hunc locum adnotavit haec: „non video, quomodo haec disputatio de Baalim etc. huc veniat, pertinet enim ad v. 10; sed sic deprehendi in mspto.“

v. 15. **ובאבותיכם** Intellexit: reges eorum; majores enim eorum mortui erant, neque amplius puniri potuerunt propter culpam, quam liberi eorum commiserant, postquam ipsi mortui erant. Qui sensus eo quoque confirmatur, quod in toto hoc sermone de rege agitur; rex vero vulgo tamquam pater aliquis est; sic (Gen. 45, 8) Joseph dixit **לפרעה לאב וישימני** i. e. principem et praefectum. Praeterea denique [in hac Samuelis oratione] legimus **גם אתם גם** מלככם חספו, qui locus nostro similis est.

v. 17. **הלוא קציר** Sic [loquor] propterea quod, quum pluit, consilium est, ut terra utilitatem accipiat, pluvia autem messis diebus damnosa est. Deus vero O. M. damnum ei, qui eo dignus non est, accidere non patitur; verumenimvero illum hac in causa rogationem meam exaudivisse id testimonio est, vos malum commeruisse; etenim peccavistis coram eo, quod mediatorem postulavistis inter vos et illum, dico regem. Deinde illis affirmavit: etsi res sic se habet, tamen, si obedientiam Dei ejusque venerationem quaeretis, id quod causa divinae in vos curae fuit, quales rege nondum postulato eratis, tamen ille bonum curamque suam et in vos et in regem vestrum augebit. Si vero gentilibus similes eritis et in robore regis ejusque exercito fiduciam ponetis et auxilium petetis a perversis vestris cogitationibus atque deliramentis veneratorum stellarum idolorumque et iis similes eritis, interibitis, inquam, et ipsi et rex vester, nec proderit quidquam robur ejus neque agmina ejus. Haec insunt in verbis ejus: **ולא חסורו כי אחרי התוהו אשר לא יועילו ולא יצילו כי תוהו המה**. Vocula **כי** abundanter dicta est, quum hoc dicat: **לא חסורו אחרי התוהו**. Sed si id sumetis quod ego vobis dixi et praecepi, non illius cura eritis vacui, nec ille vos ab eo rejiciet, quod estis populus ejus ejusque selectio.

Cap. XIII.

v. 1. Interpretes numeri commemorationem hoc loco omissam esse volunt, quemadmodum omissa sit in verbis **ויענש את הארץ** (2 Chron. 36, 3), quorum sensus sit **מאה ככר כסף וככר זהב** vel alius numerus. Cujus rei similia multa in parte prima exposuimus. Alii locum sic interpretantur: Saulum, ubi unum annum rex fuerit, sic ita fecisse, ea scilicet, quae auctor statim adjecit: **ויבחר לו שאול שלשת אלפים מישראל**, quasi dixerit: **כשהיה לו שנה במלכו ויבחר לו שאול וג'**. Quoad vero verba **קרע יוי את ממלכות ישראל מעליך** definitur iis imperium ejus, quod solius erat, antequam cum Amalecitis res fuit. Ubi vero Agagum superstitem servavit, imperium ab eo ad Davidem derogatum est mansitque ille in eo cum injuria. Sed ex quo tempore id sciebat, continuo perturbatus fuit vitamque egit usque ad mortem miseram et quum propheta ei dixit: **קרע יוי את ממלכות ישראל מעליך** (15, 28) nullum ei mansit imperium ad computationem.

v. 3. **נציב** dux eorum; administrator negotiorum eorum; is, qui constitutus erat ad eorum principatum.

v. 4. **נבאש** invicem abalienati sunt i. e. corruptum est, quod pacis erat inter eos.

v. 6. **ובמצודה** Chaldaeus interpretatur: **במערות ובהותים**; notum autem est vocabulo **מצודה** locum altum designari, quo homines contra hostem se muniunt, secundum verba **וילכד דויד** (1 Chron. 11, 5); metaphorico sensu in verbis **וירדתי** (2 Sam. 22, 2) vocabulum dicitur; unde sequitur **מצודה** synonymum esse vocabulo **סלע**; **סלע** autem id est, quod **צור**, nempe mons munitus, elatus. Quodsi quis verba **וירדתי אל המצודה** (2 Sam. 5, 17) nobis objecerit, ei respondeamus, etiam dictum esse **וירדתי אל הסלע** (1 Sam. 23, 25) **וירדתי אל ההרים** (Jud. 11, 37)¹; est igitur [ירד] ex eorum verborum numero, quae una eademque pronuntiatione contraria significant; v. g. 29, 4 dixit **וירד עמנו למלחמה** (1 Sam.

1) In commentario ad hunc locum Tanchum alias verbi **ירד** interpretationes attulit ad antiphrasin evitandam, cf. Schnurrer specim. etc. p. 46.

29, 9). — „arces et castella munimentis inaccessibleia“; pari modo in arabico sermone **الصرح** id significat, quod **البرج**

v. 10. **לברכו** [ut] saluaret eum, nam saluatio eorum haec fuit: **יברכך יוי**, quam manifeste videas in iis, quae Boaso responderunt: **ויאמר לקצרים יוי עמכם ויאמרו לו יברכך יוי** (Ruth. 2, 4).

v. 12. **לא חליתי** Verbi sensus est, supplicem esse et deprecari; [hoc autem sensu] verbum cum **פנים** conjungatur necesse est, cf. **חלו נא פני אל** (Exod. 32, 11) **ויחל משה את פני יוי** (Maleach. 1, 9) **רבים יחלו פני נדיב** (Prov. 19, 6). Sin vero verbum cum **פנים** conjunctum non est, illum sensum prae se non fert. — **ואתאפק** „constans fui et firmum me ostendi, quum populum dispersum, hostes autem jam accedentes viderem; neque animum abjectum fractumque ostendi, sed animo constanti atque firmo sacrificium obtuli, ut animos turbae apud me remanentis confirmarem.“

v. 17. **המשחית** commutans, corrumpens.

v. 20. **מחרשתו** „ad poliendum et acuendum“ **ללטוש** vomerem suum, **קורדומו** ligonem suum, **אתו** asciam. Quod **מחרשתו** securim interpretantur, ea interpretatio contexta oratione commendatur, quoniam [auctor illam vocem] una cum ascia posuit. Chaldaeus autem vertit **עושפיה** et in Mischnah (Kelim. cap. 13.) legitur **קורדום שנטל עושפו**, in quo intelligenda est pars lata ejus, qua asciatur et foditur; altera vero opposita pars longa est aut rotunda, qua ligna discinduntur; appellatur autem **ביח ביקועו**, quam appellationem ex loco **עולה** (Gen. 22, 3.) confecerunt.

v. 21. **הפצירה פים** [instrumentum], cujus multae sunt acies aut acutae; derivatum vocabulum est a verbo **פצר**, quod legitur in **ויפצר** (Gen. 33, 11.), idque est: petendo et rogando insistere atque importunum esse; instrumentum autem illud lima est. **ולשלוש קלשון** vomeres et ligones; **ולשלוש קלשון** instrumentum, cujus tres dentes sunt eaque furca est, cujus tres digiti sunt, qua segetes vertuntur; simili modo de harpagine, cujus tres spinae

(dentes) sunt, dicitur והמזלג שלש השנים (1 Sam. 2, 13.). dictum est, uti proprie pronunciandum est, cum ה articulo, quemadmodum scriptum est בהשמים (Psalm. 36, 6.) articulo, quemadmodum scriptum est להגדור (2 Chron. 15, 10.); quamquam licuit dicere (contractione facta) ולקרדומים — stimulus, nempe aculeus ferreus, qui infigitur baculo, quo jumenta punguntur, et propterea, quod firmus est loco suo et sede sua et quod jumenta eo docentur et, ut progrediantur, assuefiunt, appellatur מלמד הבקר (Jud. 3, 13.); atque comparantur cum eo verba sapientum, etenim de dictis eorum dicitur דברי חכמים כדרבנות (Eccles. 12, 11.).

Cap. XIV.

v. 5. מצוק „humi haerens“ i. e. stans, uti fundamentum quoddam stat, quemadmodum locum supra (2, 8) in כי לירי explicavimus. Sunt autem, qui مصبوب (effusus) ver- tant secundum לו ויצק (Exod. 37, 3; 13.), quum proprie מוצק scribendum sit, sed sensus is fere idem priore explicatione effici- tur, nam effusa omnia in fundamento stant. Sed licet etiam مایل (propendens) interpretari, unde hic sensus evadit, alterum verticem propendisse septentrionem versus, alterum austrum versus, id quod sensum aptissimum perhibet.

v. 14. כבחצי circiter dimidio lineae, quam arator ducit jugo suo in agro. Ac simile est, quod legitur למעניתם האריכו (Ps. 129, 3.), qua in locutione ל abundanter dictum est ¹⁾. Signi- ficatio vero nostri loci בכחצי est, nam ex iis est, in quibus in- versio inest. צמד porro ab adhaesione et conjunctione dictum est secundum illud ויצמד ישראל (Num. 25, 3.). Inde armillae vo- cantur צמידים, quod manibus inhaerent; quod et de ansa summo vasis adhaerente dicitur אשר אין צמיד פחיל עליו (Num. 19, 15.).

1) Hunc locum Roediger in libro „de origine et indole arabicae librorum V. T. historicorum interpretationis“ p. 30. interpretatus est; conjecturam eam secutus sum, quam ille postea etiam viro summo de Sacy probavit.

v. 15. **חרדה** „metus et commotio“ atque propter vehementiam hujus metus [vocabulum] in fine versus cum Dei nomine conjungitur **ותהי לחרדת אלהים**; etenim Hebraei, cujus rei amplificationem intendunt, ejus vocem cum Dei nomine consociant v. c. **מאפליה** (Jer. 2, 31.) **שלהבתיה** (Cant. 8, 6.). **ל** autem in **לחרדת** necessarium non est, comparari enim locus potest cum **ויהי החת אלהים** (Gen. 35, 5.).

Homines et, qui repellunt et, qui populandi causa excurrunt; vel et homines stationis i. e. in ea diversantes et homines equitantes atque egredientes, ut praedam agant ex agris eosque populentur; occupavit vero metus commotioque agmen utrumque. **וחרגו** „commota est“ sensu „tremuit“; in quo superlatio inest, uti in: **וחרעש וחרעש הארץ ומוסדות השמים ירגזו** (2 Sam. 22, 8.).

v. 16. **ההמון נמוג** „En exercitum huc illuc motum, concussum.“ Vox **המון** multitudinem significat; translate vero de exercitu sic dicitur propterea, quod is copiosus est et congregatur; vocabulum legitur **והמונו צהה צמא** (Jes. 5, 13.), **המון חוגג** (Ps. 42, 5.). Verbum **נמוג** autem sic dictum est, ut **כל נמוגו כל** (Exod. 15, 15.), quod Chaldaeus ita interpretatus est: **אתברו כל דהוו יחבין בכנען**, tamquam sensus explicationem, non vocabuli versionem. — **והלום** Locus explicandus est, quasi dictum esset **והלמה סיסרא מחקה ראשו וילך הלוך והלים** (Jud. 5, 26.) **אח הולם פעם** (Jes. 41, 7.) quod idem est ac **הולם בפעם** i. e. feriens malleo; noster igitur locus interpretandus est: „En exercitum concussum“; et omnium, quae praeterierunt, sensus unus est: **انصرّب et انكسر et اندق**

v. 21. Sensus hujus loci est: nonnullos ex Israelitis defecisse ad Philistaeos inque eorum exercitu commoratos esse; eos autem, quum illos cladem passuros vidissent, reversos esse seseque immiscuisse copiis Israelitarum, qui cum Saulo et Jonathano erant, cumque his cladem Philistaeis attulisse; ut textus constructio ita concinnanda sit: **והעברים אשר הלכו אל פלשתים מאתמול שלשום ואשר עלו עמם גם המה שבו להיות עם ישראל אשר עם שאול ויהונתן**

v. 26. **הלך** „veniens“ de melle aut „fluxus“ mellis, quem

sensum derivare licet ex loco **ויבא הלך לאיש העשיר** (2 Sam. 12, 4.) quo vox significat „veniens“.

v. 27. **אכלתי יערי עם רבשי** cf. „favus mellis“ (Cant. 5, 1.) **ותארנה** „oculi ejus lucidi facti sunt sublato tegumine, quod fame erat ei obductum.“ Scriptum vero est **ותראנה**, eodem id quidem sensu, nam luce oculis acies commodatur; itaque et **טוֹו** Ktib et **טוֹו** Keri sensus manifestus est reparatio visus atque remotio teguminis ab eo; et visus quoque id est, quo caput rei continetur.

v. 32. **ותעט אל** cf. „vertebant se ad praedam“, (Cant. 1, 7.) **שלל** (1 Sam. 15, 19.) et **כעטיה** „sicuti inclinans, deflectens“. Scriptum vero est **ויעש** cum **ש**, quo sumto sic verte: praedam lucrati sunt; conferri licet: **עשה לי את** (ibid. v. 18.) **הנותרן לך כח לעשות חיל** (Deut. 8, 17.) **החיל הזה** (Gen. 12, 5.); quocirca **השלל** etiam sine **ה** articulo scriptum est, ita ut secundum Ktib legendum sit **שלל העם**. Keri vero **ויעט** si sequaris, illud **ה** legas necesse est. Itaque sensum duabus rationibus servare licet.

Cap. XV.

v. 2. **זכרתי** idem non est, quod **פקדתי**, ut existimant, sed comparandum cum **פקדתי עליהם הטאתם** (Exod. 32, 34.) **עון אבות** (Num. 14, 18.), quibus locis significat jus dare et punire. Sic res se habet, quum hujus verbi, dico **פקד**, septem sint in sermone hebraico significationes; prima cernitur in **פקד יורי** (Gen. 21, 1.) **את שרה** (inspicere) et **תעמל** (visitare); secunda in **נפקד ממנו** (Jes. 34, 16.) **אשה רעוזה לא פקדו** (desiderare) et **עלם** (deesse); tertia in **איש** (Num. 31, 49.) **אגד** (numerare) et **אחריהם פקד את כל העם** (1 Reg. 10, 15.) **אגד** (punire) et **אגב** (jus dare); quarta est **אגב** (punire) et **אגב** (retaliari), quae cernitur in **פקד עון אבות**; quinta est in **פקד עלי לבנות לו בית** (Esr. 1, 2.), quo loco secundum Chaldaicum, qui **פקיד צוה** vertit, sensus est: „ille mihi hoc imperavit“; sexta in **ויפקד שר הטבחים את יוסף** (Gen. 40, 4.) **ויפקידו את ירמיהו** (Jer. 36, 20.) **הפקידו** (37, 21.) nempe

אִידָּע (deponere) et אִתְּרָר (habitare jubere) in carcere vel alio loco, quam ob causam carcer appellatur **בית הפקדות** in loco Jer. 52, 11: **ויחנו בבית הפקדות**; septimam significationem habes in **יפקד המלך פקידים** (Esth. 2, 3.) nempe **תַּקְדִּים** (praeficere) et **תוֹכִיל** (administratorem constituere).

ויארב בשדה „insidiatus est“ secundum v. 5. **ויארב לו** (Num. 19, 11.). Quiescit (deest) **א**, quae prima verbi littera radicalis est, ut in [voce **הסורים**] Coh. 4, 14: **ויצא למלך** aliisque locis, uti exposuimus. Quocirca **י** per Kamez pronunciatur, ut litteram quiescentem deesse indicetur. Pariter pronunciatur **ויאצל מן הרוח** (Num. 11, 25.), quamquam **א** scriptum exstat ¹). Eadem scriptio est in **ויהל עד סדום** (Gen. 13, 11.) cf. **ויהל עד סדום** (Jes. 13, 20.) **שם ערבי**.

v. 9. **והמשנים** **الثواني** i. e. boves, qui secundo partu in vitam editi sunt iique praestantiores sunt quam et ii, qui antea et ii, qui postea nati sunt; parique modo dicitur **ופר השני** (Num. 8, 8.). Sunt autem, qui exponant, illud nomen esse ejus partus, qui verno tempore eveniat isque secundus post auctumnalem. Sed utut res se habet, **ו** conjunctionis superfluum est. Alii contendunt, illud attributum esse et ovium et boum, scilicet propter pulchritudinem earum atque generositatem omnes eorum pullos gemellos esse utilitatis ratione habita. — **הכרים** „agni“ cf. **עם** (Deut. 31, 14.). — **המלאכה** hic significat pecora, nimirum oves, boves aliasque bestias, quo sensu vox occurrit Gen. 33, 14: **לרגל המלאכה אשר לפני**. Eandem significationem interpretes statuunt in **ואיש במעון ומעשהו בכרמל** (1 Sam. 25, 2.) nimirum **أغنامه** (oves ejus) et **مواشيء** (id.). Vocab. **מלאכה** autem de aliis opibus quam pecoribus dictum est Exod. 36, 73: **והמלאכה**; intelligendae eae opes sunt, quae aureae et argenteae et ferreae aliaeque sunt.

נמבזה „vilia, contempta“ quorum nulla est stabilitas sicuti rei diffluentis. Explenda autem sententia sic est **אשר נמבזה** (Jes. 53, 3.) **נבזה וחרל אישים**. Littera **מ** vero supervacanea est cf. v. 12. **מצב לו יד** Erexit sibi locum i. e. habitaculum; verbum **נצב** dicitur de erigendis casis; etd ictum etiam est Deut.

¹) (Deest in cod. Sam.)

23, 13: **ויר תהיה לך מחוץ למחנה** i. e. locus separatus extra castra, quo res deciduae abjicerentur.

v. 23. **קכס מרי** Ne, inquit, levipendas ¹⁾ te contra dominum tuum rebellasse et ei, quod te jussit, obsecutum non esse, nam peccatum rebellionis idem peccatum est, ac si quis imagines colit et astrologiae hariolationique fidem habet, id quod lege vetitum est; in eo enim peccatum est, quoniam et ipsum rebellatio contra Dei jussum est. Intelligis vero te inobedientem contra illum fuisse itaque istis hominibus inobedientia et rebellionem parem factum esse, licet illud tuo iudicio magnum peccatum sit atque quod tu perpetrasti, in eo peccatum non esse opineris. — **ואון... הפצר** In hoc sensus idem inest; significat vero tantam in rebellionem perseverantiam, ut etiam idola adoraverit atque effigies. Verba interpretanda sunt **והטאת און ותרפים** quemadmodum ab initio dixit: **הטאת קכס מרי**, sed [vocabulum **הטאת**] semel posuisse contentus fuit, quamvis ad utrumque hemistichium id referri voluerit, ut in versu modo praeterito vocabulum **טוב און** de figuris phantasia fictis dicitur, quas homines invenerunt et ad res existentes retulerunt v. g. ad stellas vel ad eas res, quae in terra exstant, quarum tamen revera existentia non est, quapropter **און** appellantur, nam fraus eae sunt atque impossibiles, quibus revera in existentia fides haberi nulla potest, ut geniis et daemonibus et quidquid horum simile est; aut quemadmodum derivant stellae unicuique figuram a figuris terrestribus v. c. hominis vel belluae aliusve secundum id, quod plerumque in libris eorum fit. Atque de iis Majorum haec vox est: **המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה כוכבים ומזלות** (Aboda Sara fol. 42.b. in Mischnah) quae significant eas imagines, ad quas referunt illas, non figuras visas ipsas, id quod in doctrina legali explicatum est. Pariterque exposuimus **תרפים** explicari imagines easque et ipsas figuras quasdam coelestes vel terrestres, quae sic appellantur, ut ignominia afficiantur et despiciantur contemnanturque et ipsae et earum adoratores et qui eas revera exstare credunt; quemadmodum idola vocantur **אלילים** i. e. impossibilia (vanitates)

¹⁾ mendose a scriba positum, nec enim ipsum nec **י** poni debebat; quamquam haud scio, an **י** producta pronuntiatione ortum sit, e quo **י** calami lapsu evasit.

cf. רופאי אליל כלכם (Hi. 13, 4.); nec non צלמים i. e. phantasmata cf. אך בצלם יתהלך (Ps. 39, 5.) secundum id, quod loco isto Psalmorum de significato vocis disseremus; appellantur etiam והבשת אכלה את יגיע אבותינו בושת (3, 24.) quid? quod omnium nominum, quae de iis usurpantur, significatio pudore et turpitudine et ignominia et ignobilitate et despectu afficit et ipsa idola et eos, qui revera ea exstare credunt, nam his nominibus eorumque similibus impossibile et mendacium maxime convenit. Exposuimus autem ad historiam de Micha traditam (Jud. 17, 5.) fieri posse, ut appellationis תרפים sensus ab interpretatione et explicatione ducatur, quippe de quibus [idolis] id pro certo haberent, quod ea ipsis patefacerent, quae ipsorum animis laterent, ita ut vox inversione formata sit ex ואין פותר אותם לפרעה ויהי כאשר פתר לנו כן היה (Gen. 41, 8. 13.).

ו. 29. נצח nomen aliquod Dei O. M., quo describitur ab aeternitate et perpetua sempiternitate, cf. לנצח נצחים (Jes. 34, 10.) aut a dignitate et principatu secundum לנצח על מלאכה בית ירי למנצח בנגינות (1 Chron. 23, 4.), quo significato etiam dictum est למנצח בנגינות (Ps. 4, 1.). Sensus autem est, illum esse fundamentum dignitatis eorum et principium altitudinis eorum; aut (describitur) a robore et validitate ell. ויז נצחם על בגדי (Jes. 63, 3.), quo loco [נצח] nomen est sanguinis, quoniam is illud est, quo robur corporis ejusque validitas efficitur; sed explicant etiam „spem eorum“ secundum ואומר אבד נצחי ותחלתי מיירי (Thren. 3, 16.). Quae omnes significationes sensu in Deo in unum redeunt, cujus dinumeratio non est nisi in pronuntiatione uno tamen sensu.

ו. 32. מעדנות „cum laetitia et superbia“ i. e. eum fortem se ostendisse in vehementia calamitatis neque mortis terrore depressum tristemque neque submissum fuisse propter magnitudinem roboris, quod in animo ejus erat; cui ab hominibus multa similia facta videre licet. Sed sunt, qui dicant, hoc ei tributum esse, propterea quod ante illud tempus laetum se gessisset et jucunda vitae ratione usus esset, quasi dixerit: Agag, qui jucunda vitae ratione uti et laetum se gerere solebat. Explicant quoque: „eum propulsum esse vinculis ligatum“, id quod ex eodem genere esse opinantur, ex quo sint verba Hi. 38, 31. posita:

התקשר מעדנות כימה; sed hoc inauditum est ¹⁾, nam verbis התקשר מעדנות כימה significatur nexus fructuum eorumque maturitatis et dulcedinis cum vi stellarum et orbium coelestium, quippe quam in rem Plejadum vis manifesta multaque sit, id quod in Jobe exponemus; neque eo loco vinculum constrictiove aut commemoratur aut denotatur. Simile autem est, quod Deut. 33, 14. dicitur: וממגר הבואות שמש וממגר גרש ירחים, ita ut sensus vocabulorum מעדנות, מגדים et מגדנות idem sit. Ac fortasse illud a dictione Mischnae ראשי מעדנות (Kelim cap. 20.) sumtum est, cujus sensum in libro المرشد الكافي (dux sufficiens) explicuimus, quo in libro dicta praeceptorum et omnes fere Mischnae dictiones exposuimus. — אכן סר „appropinquavit mortis amaritudo“ cf. (Exod. 3, 4.) וירא יוי כי סר לראות (Ruth. 4, 1.) סורה שבה פה (3, 4.).

33. v. Sunt, qui existiment, ב locc מ positum esse, cujus permutationis exemplum est והנותר בבשר ובלחם (Lev. 8, 32.) aliisque locis, quibus illam rem jam illustravimus. Sed sumere licet, auctorem dicere voluisse: „magis quam eae“ cf. כי טובים (Cant. 1, 2.); hoc sensu: quemadmodum tu mulieres liberis orbasti, sic mater tua magis quam eae orba erit; nam ille rex fuit, tristitia igitur et gemitus et dolor de eo duplex fuit et de ejus ipsius interitu et de discessu imperii a familia ejus. — וישסף sensus est: discidit eum et gladio perforavit, quem significatum locus hic ipse indicat; quod autem ad derivationem attinet, sunt, qui contendunt, verbum eodem sensu dictum esse, quo שסע Jud. 14, 6: וישסעהו כשסע הגדי, Num. 14, 5: השסועה, permutatione facta litter. ע et פ propter viciniam earum in litterarum serie, id quod in prima libri parte illustravimus. Chaldaeus autem hoc loco interpretatus est ופשח שמואל, quod verbum majores sensu discindendi et disrumpendi dixerunt אילן שנפשח (Schebhiit cap. 4.).

1) Fortasse legendum est: وهذا لا يسع, id quod fieri non postest“; cf. ad 8, 15.

Cap. XVI.

v. 11. נסוב Significatio princeps verbi est: circumire, cf. ונסב את הר שער (Num. 2, 1.); sensus vero ita amplificatur, ut verbum de circuitu circa mensas cibumque dicatur et designetur eo sessio et acclinatio edendi causa; acclinationem enim sic appellant: הסיבת ימין לאר שמה הסבה (Maimonid. in הלכות חמץ cap. 7.)¹; dicunt quoque לכולן מברך אחד הסבו (Berach. fol. 42, a.) atque עד שהמלך במסבו (Cant. 1, 12.) id quod loco suo explicabimus; intelligendus autem est locus acclinationis ejus sessionisque.

v. 13. רוח ירי Gradus prophetiae multi sunt, id quod in prima libri parte demonstravimus; alius enim eorum in loquela cernitur, alius in corroboracione et viribus et actionibus animo constanti peractis, alius in perceptionibus cognitionibusque, alius in missionibus ad alios corrigendos eosque docendos et erudiendos; qui omnes gradus dictione רוח ירי comprehenduntur. Hoc loco corroboratio et victoria et audacia intelligendae sunt. Gradu autem eo, qui huic proxime antecedit, is gaudet, qui verba Deum collaudantia in carminum formam redacta pronuntiat, de quo gradu David dixit רוח ירי דבר בי (2 Sam. 23, 2.); hic autem gradus est secundus, vi major; ille vero primus appellatur etiam רוח הקודש. Sunt autem hi duo de prophetiae gradibus.

v. 14. רוח רעה Venit super eum spiritus pravus, qui referendus est ad excitationem humorum malorum biliosorum, quum occupasset eum angor et tristitia ob id, quod jam acciderat et ob id, quod Deus ei minatus erat ore Samuelis, imperium ipsius alii jam commissum esse, in quo reditus non dabatur כי לא אדם. Sublata igitur ab eo est corroboratio prior, quae data erat, quo tempore Samuel id annuntiaverat. De qua dictum est, de primo quidem gradu, quae est corroboratio sermonis et vis cognitionis וצלחה עליך רוח ירי והחנבית עמם ונהפכת לאיש אחר

1) Buxtorfius in lex. rabb. locum sic adnotavit: הסיבת ימין אינה הסבה

(10, 6.) de secundo vero gradu, quae est corroboratio virium et roboris et fortitudinis **וַחֲצֵלָה רוּחַ אֱלֹהִים אֶל שְׂאוֹל כְּשִׁמְעוֹ אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה** quemadmodum utriusque loci sensum supra exposuimus. Ubi vero sublata erat de eo haec conditio, qua necesse est ut efficiatur amplificatio animi et puritas humorum propter puritatem sanguinis ejusque justam dispositionem, res ipsius permutata est in contrarium ob tristitiam et iram et angorem, qui animi humani constitutioni perniciosus est, impuros facit humores, obscurat animum, conturbat cerebrum et vim spirituales, quia ascendunt ad eam vapores biliosi, ita ut super eum, cui talis conditio accidat, epilepsiae simile quid veniat. Cujus rei originem quod ad Deum revocat his verbis **וּבַעֲתָתוֹ רוּחַ רָעָה מֵאֵת יְיָ**, fieri id quidem potest, siquidem is causa est actionum illarum et conditionum; jam vero expositio praecessit, [qua demonstratur] omnes, quae eveniant, et res naturales, perpetuo recidivas et res fortuitas ad eum referri, quandoquidem ille princeps est causa omnium rerum, quae exstant; omnem igitur rem ad eum tamquam auctorem redire et ad eum referri, etiamsi ejus sint causae aliae propinquiores; has scilicet omitti et eam ad causam principem revocari. Princeps significatio verbi **בַּעַת** est **بَهَت** (inopinatum opprimere) et **دَفَش** (obstupefacere) et **جَيف** (commovere) cf. **וְהָמָן נִבְעָה** (Esth. 7, 6.) **וּבְבוֹאוֹ** (Jes. 21, 4); forma dagessata legitur **פְּלִצוֹת** (Dan. 8, 17.); **נִבְעָתִי** et hoc loco **וּבַעֲתָתוֹ רוּחַ רָעָה**. Ponendum enim proprie erat Dagesch, sed id in Ain littera [non ponitur]. Participium hujus formae scriptum est in **רוּחַ אֱלֹהִים רָעָה מִבְּעַתָּךְ**, quod et ipsum secundum formam **מִלְמַדְךָ לְהוֹעִיל** (Jes. 48, 17.) dicendum erat, sed Ain Dagesch suscipere nequit; retinuerunt autem vocalem Kesre (—), id quod in **וּמֵאִסְפָּכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** (Jes. 52, 12.) item fecerunt. Littera **ת** autem cum vocali Segol pronunciatur propter pausam, qua de causa etiam Dagescho aucta est. Praedicatum autem auctor vocabulo **רוּחַ** in masculino genere posuit, quia de iis vocabulis est, quae generis et masculini et feminini sunt cf. **רוּחַ מִבְּעַתָּךְ** (1 Reg. 19, 11.). Sunt etiam, qui sentiant, **מִבְּעַתָּךְ** compositum esse ex **מִבְּעַתָּה** et **אוֹתָךְ**, et alterum **ת** in alterum insertum esse.

v. 23. **וְרוּחַ** Remotus est ab eo angor ille, qui super eum venerat, quoniam cantus et musica et soni musici modulati tempe-

ramentum emendant et sanguinem purum reddunt et cor a fumis ardentibus castum faciunt et cerebrum a vaporibus biliosis purgant. Remotus igitur ab eo est ille angor. נגן verbum usurpatur de casu tonorum secundum modos musicos aut instrumento aut ore adhibito et quod ejus simile est; hoc autem loco auctor instrumentum significavit secundum dictum וידע מנגן בכנור (v. 16.), quapropter etiam scripsit: ונגן כידר; plerumque vero voce id factum est, qua ad chordarum sonum cantabatur, quae ratio Davidis fuit, dico vocem cantionum ad instrumenta musica. Targum Hierosolymitanum¹⁾ והיה כנגן המנגן (2 Reg. 3, 15.) interpretatur והיה כד והיה כד, unde verba poetica ad cantum fidiumque concentum composita והוטים appellant, tamquam versionem vocabuli נגונים, sed is sensus elegans est. Similiter omnem versum appellant פזמן, cujus sensum esse responsionem existimant, nam Targum ופזים איוב (Hi. 3, 2.) interpretatur ויען איוב (ענה) et cantus et cantus alterni significatum inesse interpretes contendunt, cf. וחתן להם מרים (Ps. 147, 7.) ענו לירי בחודה (Exod. 15, 21.), sed hae sunt subtilitates exquisitae, quibus Hebraei utuntur, nec tamen causa earum nota est; quocirca earum recordati sumus. — Sensu tranquillitatis quietisque animi dictum est etiam ורוח תשימו (Esth. 4, 14.) atque בין עדר ובין עדר (Gen. 32, 17.) i. e. ne perturbate greges sed inter singulos greges intervallum interstitiumque intermittite. Sensus igitur dictionis יפּרַח ענא: ורוח לשאול (dilatatum ei est) et similiter ורוח והצלה solamen et salus.

1) De Targumo Hierosolymitano cf. Zunz (Gottesdienstliche Vorträge pag. 77.), qui l. l. eos Rabbinos collegit, qui Targ. Hieros. ad libros Samuelis aliosque V. T. libros praeter Pentateuchum citaverunt. Vir doctiss. praeterea mecum communicavit, se in mss. vetust. Targum Hierosolymit. ad illum locum sic citatum invenisse: והיה כד מפייט פייטא (cf. פיוט l. l. pag. 380); והיה כד, autem antiquitus de cantibus liturgicis in synagogis usitatis dictum esse.

2) Hanc loci interpretationem nostrae Targumi editiones non exhibent; sed jam Elias Levita (פזם v. תשבי) dixit: quosdam sic legisse, se autem in nullis libris id reperisse (cf. Buxtorf. lex. rabb. s. v.). Zunzii sententia est verba illa e recensione Targumi Hierosolymit. posteriori desumta esse.

Cap. XVII.

v. 4. **אִישׁ הַכְּנִיִּים** „pugnans inter duas acies, stans inter duas turbas“. Explicant quoque „medius aetate inter fratres“. Sed interpretatio illa vera est.

v. 5. **מגבעת** *galea aerata*. Idem vocabulum est **מגבעת** (Exod. 29, 9.) litteris כ et ג permutatis; paullo post auctor scripsit etiam **ויחבש** (v. 38.) **ונחן קובע נחשת על ראשו** Sic Chaldaeus **וּאֲחַקִּין לְהוֹן קוּבְעִין** (Lev. 8, 13.) interpretatus est **להם מגבעות**. Arabes dicunt **قُبُع**. — **וריון** *lorica squamata* i. e. *lorica squamis aeratis vel ferreis confecta*. Dictum est Ps. 109, 18: **וילבש; ומשקל השריון חמשת**. Auctor sic pergit: ... **צדקה כשריון**. qui sicli, si nostro pondere computantur, exiguam quantitatem efficiunt et loricae minoris majus pondus esset; sed hoc pondus de squamis tantum sumere licet, quae aeneae erant. Sin vero sicli pondere sacro computantur aut Philistaeorum sicli graviores quam hoc pondus fuerunt, statuere licet scriptorem totius loricae pondus adnotasse.

v. 6. **מצחת** lamina aerata, lata, quae crura frontis instar obtegit, derivandum vocabulum est a **מצח**, quod legitur Exod. 28, 39: **והיה על מצחו כידון** Nomen lanceae est **כידון** (Jos. 8, 18.) **נטה בכידון אשר בידך** (Jos. 8, 18.) atque **וכידון וחרב וחנית**.¹ Forsan tamen hoc loco significavit laminam aeneam e lorica super scapulas egredientem, qua defensio atque cautio augeretur; quandoquidem lancea tota aenea non est et auctor ipse ita pergit:

v. 7. **וְהָיָה כְּתִיב** Ktib legi jubet, quo denotatur sagitta lanceae i. e. lignum, quae pars lanceae praecipua est. Keri vero sensum manifestum exhibet propter verba sequentia **וְלֹא־הָיָה כְּתִיב**. Utrumque igitur Ktib et Keri eundem sensum praebent. — **כְּמִנְיֹן** „liciatorii textorum instar“. Significavit hastile illi simile esse crassitie; apparet autem comparisonem rei cum majore necessario

1) Videtur Tanchum hunc locum memoriter protulisse, quod saepe fecit, cf. 17, 45.

factam esse. **ולחכת** „cuspis lanceae“. Dictum est etiam de cuspidē cultri **ויהא גם הנצב אחר הלהב** (Jud. 3, 22.). Proximum autem a veritate abesse videtur, ut statuamus hanc hastae ejusque cuspidis descriptionem quoad magnitudinem atque crassitiem hyperbolicam esse neque accuratam; haec enim non est, nisi illo tempore textoribus jugum parvum erat tenuius quam id, quo uti nunc solent. Translatio autem in libris sacris rara non est, cf. **ערים גדולות** (Deut. 9, 1.) aliosque locos, quos et exposuimus et exponemus. — **ונשא הצנהן** „scutum“ idque scutum magnum, amplum, quod bellatores tegebat, ne sagittis hostium percuterentur. Dictum est similiter **צנה וסוחרה אמתו** (Ps. 91, 4.). **סוחרה** significat scutum rotundum, secundum interpretationem Chaldaei **סחור סחור** (2 Chron. 3, 4.) **סביב סביב**

שתמת et **חרפה** (verbis probrosis petivi) **סיבת חרפתי** 10. v. (contumelia affeci) et explicant: opprobrio affeci eos ell. **חרפה** i. e. opprobrio eos afficio, quum inter eos nemo inveniatur, qui egrediatur, ut mecum pugnet. Sunt autem, qui interpretentur **בארזת** (ad pugnam prodii) ell. **בהרפם בפלשתים** (2 Sam. 23, 9.).

15. v. Auctor jam antea narravit, Saulum ab Davide petiisse, ut cum ipso esset fidibus canens. Quo tempore igitur veniebat super eum calamitas illa, dico daemonem, David cum eo erat, quo tempore ab eo resistebat quiescebatque, ad officium ille rediit. Qui sensus e verbis perspicuis manifestus est. Sed mea quidem sententia haec de Goliatho narratio ab hoc loco in priorem transponenda est, quum in textu postposita sit; nam narrabitur in ea, Saulum ex Abnero quaesivisse, cujus filius David esset, neque illum notum fuisse nec ipsi nec Abnero, ut etiam, quum David coram eo esset caput Goliathi manibus tenens, quaereret: **בן מי אתה**. Tunc auctor narrat, **הנער ויאמר דויד בן עבדך ישי בית הלחמי** inde ab illo tempore amorem ejus in corde Jonathani impressum esse. Fieri autem non potuit, ut licet David cum Saulo tamquam sodalis fidibus canens esset, nec is nec Abner nec minister ejus illum noverint; quam rem posthac uberius exponemus. Sed multas etiam tales narrationum inversiones jam illustravimus. His autem sumtis sensus verborum **הולך ושב מעל שאול** hic est: Davidem illo tempore locum praeteriisse, quo exercitus consedebat pascentem

scilicet hoc in tractu gregem. Hic meo iudicio sensus est, quem hoc loco sumere licet.

v. 18. **חריצי** frusta casei recentis, uti Chaldaeus interpretatur **גובנין דחלב**. Sunt vero, qui interpretentur: frusta lactis in mamma congelati, quod vocatur **לֵבָא** (colostrum); quae tamen interpretatio non nimis valida est, quum illud non numeretur nec ejus numerandi ratio exstet neque personae gravi decem frusta lactis congelati et crassi offerantur, quapropter magis placet caseum intelligere. — **ערבהם** Interpretes sentiunt, vocabulum explicandum esse secundum **אנכי אערכנו** (Gen. 43, 9.) i. e. reduc tecum sponsonem salutis eorum hoc sensu: ubi donum praefecto appor-tavisti, in eos attentus esto ac remove eos ab loco periculoso. Sed magis placet locum interpretari secundum **ואת אחיך הפקר** i. e. „inquire salutem eorum et explora, num bene vivant et jucunda vivendi conditione gaudeant“ secundum **ערבה שנחך** (Prov. 3, 24.) **ליוי מנחת יהודה וירושלים** (Cant. 2, 14.) et **תקה** hoc loco sensu percunctandi et explorandi esse, quemadmodum verbum dictum est Jos. 9, 14: **וירקחו האנשים מצידם**, Deut. 32, 2: **כמטר יערוף** „institutio mea et doctrina mea.“ Sensus igitur sic constituendus est: inquire in salutem eorum et explora, num bona vivendi conditione fruuntur aut quemadmodum animo sint affecti, bene nec anguste an timide et conterritae. Qui sensus elegantissimus est; sed utraque interpretandi ratio admitti potest.

v. 20. **המעגלה** castra, in quibus versabantur, circulus rotundus, plaustri confectus. — **והחיל** Sententia auctoris est, eo tempore, quo ille ad locum pugnae pervenisset, pugnatore ad proelium egressos esse exercitumque conclamasse; **היוצא** articulus vocabuli superfluous est, uti **כל העם הארץ** (Ezech. 45, 16.) aliasque secundum explicationem nostram; dicendum erat sic: **ויבא המעגלה והחיל יוצא אל המערכה**

v. 25. **חפשי** liber ab officiis principi praestandis et hospitibus et stipulationibus regi ab iis necessario persolvendis, quas ipsi in se susceperant, ita ut necessariae essent.

v. 39. **ריאל** Interpretantur: recusavit, quo minus iret, quum ad id paratus non esset, quemadmodum Chaldaeus interpretatus

est: **ולא אבה למיזל**. Simile autem huic loco non est, quod dictum est Exod. 2, 21: **ויאל משה**, cujus sensus est: continuavit et extendit commorationem; neque quod 14, 24: **ויאל שאול את** **העם**, quod transvertendum est: adegit eos ad jusjurandum. Meo autem iudicio verbum inversum est e **לאה**, quod legimus Gen. 19, 11: **וילאו למצא הפתח** hoc sensu: infirmus fuit nec ire potuit, quoniam edoctus id non erat, id quod auctor adjecit: **כי לא נסה**. Nam si idem illud esset, quasi dixisset: **ולא אבה** i. e. recusavit, profecto non arma illa induisset. Sed induit ea, ut iis circumdatus progrederetur; verum enim vero infirmior erat, quo minus iis ornatus progrederetur, quoniam edoctus id non erat. Est igitur, ac si dixisset: **וילאו**, uti **למצא הפתח** et **וילאו** (Hi. 4, 5.). Sensus verbi autem fere is est, quo Chaldaeus eo usus est Deut. 25, 18: **משלהי ולא - ועתה עיף ויגע** et etiam **ארץ** **רי לא לאיתון בה** (Jos. 24, 13.) **אשר לא יגעת בה** Confirmatur denique sensus a nobis statutus: „infirmus fuit, nec potuit“ verbis Davidis ipsius **לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ויסירם דוד מעליו**

v. 40. Transvertunt: [lapides] glabros, leves „secundum **איש** **חלק** (Gen. 27, 11.). Alii tamen interpretantur: quinque frusta i. e. partes secundum **חלק כחלק** (Deut. 18, 8.). **ובילקוט** „peras, in qua pastor commeatum itineris reponit, quae dicitur **عقاص الراعي** — **וקלעו** i. e. funda et appellatur **الوضف** ¹⁾, qua lapides excutunt; cf. v. 50. **בחוך כף הקלע** et 25, 29. **בקלע ובאבן**. Derivatum ab hoc nomine verbum legimus v. 49: **ויקח משם אבן ויקלע**. Participium formae Kal scriptum est Jud. 20, 16: **קולע אל הסערה** **ולא יחטיא**

v. 52. **גת** voluit dicere **גת**, quae est de urbibus Philistaeorum. Sic in fine versus posuit **ועד גת ועד עקרון**

v. 58. Haec ea sunt, quibus tibi de eo, quod supra contendendi, persuasum erit, nempe hanc narrationem in libro postpositam esse, licet ea, quae narrantur, priore tempore facta sint; nam cogitari nequit, illum per longum tempus Sauli ministrum fuisse neque ei notum fuisse. Supra enim haec legimus: **וישלה שאול מלאכים אל ישי ויאמר שלחה אלי את דויד בנך** tunc:

1) cf. Roediger l. l. pag. 37.

ויבא דויד אל שאול ויעמר לפניו ויאהבהו מאד ויהי לו נשא
 Qui autem fieri potuit, ut post haec nec Saul ipse nec
 Abner nec quicunque cum illo erat, eum nossent. Sed in scripta
 narratione singulas res gestas tempore inversas esse, verbis auctoris
 his demonstrare licet: ויקח דויד מהכות את הפלשתי ויקח
 אותו אבנר ויביאהו לפני שאול וראש הפלשתי בידו ויאמר
 אליו שאול בן מי אתה הנער. In his igitur certa rerum gesta-
 rum dispositio inest; antea autem auctor narravit Davidem post
 Philistaei cladem caput ejus sustulisse et secum Hierosolyma por-
 tasse, antequam conventum ejus cum Saulo commemoravit his
 verbis: ויראו פלשתים כי מת גבורם וינכסו ויקומו אנשי ישראל
 ויהודה ויריעו וירדפו את הפלשתים וג' וישבו בני ישראל
 מדלוק אחרי פלשתים וג' ויקח דויד את ראש הפלשתי ויביאהו
 ירושלם וג'. Haec sic tantum recte poni dubium non est, ut post
 Davidis cum Saulo colloquium removeantur. Sunt sane, qui con-
 tendant, Saulum interrogatione supra memorata certiore fieri vo-
 luisse, utrum David esset de gente פרץ an de gente זרח. Hoc
 autem sumere fas non est et propter intellectum et propter oratio-
 nem contextam. Intellectu illa sententia redarguitur, quod Perez
 et Sarach fratres fuerunt, quorum neuter insignis erat et alterum
 praecebat nec Perez distincte cognitus erat, nisi posteaquam ex stirpe
 ejus rex electus erat, id quod Saul tum temporis ignorabat. Oratio
 contexta autem illi sententiae repugnat, quod David ad quaestionem
 illius nec familiam nec tribum suam comme-
 moravit sed dixit: בן עבדך ישי בית הלחמי. Quo sententia
 comprobatur, illum nihil nisi cognitionem proximorum ejus quae-
 sivisse.

Cap. XVIII.

והמצאנה i. e. الطبول (tympana); sententia
 ita explenda est והמצאנה לשיר במחולות aut
 transferebant quoque الدفوف (tympana minora) atque haec mulieribus magis
 conveniunt secundum nostrae aetatis consuetudinem. Scriptum autem
 est והמצאן כל הנשים אחריה כתופים ובמחולות (Exod. 15, 20.),
 quo loco apparet duas species designari. Similiter auctor hic
 scripsit לקראת, ubi una cum מחולות comme-

morata sunt. שלשים autem significat orationem modis metricis compositam, qua in cantu utebantur, dico carmina; etenim hoc nomine ea appellata sunt, quoniam locus eorum in oratione sit tamquam locus principum procerumque inter homines. Incidunt autem ea in animum modo jucundo, grato et dulci propter eam similitudinem, quae eorum est, nam haec a proportionalitate proxime abest, quae de animi qualitatibus est; nam contrarietas de qualitatibus corporum elementariorum est, quae a vita abhorrent. Propterea etiam soni harmonice conjuncti audienti suaves sunt et temperamentum recreant et animum dilatant et a multis morbis malisque casibus liberant, quum necessario efficiant, ut temperamentum proportionalitati propinquum sit et a contrarietate longinquum. Qui vero artis musicae doctrinae studuit, is causam illius rei qualisque sit, novit. Idem vocabulum scriptum est Prov. 22, 20: הלא כתבתי לך i. e. quae pronuntiatae sunt vel sententiae vel prudenter dicta ab intellectu procreata verbis poeticis, rythmice compositis, ligatis. De quo genere orationis etiam nomine נגיד usus est auctor Prov. 8, 6: שמעו כי נגידים אדבר i. e. responderunt sibi cantu alterno cf. (Exod. 15, 21.) ותענינהו. ורען להם מרים. v. 9. עין verbum derivatum a nomine עין hoc sensu: intuebatur eum visu inimico; simile est, quod dictum est Ps. 59, 11: אלהים יראני בשוררי i. e. [Deum] effecturum esse, ut ille gauderet ob inimicos invidiose spectantes et iis id accidisse videret, quod ipsi optassent. Vocabulum derivatum est a verbo Num. 24, 17. dicto אשורנו ולא קרוב v. 10. i. e. excitati sunt in eo humores illi biliosi, qui reducuntur ad Deum, causam principem; etenim is illos in illum demisit puniendi causa. Sensus verborum sequentium ויחנבא בתוך הבית est: „animo concepit“ i. e. potentes erant super eum cogitationes et insusurrations, nam melancholia saepe conceptiones multas efficit pulchras quidem, ad bonum perducentes, si vapores illi ascendentes subtiles sunt, tenues purique; pravas autem, terribiles, daemoniacas, mentem obscurantes, si illi crassi sunt, impuri, spissi. Quemadmodum Moses ben Esra ¹⁾ in کتاب المحاضرة والمذاكرة

1) Cf. de **Mose ben Esra** Wolf. bibl. hebr. tom. I. p. 884; III, 3. 387.804; IV, 924. — Leop. Dukes „Moses ben Esra

dixit, necesse esse ut in temperamento prophetae melancholiae exigua pars sit, etsi munda, purae ab impuritate et crassitie; si minus, intelligere eum non posse.

Cap. XIX.

וּיָקָה אֶת . . . cervical pilis tenuibus constans“ cf. 13. חַבִּיר (2 Reg. 8, 15.)

20. . . . וְחָדָי עַל Haec vis fuit Samuelis, qua animas eorum attraxit easque a loco ipsarum abstulit ad eum gradum, qui eorum non erat; vocarunt autem doctrinae hujus magistri eum gradum *أَلْهَمَةُ النَّفْسَانِيَّةِ*. Vis autem ea praesentanea est et per breve temporis momentum ad id perducit, quod discipulus per longum tempus se exercens non assequitur, nisi illa attractio ei contigerit. Ille autem gradus eas res, quas oculis cernimus, excedens est, quem occupare praeparatione atque exercitatione opus non est. Ecce Elisam (s. q. s. p.) stantem apud boves suos iisque arantem, nullo nuntio certiore factum; super quem ubi Elias pallium expandit, vis divina effusa est, cujus causa nota non erat. Dixit enim ei: *אֲשַׁקָּה נָא לְאָבִי* Sine me familiae meae valedicere, ut te sequar *לָךְ כִּי מָה* Ille autem respondit: Equidem nil tibi feci, *עֲשִׂיתִי לָךְ*

24. וּפֶשֶׁט Verbum hoc de iis est, quae fleetuntur secundum *יַפְשׁוּט* et *יַפְעוּל*, scilicet *יַפְשׁוּט* et *יַפְעוּל*

aus Granada. Altona 1839“, de quo libro iudicium tulit *Lebrecht* (*Orient* 1840 Litt.bl. pag. 121.). Librum h. l. a Tanchumo laudatum Mose ben Esra ipse citavit in *ס' תרשיש* (*Luzzatto* in *כרם עומר השכחה* in *Abrah. Gavison* (Livorno 1752.) pag. 91, 109, 119. Exstat hic liber in bibl. Oxo-niens. cod. 494. (Wolf. l. l. III, p. 3.) Errasse enim videtur *Dukes* in eo, quod hoc codice alium auctoris ejusdem librum contineri putavit (l. l. p. 5.), nostrum autem *كتاب المحاضرة والمذاكرة* in Europae bibl. vix inventum iri. — Ceterum memoratu dignum videtur, quod in illo codice fol. 19 et 22 a Mose ben Esra citatus est *דנש בן חמים*, cujus sententiam supra ad V, 6. citatam, an Tanchum ex hoc libro deprompserit, haud scio.

Cap. XX.

v. 19. ושלשת i. e. Prorsus te occulta neminique te ostende inde ab hoc tempore usque ad diem tertium, quo nos conventuros esse constituimus. . . . ביום Diem significat, quo ad negotium aliquod perficiendum convenerant. Sunt vero, qui locum sic exponant, ut diem aliquem profanum indixerit, quum illum ipsum diem sanctum habere voluerit propterea, quod ראש חדש esset. Sed haec interpretatio sana non est, nam nec ille dies, quo illa ei dicebat, nec is, quo eum conventurum se esse constituerat, ראש חדש fuit. Mea autem sententia verbis ביום המעשה illum diem significat, quo simile quid factum est, nempe quo David in campo se occultavit, Jonathan autem illi ea exposuit, quae evenerant; narravit autem auctor illam rem 19, 2: וישבת בסתר ונחבאת ואני אצא וג' בשדה אשר אתה שם

Transferunt „lapidem peregrinantium“. Erat forsitan columna vel saxa magna eo loco posita, quo iter facientes et viâ praetereuntes commorari solebant. Verbum legitur Ezech. 27, 19: ודן ויון מאוזל i. e. peregrinantes, quemadmodum Chaldaeus vertit: אורחת ישמעאלים¹), interpretatus autem est שיירת ערבאי (Gen. 37, 25.). Fortasse autem ille lapis is fuit, qui in libro Regum (1, 1, 9.) ita commemoratur אבן הזוחלת, id quod illo loco explicabimus. Sunt vero, qui censeant האוזל idem esse atque הלז, quod dictum est 2 Reg. 4, 25: הלז, ut vertendum sit: „ille lapis“ et auctor lapidem ibi situm significaverit, qui utrique notus esset. Quae interpretatio admitti potest et eo confirmatur, quod auctor scripsit אבן האוזל nec האבן האוזל, quasi dixerit האבן ההי

v. 20. צדה אורה Interpretamentum verborum למטרה. Dixit, se emissioni sagittarum eum (lapidem) pro signo et scopo positurum esse; מטרה enim est אלמג (scopus), qui animo observatur et sagittis petitur; secundum Chald. interpr. נטר שמר. Scriptum quoque est כמטרה להץ (Thren. 3, 11.).

1) Ex hac scriptione suspicor vocalisationem hujus vocabuli in nostris editionibus falsam esse.

v. 27. ויהי ... השני Nam primo die testium adventum in synedrium exspectaverunt, quum e sententia eorum tempus ראש ראש חדש esset. Qui testes si ad finem diei non advenerant, ראש חדש in posterum diem ut proferretur necesse erat. Ille dies enim trigesimus erat et secundum computationem fieri poterat, ut ille primus novi mensis dies esset. Sin vero eo testimonium apportatum non erat vel propter nubem, si qua novam lunam obtexisset, vel propter aliam causam, ראש חדש in diem trigesimum et unum proferri necesse erat. Verba autem supra posita מחר חדש dicta sunt, quoniam opinio praevaluit fore ut testes venirent, nec iis certa rei definitio, de qua dubitari non liceat, continetur. Sunt etiam, qui existiment, vocabulum השני ad החדש referendum non esse, sed adjectivum esse cum למחרת conjungendum i. e. dies crastinus secundus mensis novi, ita ut primus certo definitus sit; sed illa explicatio magis placet.

v. 30. ... בן Duo nomina, quibus Jonathan describitur, hoc sensu: O te perversitate et inobedientia commaculatum cf. Koh. 1, 12: מרר — מעות לא יוכל לחקון — מרר autem derivatum est a מרר, quo inobedientia et rebellatio significatur. Sin vero quis existimet matrem illius denotari atque carpi, id quod in stultis fit, atque illi dici: O te filium mulieris, quae fuit מורדת בחשמיש (Ketub. fol. 63. a.) et a qua tu similem animi conditionem traxisti; is ipse de stultis est.

v. 41. הנגב Intelligunt eum lapidem, quem appellavit אבן האזל. Terra illa erat lapidosa, aspera, sicca, nec humida, nec mollis et tali in terra peregrinantes considerare solent, ut e pulvere recreentur.

Cap. XXI.

v. 3. פלוני אלמוני In prima libri parte observavimus, omnes, quorum de hoc dicto expositionem aliquam vidimus, locum sic illustravisse, ut littera Jod loco litterae He posita esset itaque הודעתה intelligendum esset. Quam tamen expositionem proposito narrationis convenire non judico; Ahimelech enim ad Davidem: video, inquit, te solum advenisse nec tecum quemquam de sociis tuis et servis. Is autem respondit: Rex vetuit, ne quem certiolem facerem

de negotio, ad quod exsolvendum me dimisit. Solus igitur egressus sum, ceteris autem servis puerisque locum constitui, quo conveniremus peracto, ad quod missus sum, negotio. Secundum hanc expositionem **יודעתי** inversum est ex **יעדתי**, sensus autem **الميعاد** **אשר לא'** (20, 35.) **למועד דוד** (locus tempusve promissionis) cf. **ויוחר מן המועד אשר יעדו** (Exod. 21, 8.) (2 Sam. 20, 5.). Uberius autem hunc sensum exposuimus et illustravimus in prima libri parte eo loco, quo de verbis in conjug. Kal et in gravibus conjugg. usitatis disputavimus, nam hoc in conjugatione gravi sumunt, quoniam non secundum formam **פעלתי** sed **פועלתי** flectitur, id quod ibi exposuimus. Dictione **פלוני אלמוני** continetur significatio decurtata nomipis loci hominisve noti, compendiose ab auctore significati, cui simile factum est in verbis **כזאת וכזאת יעץ אחיהפל** aliisque locis, quos exposuimus. Utriusque autem sensus idem est; componuntur etiam in unum vocabulum, quo una appellatio efficitur cf. **לפלמוני המדבר** (Dan. 8, 13.).

v. 8. . . . **אביר** Illustris inter praefectos cf. **רועי ישראל** (Ezech. 34, 2.) i. e. reges eorum, praefecti eorum; atque **אבירי** **בשך** (Ps. 21, 13.) magni et grandes. Hoc loco vocabulum dagesatum exstat, sed dictum quoque est sine Dagesch **אביר ישראל** (Jes. 1, 24.) **אביר יעקב** (Gen. 49, 24.).

v. 14. **את טעמו** Alteravit intellectum suum rationemque; dictum quoque est de prudentia cf. **וברוך טעמך** (25, 33.) i. e. **אֵיך** (Jon. 3, 7.) permissio et mandatum ejus. Scribendum erat **וישנה**, sed praeposuit auctor suffixum vocabuli **טעמו**. — **רירי** „fluctus salivae“. Ipse se gessit daemone obsessorum instar secundum omnes eorum qualitates. De hoc tempore legimus in Psalmis **בשנותיו את טעמו לפני אבימלך** (43, 1.). Hoc loco **אכיש** ille vocatus est.

Cap. XXII.

v. 2. **מצוק** „Quicumque in angustiis erat ob aes alienum, vel ob metum vel aliud quid“. Hic sensus efficitur verbis **כל איש** **אשר לו נשא** i. e. creditor. Erat autem vocabulum cum **ה** scribendum cf. **לא חהיה לו כנשה** (Exod. 22, 24.).

v. 8. קשרתם Defectionem decrevistis et conspirastis contra me de damno ¹⁾).

Cap. XXIII.

v. 26. מִגִּבְרֵי נַחֲפֹז „ad festinandum se impellens“ cf. כִּי אֲנִי יֵצֵאתִי בַּחֲפֹזִי (Deut. 16, 3.). Sunt, qui existiment, verba אֲנִי יֵצֵאתִי בַּחֲפֹזִי כל האדם כוזב (Ps. 116, 11.) illud tempus indicare, de qua re in psalmis disputabimus. Sed alium etiam eorum sensum commemorabimus. — Targum hoc loco transfert עֲטָרִים, quemadmodum Jud. 9, 25. אֲרָבִים interpretatur, sed hac derivatione interpretatio illa non comprobatur. Abulwalid (c. D. b.) existimat sensum esse אֶל דֹּד i. e. „inclinantes ad eos, propinqui a loco eorum“. Quem sensum deduci posse censet a versione chaldaica loci אֶל מַכְלִינוּ כִּי הִלָּחֵם אֶזְלָא מַכְלִינוּ (9, 7.) אֶף אֲנַחְנָא, quum ipse Chaldaeus אֶל מַכְלִינוּ סָר, quod idem sit ac אֶל מַכְלִינוּ, זֹרֵדִין עֲדָן עָטְרוּ מִנָּנָא (2 Reg. 12, 4.) interpretatus sit רק בַּמּוֹת לֹא סָרוּ. Protulerunt autem aliam quoque significationem, vocabulum nempe idem esse quod עֲטָרָה i. e. circumdederant eos corona (circulo) nihilque restabat praeter apprehensionem eorum, nisi nuntius ei advenisset, Philistaeos in terram egressos esse.

Cap. XXIV.

v. 3. صُخُورِ الْوَعَالِ ²⁾ עַל פְּנֵי ... 3. (rupes caprorum montanorum) i. e. quibus capri montani commorantur, uti dictum est לְרֵגֶל יַעֲלִי סֹלֶעַ (Hi. 39, 1.). Altero loco capri montani referuntur ad rupem, altero rupes ad capros montanos.

v. 4. להסך Dictio de alvi exoneratione usitata; denotaverunt etiam membrum genitale vocabulo רֶגֶלִים cf. וַתִּפְשְׁקֵי אֶת רֶגְלֶיהָ (Ez. 16, 25.); dictum etiam est de pilis in pube וְשַׁעַר הָרֶגֶלִים (Jes.

1) Verba ea, quae praeterea in codice exhibentur, sententiam turbant, id quod jam Pocokius in margine observavit.

2) In lexicis hae tantum pluralis formae exstant: وَعَوَالٍ, وَعَوَالٍ

7, 20.). Exposuimus autem de deductione vocis להסד plures rationes in libro Judicum eo loco, quo de Eglone traditum est אך מסיד הוא את רגליו (3, 24.).

v. 8. וישסע i. e. fregit iram et delirium eorum. Princeps verbi significatio est dissecare et diffindere ושסע אותו בכנפיו (Lev. 1, 17.). Deinde vero sensus sic amplificatur, ut verbum dicatur de oratione suavi, tamquam si ea superbia contundatur et intellectus confringatur v. c. ולשון רכה חשבר גרם (Prov. 25, 15.).

v. 11. עיני נפשי aut supplendum est ואמר

v. 12. אבי אבי רכב ישראל sensus est: mi domine, cf. לא אשלח ידי באדוני: v. 11 (2 Reg. 2, 12.); uti etiam dixit v. 11: ויהיה לי לאב ולכהן, Pariter Micha (Jud. 17, 10.) Levitae dixit: ויהיה לאב ליושב ירושלים (Jes. 22, 21.) — מַטְסָדִי צֹדָה (Gen. 45, 8.) וישימני לאב לפרעה (adversans) מַטְרַסָד (oculis intentis observans), qui sensus proxime abest a sensu verbi מַטְסָד (venari); nam venator adversatur et observat, ut perniciem afferat. Verbum legitur Num. 35, 20: בצדיה: ואשר לא צדה: Exod. 21, 13 וימת ויחיה. Poeta autem aliquis צדה adhibuit pro צר dixitque וכצפור צדה חכם השוערים. Sed erravit, nam צדה a verbo צר ducendum est.

v. 14. ... כאשר „uti apud majores de eo in proverbio est“. Voluit autem intelligi הקדמונים; similis litterae ם abjectio exstat 2 Sam. 22, 44: וחפלטני מריבי עמי. — ורשעים. Simile est dictum Majorum: זכאי וחובה על ידי חייב: (Baba batra fol. 119, a.) i. e. malum non nisi a malis effici, bonis autem malo interdictum esse, ut vel ex re aliqua detrimentum capturi sint; quapropter posthac auctor dixit: וידי לא תהיה בכך

Cap. XXV.

v. 2. ומעשהו i. e. oves ejus; de quibus dictum est etiam מעשה מלאכה (Gen. 33, 14.), nam מלאכה et מעשה idem est.

v. 3. והוא כליבי Alii locum sic exponunt: illum fuisse de prole Calebi; alii: illum fuisse natura canina, nam canes propter

indolem suam contemptui sunt, multa faciunt inique, indole vituperabili sunt, ad quas qualitates modo descriptus est. Alii: vocabulum ducendum esse a לב i. e. eum fuisse versutum secundum prudentiam suam rationemque non secundum rei necessitatem; quemadmodum Deut. 29, 18. dictum est: כי בשרירות לבי אלך i. e. eum secutum esse cupiditatem cordis sui nec rediisse ad intellectum neque ad considerationem. Quapropter vox כלבו litterא ן exarata est, pronunciata autem cum Jod.

v. 6. לחי i. e. Salutem ei dicite a me et nuncupate: bene res tibi cedat; et loquimini ei sic: in futurum, dico in annum sequentem, tu velim in vita superstes sis; cf. שוב אשוב אליך כעת (Gen. 18, 14.).

v. 14. ויעט Interpretantur: increpuit eos et repulit insolenter et insipienter. Deficit enim littera ב et scriptum erat ויבעט כהם. Deest autem littera ב hoc loco, quemadmodum פ loco ויגש שאל (9, 18.), quo loco sensum esse ויפגש exposuimus et Chaldaeus ויערע transtulit. Sunt autem, qui putent ב loco מ positum esse ויעט מהם hoc sensu: declinavit ab iis; qui sensus ducendus sit a ויעט העם אל השלל (14, 32.) כעטיה על עוררי (Cant. 1, 7.). Sunt denique, qui vertant: tectus est ab iis i. e. texit vultum nec eum versus eos inclinavit i. e. reversus est et se veste ab omni parte circumdedit, ne videretur ab iis. Verbi autem littera tertia abjecta est cf. עוטה אור כשלמה (Ps. 104, 2.) כבגד יעטה (Ps. 109, 19.).

v. 18. צמוקים „Uvae“ ab ariditate et siccitate sic dictae, quemadmodum dictum est שדים צומקים (Hos. 9, 14.) i. e. siccae; et in verbo Majorum ¹) מצטמק וטוב לה. Numerus autem referendus est ad thecas, in quibus uvae repositae erant aut ad instrumentum, quo illarum mensura definitur, non ad uvas ipsas cf. וימד שש שעורים (Ruth. 3, 15.), quo loco nulla mensura commemorata est. ficus siccae, dispositae in cophinos aliave vasa cf. קחו רבלת תאנים (2 Reg. 20, 7.).

1) Videtur Tanchum laudasse locum (Sabb. fol. 37. b.); sed, ut saepe fecit, ex memoria, nam nostrae auctoritates omnes exhibent:
מצטמק ויפה לה

v. 22. **אם אשאיר** i. e. non relinquam ei quemquam ac ne canem quidem, qui in parietem mingit, id quod superlatione dictum est. Arabes autem in tali re sic loquuntur: nec latrans nec latrator alicui superstes est.

v. 28. 29. **כי מלחמות . . . כף הקלע** ¹⁾ Omnium interpretum sententia ea est, hunc textum esse annuntiationem aliquam, quis futurus sit animae status et ad quid ipsa perventura sit, postquam a corpore separata fuerit, atque manifestum fieri, duplicem esse statum: aliarum scilicet animarum locum elatum fore et sedem stabilem apud dominum suum, quum vita immortalis fruitur sint, nec morti nec perniciem obnoxiae; alias vero fluctibus naturae ludibrio fore atque nec requiem nec consistendi locum inventuras sed dolores perpetuos angoresque continuos per omnem temporis perpetuitatem lapidum instar, qui e funda projecti circumrotentur in aere pro cuiusque jaculatoris viribus, dein vi sua naturali gravitante decidant. Sed animae neque gravitas ulla est, quae ipsam deorsum nec levitas, quae sursum agat, quapropter in perpetua sit perturbatione, confusione, tristitia et dolore ad infinitum. Atque ea revera sententia est sapientum et philosophorum. Quin et ipsum hoc illud est, quod in lege vocabulo **ונכרת כרת** significatur **ונכרת** (Num. 15, 31. 32.). Ille autem primus gradus is est, de quo dictum est **אשר יעשה אותם האדם וחי** **דאם** (Lev. 18, 5.) id quod Onkelos sic interpretatus est **דאם** **יעביד יתהוון אנשא ויחי בהון בחיי עלמא**. Nec non eo, quod dictum est, **למען ייטב לך והארכת ימים** (Deut. 22, 7.) idem indicatur, scilicet animae post mortem et suam a corpore separationem duratio; uti dictum est **למען ייטב לך לעולם שכולו טוב** (Cholin fol. ult.). Atque de eo dictum est **ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה** (Sach. 3, 7.) nam **למען יעמדו ימים רבים** interpretandum est stabiles cf. **עומדים** (Jerem. 32, 14.). Quod si Abigail hoc loco illis verbis hunc sensum innuere voluit, id indicio est, mysterium isthuc intellectui peregrinum et ab ingenio longe remotum, cuius scientiam viri

¹⁾ Qui sequitur locus, editus est a Pocokio (Opp. tom. I. pag. 161.), cuius interpretationem tantum non prorsus in usum meum converti.

sapientia praestantes non assequuntur nisi post laborem et multas exercitationes disquisitionesque et argumentationes difficiles, illis temporibus notum fuisse et quod in eo reconditum est, manifestum adeo mulieribus; in quo validissimum cernitur argumentum, late diffusam fuisse per gentem nostram sapientiam, id quod dictum est **הזה רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה** (Deut. 4, 6.). Quod ut ita se habeat, si ad locum animadvertes et ad ea, quae praegressa sunt eumque sensum, qui iis continetur, inveniemus huic loco praeter illud consilium etiam aliud subesse, expletionem scilicet ad id, quod ei antea versu praecedente comprecata est, quum ita dixit: **ויקם אדם לרדפך**. Pergit enim: **ורעה לא תמצא בך מימך** i. e. sin vero quis perniciem tuam sibi proposuit, sit anima tua servata, tamquam recondita in horreo vitae sub umbra majestatis Dei ejusque custodiae nec perveniat ad eam malum susceptum ab exoso quodam vel invido vel eo, qui detrimentum tuum petit; inimici autem tui anima obnoxia sit omni malo possibili nec quidquam inveniat, quo servetur vel quod laesionem ab ea retineat lapidis instar in aerem projecti, qui nihil invenit, quo reducatur et a lapsu retineatur. Sic hoc loco omnia ad unum sensum revocari possunt. Denotavit autem ea [Abigail] his verbis Saulum, qui perniciem illius [Davidis] quaesivit; Deus vero O. M. illum in manus ejus non tradidit, neque manus inimicorum illum [attrectare passus est], nisi ut ille eos ira impleret neque eos hilares redderet. Hic simplex loci sensus est. Sed praeter hunc sensum sumere licet sublimem illum et difficilem, qui consentit sed ratione interpretationis allegoricae. Exposuimus autem mysterium hujus rationis et causas, quibus necessaria fit, in prima libri parte.

והיטב ירי Hic versus totus protasis est et apodosis ejus in fine versus proximi posita est, his verbis **והיטב ירי** i. e. ubi tibi ea contigerint, quae tibi comprecata sum, imperium et bona, mei recorderis. Interposita autem sunt inter protasin et apodosin per parenthesin haec: **ולא** quae ponenda erant ante ea, quae illa ei dixerat **ועתה יהיו כנבל איביך והמבקשים אל אדני רעה** (v. 26.) i. e. domino meo opus non est manum contaminare in homine moriente, pereunte ex lege naturae; cupio autem, ut ceteri inimici

tui iique, qui malum tibi afferre gestiunt, ejus similes fiant, scilicet valore exigui, potentia destituti, mortui ex vita, ut nulla eorum ratio habenda sit, utrum adsint an absint. Quocirca quum imperio potentiaque condonatus eris, ita ut metuant te principes gentium et qui de regibus illustres sunt, remaneat in animo tuo vestigium offendiculi ejus, quod illi homini abjectissimo dedisti, quum manum contra eum exseruisti ad vitam tuam tempore angustiae conservandam. Hoc verbis ejus continetur his: **וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפֹקֶה** **וְלִמְכָּשׁוֹל לֵב לְאֹדְנִי וּלְשֹׁפֵךְ דָּם חַנָּם וּלְהוֹשִׁיעַ אֹדְנִי לֹא**. Ea autem ostendunt, Abigailae magnam ingenii vim fuisse mentisque magnitudinem et vim perspicuitatis in sermone non exiguam ideoque ea Davidem a vehementia fortunae adversae avertit et ab eo, quod in calamitate sibi proposuerat. Id autem, quod de pulchro ejus regendi ac moderandi modo in animo Davidis remanserat, eum adegit, ut in conjugium eam peteret inque matrimonium duceret, nam idonea illa erat, quae sibi exemplo esset in regimine et fortitudine et animi sui strenuitate. Quapropter ea, quae ille ei comprecatus est, cum hoc sermone ad verbum consentiunt.

v. 39. **בְּאִבִּיגַיִל** Jam exposuimus, omnem mulieris expetitionem semper littera **ב** significatam esse, cf. **כִּיּוֹם שִׁידְכָּר בָּהּ** (Cant. 8, 8.) praeter locum **וַיִּרְדּוּ וַיְדַבֵּר לְאִשָּׁה** (Jud. 14, 7.), quo **ל** pro **ב** positum est iis de causis, quas in prima libri parte illustravimus.

v. 44. **נָתַן** Contendunt hanc traditionem connubium non fuisse, sed eam illi in custodiam datam esse, quoniam Saul Davidi iratus fuerit ejusque mortem quaesierit, illa vero ei fugae potestatem fecerit; patrem igitur ei et ipsi iratum esse eamque a se removisse et illi tradidisse. Quae sententia eo comprobatur, quod David post Sauli mortem eam ab illo arcessi jussit et in suum tutamen reduxit. Sin vero ille maritus erat, non poterat ea duorum virorum uxor fieri; quin etiam eam Paltio, filio Laisi, nubere nefas erat, nam erat ea **אִשָּׁה אִישׁ**, nimirum Davidis uxor.

Cap. XXVI.

גדעון איש ישראל „princeps, nobilis“ cf. v. 15. ... (Jud. 7, 14.), princeps eorum et dux. Exponemus autem in prima libri Jobi parte cohaerentiam variarum hujus nominis significationum.

דברה תורה: Secundum rationem: v. 19. אם ירי ... מנחה „si Deus causa hujus rei fuit atque voluntas ejus in illa fuit, gratum [ipsi] est atque acceptum“, quae ratio etiam loci וירח ירי את ריח הניחוח (Gen. 8, 21.) est, cujus loci sensus est: acceptio et admissio. Sunt vero, qui sic interpretentur: si Deus te contra me instigaverit, sacrificia, quibus placetur, a me accipiat et te a me arceat. Sed illa explicatio magis placet. — מהסתפח Sensus est conjunctio cum terra Dei vel gente ejus, scilicet Israelitis, qui sunt נחלת השם וחלקו cf. v. 19. ספחני נא אל אחת (Gen. 8, 21.) i. e. committe mihi ministerium aliquod, ut panem edam.

אכל הקורא Dicunt כאשר ... בהרים v. 20. (perdicem), quae est avis magnitudine palumbis, gallinae similis sed hac minor. Eadem commemorata est Jer. 17, 11: קורא דגר ולא קורא דגר ולא: i. e. incubat ova, nulla autem peperit, nam quaecunque ova invenit, ea incubat. Illi autem is similis est, qui in omnia irruit, de quibus ullam utilitatem accepturus non est.

ויעבור Hoc ך simile est litterae conjunctivae ך in sermone Arabum; pariter dictum est והארץ היחה תהו (Gen. 1, 2.), qui locus sic verti potest فصار الأرض, hic vero فليعب أحد الغلمان

Cap. XXVII.

v. 5. באחת ערי השדה i. e. praedium aliquod; nec apud eum in urbe regia remansit, ut sejungeretur ab iis, ne iis se immisceret. Nam hac reangebatur, quum dicebat: כי גרשוני מהסתפח בנחלת, id quod sic intelligendum est עבוד עבדתי אלהים אחרים, quemadmodum id illustravimus. Quod consilium discedendi in praedium aliquod simile est consilio Josephi (s. q. s. p.) patrem ipsius fratresque in

terram Goschen dimittendi, ut remoti essent a consuetudine Aegyptiorum eorumque vicinitate.

v. 7. ויהי . . . חדשים Licet ימים explicare „annum“ cf. (Exod. 13, 10.) מימים ימימה (Lev. 25, 29.) ימים תהיה גאולתו id quod idem valet ac אל ימים, ut disseruimus litteram ה in fine vocis loco praepositi אל usurpari, ita ut vertendum sit: ab anno usque annum (quotannis). Sed sensus ita quoque definiri potest: paucos dies praeter quatuor menses; quod sic vertendum fuerit ימים ארבעה חדשים וימים; sed illa interpretatio aptior est propterea quod ימים praepositum est.

v. 10. על מי פשטתם loco אל פשטתם, qui sensus manifestus fit responsione על נגב יהודה ועל נגב הירחמאלי. Sunt autem, qui ita sentiant, litteram ל collocatam esse pro ך; dixisse autem eum פשטתם אן locum ex illo quaerentem ell. אן הלכתם (Cant. 6, 1.) אנה הלך דודך, אנה ex אנה abbreviatum, (10, 14);

Cap. XXVIII.

v. 3. ושמאל . . . ישראל Supra jam narratum est ירמיה (25, 1.) sed hoc loco mortem ejus auctor commemoravit eo consilio, ut illi narrationem de בעלה אוב annecteret, qua traditum est, eam Samuelem arcessivisse, qui efficeret, ut ille quaestiones ab ipsa impetraret. Tota vero res revocanda est ad claritatem animi ejusque ab obscuritate liberationem. Saul autem ubi cepit eum commotio et dolor et metus et moeror de iis, quae ipsi ex praedictione acciderant et cogitatio de iis, quae eum territura erant, destitutus fuit claritate animi ejusque obscuritas etiam in eo vehemens fuit, a quo peteret, ut se edoceret de vehementia obscuritatis animi sui. Processit autem obscuritas ab illo ad animum eum, qui ex adverso adstiterat, qui socium eum habere voluit in re assequenda. Sed jam disputavimus ad narrationem בני בנימין בגבעה (Jud. 20, 18.) de Israelitarum quaestione per Urim et Thummim facta, sacerdoti nihil fieri manifestum nisi ea, quae manifesta fiant pro ratione eorum, quae in phantasiam ipsius ab interrogante impressa sint itaque necesse esse ut interrogans et interrogatus una animi dispositione fruantur et animus interrogantis animo interrogati manifestus sit eumque sua vi adjuvet. Quas condiciones re vera is

tantum intellexit, qui eas quodammodo ipse gustavit et in animo suo expertus est vel somnio vel inspiratione revelationisve scientia. Qui vero de his conditionibus verba tantum corporalia externa intellexit, nihil is de iis, quae hoc loco narrata sunt, novit nihilque recte interpretabitur. Inveniet enim is in animo dubitationes de illis rebus non exiguas, nam omnia, quae imaginabitur, corporea erunt, hae autem omnes res internae, spirituales sunt. Ea autem, quae disseruimus, veritatem rei, qualis sit, non continent, sed in iis appropinquatio tantum et admonitio inest, si quis rem ex ordine suo intelligat.

v. 8. **קסמי נא לי באוב** Verbum pronuntiandum erat, ut **אמרי לי** (Gen. 20, 13.) sed pronuntiatio per duplex Kames pinguior effecta est. Sensus verbi est: arte uti, qua arcanum cognoscitur secundum eos modos, quibus ii usi sunt, qui existimaverunt, eos causam esse, si quid intelligerent; quemadmodum de re in prima libri parte exposuimus. Hoc verbum autem ductum est a nomine instrumentorum, quibus in arte sua utebantur **וקסמים בידם** (Num. 22, 7.); qui autem iis utebatur, is vocatus est **קוסם** cf. **בלעם הקוסם** (Jos. 13, 22.). Scis vero Bileamum fuisse e numero eorum, qui arcano studuerunt et introitum ejus effecerunt in animos ipsorum actionibus corporalibus, artificialibus et intellectualibus, eumque adeptum fuisse gradum aliquem eorum, licet de se ipse dixerit: **נאם שומע אמרי אל ויודע דעת עליון מחזה שרי יחזה** (Num. 24, 16.). Verbis enim ejus **נופל וגלרי עינים** mea quidem sententia idem significatur, quod sapientes commemoraverant: sacerdotem aliquem Turcarum circum se sexcenties se in orbem torsisse, ut motus orbium coelestium imitaretur auxiliumque ab iis peteret, ut spirituale quid ab iis in se transfunderetur, quo de eo, quod quaesivisset, certior fieret; eum autem propter vehementiam, qua se torqueret, deliquium animi passum esse et lapsum esse, ut fieri solet, quoniam vapores in cerebro animaue in arteriis torqueretur, id quod in torsione accidit; quum autem animi deliquium passus esset, eum verba pronuntiasse, quae discipuli asseclaeque circa eum morantes litteris consignarent; eumque prostratum fuisse, illos autem ex verbis ejus regulas composuisse et praecepta, quae observarent, quod eorum mores attinet et cultum divinum, et vitam egisse secundum omnia, quae ille iis tum praecepisset. Comme-

moravimus autem in prima libri parte, illum fuisse unum de modis iis usitatis et meo iudicio dubium non est, verba נופל וגלוי עינים illum significare ¹⁾; sed Deus verum novit.

v. 12. ותרא האשה את שמואל Phantasià, non sensu externo. Nam quum dixisset ei את שמואל העלי לי, animum majore studio instigavit sensibus in hac re otio fruentibus. Dubium autem non est, Samuelem notum fuisse voce ac forma nec ignoratum ab ullo fuisse vestitum ejus, quandoquidem tempore remotus non erat. Quum igitur ei dixisset את שמואל העלי לי phantasia eum concepit secundum formam, qua notus fuerat; et quum quaesivisset ex ea formam ejus externam, respondit: איש זקן עולה והוא, עוטה מעיל, id quod notum de eo fuerat, quum vitam degebat in mundo, quandoquidem in sepulcro pallio vestitus non erat nec superstes erat forma solita capillorum ejus barbaeque, ut in vivis esse solet. Quicumque vero sana est mente et intelligens, is novit illa in phantasia facta esse, quemadmodum homo per somnium mortuos videre sibi videtur, quales vivi fuerunt, verba secum facientes vel ea sibi annuntiantes, quae facta aut futura sint, vel sumentes vel tradentes; et omnino phantasiam, quas videt cognovitque figuras ac imagines, eas iis formis concipere, quae revera non exstant et quarum compositio sub sensus non cadit. Quod si ita non esset, fieri non posset, ut homo se ipsum somniaretur volare in aere, vel hominem imaginaretur alia ex parte aureum, alia argenteum, alia aeneum, alia ferreum, alia fictilem atque currum ferreum imaginaretur in aere volantem multaque alia impossibilia, quae et efformari nequeunt et sub sensus non cadunt et intellectu cogitari nequeunt. Itaque similiter homo isque exsomnia imaginatur cum sensibus se loco remoto commorari atque apud homines aut remotos aut mortuos. Quae res omnes vel in iis hominibus, quorum mentis dispositio recta est et membra sana, inauditae non sunt; morbo autem affectos et biliosos et febris incensos et daemónicos et capitis inflammatione affectos notum est videre personas et figuras et imagines, quae numero infinitae sint; quorum cuique certae quaedam causae sunt

¹⁾ Tanchum hoc loco, ut Jud. 13, 7. aliasque عن اشار cum construxit, quod non fere ita fit.

in eo, quod videt vel audit, quae ad alios non pertinent. Longum autem esse in his explicationibus superfluum est nec necessarium propter magnam earum divulgationem. Nec enim quisquam invenitur, qui expertus non sit nec viderit varias earum species aut ipse aut ab amicis edoctus; somnia autem et phantasias sanae mentis profecto nemo animo suo non expertus est; quod si semel tantum in vita factum est, ne pluries dicam, ad alias progredietur et ab singulis ad speciem et a specie ad genus, nam totum genus unum est, cujus nulla diversitas est nisi in qualitatibus; quod ad rem ipsam pertinet, semper eadem est. Quapropter ne offendaris verbis ejus ad illum pronuntiatis, se illi Samuelem suscitasse atque habitum exhibuisse, quo Saul eum cognoverit, id quod auctor sic dixit: וידע שאול כי שמואל הוא; is autem illum non vidit, sed agnovit ex iis, quae ipsi dixerat: ותאמר האשה אלהים ראיתי עולים מן הארץ ויאמר לה מה תארו ותאמר איש זקן וידע שאול כי שמואל הוא. In prima vero libri parte ostendimus verbis mulieris וראיתי עולים מן הארץ contineri amplitudinem et nobilitatem non pluralitatem, id quod eo comprobatur, quod Saul dixit: איש זקן ותאמר וידע שאול כי שמואל הוא. Tota igitur narratio secundum veritatem aequis iudicibus perspicua est. Quod autem ad verba ejus pertinet לממה רמיתני ואתה שאול, scivit ea, quae his continentur, aut vi intelligendi, quam in animo ipsius fuisse supra contendimus — idque verisimillimum est — aut ex verbis ab illo adjectis ejusque angore et metu. Fecit enim ut opinaretur, ipsam de his certiore factam esse ab eo, quem adduxerat, nempe Samuele, propterea tantum, ut eo augeretur vis fiduciae et ratihabitionis in iis, quae ei annuntiatura erat. Iis enim hallucinationibus et praedictionibus opinatis homines in omni re uti solent et nuntiis iis animo conceptis de multis rebus certiores fiunt, ita ut, si quid de iis evenerit, interrogans ad fidem adducatur ceterasque negligat nec earum curam agat, quoniam illi aliquid de consilio ipsius praedictum est, licet id fortuito cum aliis verbis fraudulentis commixtum fuerit. Sed homo credulus et timidus et tristis subtilitates illas non animadvertit, quas homines soli sapientes vel ii, qui mente acuti sunt et animo dilatati, observant. Sed vulgus et insipientes et mulieres et qui perturbati animo sunt et qui naturae dotibus destituti, nihil de his rebus perscrutati sunt, nam פתח יאמין לכל.

רבר (Prov. 14, 15.). Vulgus enim omnia ea, quae dicuntur aut narrantur aut referuntur, fieri debere ac posse opinatur, nec ab eo quidquam pro impossibili habetur, quam ob causam nihil eorum, quae audiverunt, improbant. Permulta autem verba fecimus ad sententiam revera interjectam tantum explicandam, sed factum id est propter multitudinem halucinationum ac imaginationum in his rebus; exposuimus igitur, quae exposuimus exque iis fructum percipiant ii, qui sana mente sunt ac ratione. Jam vero ad rem revertamur.

v. 15. **וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֹתִי** „cur me sollicitavisti“. Verba autem haec voce mulieris praestigiatrix pronunciata sunt, nec Saul vocem Samuelis audivit, sed illa ei dixit, illum ad eum sic ita locutum esse. Haud ignoro quidem te verbis in textu scriptis **וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל שָׁאוּל** offensum iri, sed in mea sententia persto, illa pronunciata esse voce mulieris; demonstrabo autem tibi, hoc pluris non esse quam verba scripturae sacrae **וַיֹּאמֶר יְיָ לֵה** (Gen. 15, 23.) id quod per mediatorem factum est atque **וַיֹּדְבֶר** **וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל גִּדְעוֹן** (2 Chron. 33, 10.) atque **וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מְנַשֶּׁה** (Jud. 7, 2.). Hoc igitur non offenderis, nam sensus facilius est et probabilius, quam quae illis locis declarantur. Disseruimus autem in prima libri parte praegressa et passim ad hunc locum ea, ad quae si animum attenderis liber ab omni studio, recedet abs te omnis dubitatio de his explicationibus earumque similibus. — **וַיִּרְחַק מִי וַיִּשְׁכַּח מִי וַיִּשְׁכַּח מִי** „recessit a me providentia ejus et corroboratio“ de quibus supra, quum prospero eventu is et fortuna secunda gauderet, haec tradita sunt **וַיִּרְחַק מִי וַיִּשְׁכַּח מִי** (רוח יי) quemadmodum exposuimus formula illa **וַיִּרְחַק מִי וַיִּשְׁכַּח מִי** significari aut corroborationem sermonis intelligentiaeque aut incrementum virium et auxilii et victoriae. Conjunxit autem hoc loco utrumque genus, dicens: **וַיִּרְחַק מִי וַיִּשְׁכַּח מִי**. In verbis autem **וַיִּרְחַק מִי וַיִּשְׁכַּח מִי** desideratur **וַיִּרְחַק מִי וַיִּשְׁכַּח מִי** supra (v. 6.) commemoratum, qua de omissione sic disputant, illum pudore correptum id non commemorasse, ne perstringeret eum Samuel propter caedem sacerdotum **וַיִּרְחַק מִי וַיִּשְׁכַּח מִי** (22, 19.), quoniam crimen permagnum in iis commiserat, ita ut propter dolorem vehementem, quo de hac re afficiebatur, eos coram Samuele commemorare non auderet.

v. 16. עריך . . . ויירי כר „inimicus tibi factus est“ cf. ופשרה (Jes. 14, 21.) et in lingua chaldaica ומלאו פני חבל ערים לערך (Dan. 4, 16.). Sunt vero qui locum sic exponant: Jovam sustulisse ab eo providentiam suam eamque convertisse in inimicum tuum i. e. in eum, cui tu adversaris et cujus interitum petis; eamque ob causam auctorem sic (v. 17.) pergere לרוד, quibus verbis illi indicetur: Davidem ea dignum esse, quum tu tamen ei adversari non desinas ejusque interitum petas; eum autem, licet tu sic agas, amicum tibi esse non desinere, quamvis saepe tibi nocere potuerit, id quod recusavit. Tu vero, inquit, si perdere eum potuisses, profecto id non praetermisisses. Eamque ob causam dicunt scriptorem eum עריך appellavisse i. e. hostem, postea autem sic locutum esse: ויחנה לרעך לרוד

v. 21. انزعج (commotus est) et ارتجف (concussus est). i. e. in periculum me dedi.

v. 23. ויפצר בם inversum e ויפצרו (Gen. 19, 3.); sensus est: petendo insistere.

v. 24. بق عجل مربك in sermone arabico funis est, quo vitulus ligatur, ut pinguescat; مربك nomen loci, quo vitulus ligatur, ut pinguescat. Dictio hoc loco posita عجل مربك significat vitulum alligatum, ut obesus evadat. — ותופהו מצות Iam ostendimus in prima libri parte, litteram ו, quae inter ת et פ posita est, lenem esse loco litterae א verbi אפה; quod si ita non esset, ותופהו scriptum esset cum Schwa sub ת; derivandum autem verbum est ab אפה, cujus א littera radicalis est, quo eorum sententia refellitur, qui censent in voce ותופהו litteram radicalem praeter פ nullam esse, quia prima littera ו conjunctionis littera sit, ת tempus futurum significet, ו prolongationi inserviat, reliquae litterae ה et ו autem loco אותו dictae sint; uti וישלחו מעמק חברון (Gen. 37, 14.) id quod explicandum est וישלח אותו et וישק אותו (Gen. 33, 4.), quod וישק אותו et וישק אותו loci similes sunt; פ igitur solum superstitem esse; itaque verbum derivari posse ex una littera negaverunt. Sed scito litteram א verbi אפה in ו commutari ad exemplum אומר et אוכל, in quibus littera א primam personam denotat, ו vero loco א verborum posita est; atque inter litteram פ et ה litteram quiescentem lenem esse, id quod Zere vocalis indicat

cf. **אם חעשה עמנו רעה** (Gen. 26, 29.); ergo illam lenem litteram tertiam verbi radicalem esse, et sic in omnibus similibus.

Cap. XXX.

v. 12. **פלה דבלה** frustum ficus siccae, nam ficum sic tractaverunt, quemadmodum hodie dactylum maturum tractant. **פלה** autem dictum est propter ejus cum molari similitudinem. — **צמוקים** aut „duo frusta“ uti de ficu interpretati sumus, id quod maxime verisimile est aut „duae mensurae“. Nomen autem a siccitate dictum est cf. **שדים צמוקים** et dictum Majorum **לו מצטמק וטוב לו** ¹⁾.

v. 17. **נשה** ²⁾ **מהנשה** ... est i. q. arab. **عامة**, tempus, quo lux et caligo permistae sunt nec tamen altera altera validior est, ut alteram obruat. Modo igitur initium noctis est, ut **בנשה** (Hi. 24, 15.) **ועין נואף שמרה נשה** (Prov. 7, 9.) **בערב יום** modo extrema nox est, ut **וינוכו בנשה** (2 Reg. 7, 7.). Hoc autem loco initium noctis intelligendum est propter **למחרתם** adjectum. Etenim servum, qui inventus ab iis est eosque de loco turbae, quam quaerebant, certiores fecit, invenire non poterant nisi interdiu; isque eos duxit per extremam diei partem et obruerunt eos prima nocte et fuit clades eorum per illam noctem crastinumque diem usque ad vesperam. Hoc verbis significatur his: **וער הערב למחרתם**

Cap. XXXI.

v. 3. **ויחל** Alii interpretantur: **توجع** (dolore affectus est) et **אם מפני** (id.) cl. **חיל אחז** (Exod. 15, 14.); alii: timuit, cl. **תאם** (Jer. 5, 22.); sed illud aptius est et magis conveniens propter gradum ejus (Sauli).

v. 10. **בית שן** „crucifixerunt ea et clavo ferreo ligaverunt“ cl. **והחקע היחד ברקתו** (Jud. 4, 21.) vel ab alia

1) Cf. ad 25, 18.

2) Roediger hunc locum lib. I. pag. 31. interpretatus est conjecturaque expedit, quam probavi.

רהוקע ארום: 4, 25 Num. usurpata est. Littera א autem vocabuli בית שן deficit ex correptione, etenim in pronuntiatione lenis est.

v. 12. וישרפו „suffimento suffitum est“; qui mos erat in regibus principibusque cf. ובמשרפות אבוהיך ישרפו לך (Jer. 34, 5.). Memoria autem traditum est, rege mortuo congesta esse vasa currus ejus instrumentaque belli scilicet arma aliaque et omnia combusta esse coram eo in exsequiis ejus, ne quis post eum iis iterum uteretur, quae rex portavisset, id quod honori ei datum est. Rei summa autem est, ne arbitraris verba וישרפו ארום intelligenda esse de cadaveribus, nam in narratione statim sic est: ויקחו את עצמותיהם ויקברו תחת האשל כיבשה ויצומו שבעה ימים; quo accedit, Davidem iis gratias egisse et beneficium iis reddidisse propter opus istud, quod regi suo debuissent, id quod factum non esset, si ossa combussissent.

Samuelis Liber II.

Cap. I.

ו. 18. קשת ... למור ויאמר ... hoc loco exercitatio est, scilicet illum eos strenuos reddidisse in occidendo eosque usum ejus edocuisse; i. e. eos fortes non fuisse nec armis adsuefactos nec hostes superasse, antequam Saul cum iis fuisset iisque praefectus. Res autem ad filios Judae refertur, quia David ipse ex iis fuit, ita ac si de se ipso lugeret, cujus vis ac fortitudo desiisset. — חלל¹ הצבי ... Littera ה signum allocutionis est, quemadmodum in יא צבי ישראל (Jer. 2, 31.); idem igitur est ac יא צבי ישראל, quod interpretantur „voluntatem Israelitarum et desiderium eorum“ secundum Chaldaeam, qui לא צבי לא אבה et locum in Daniele (5, 19.) scriptum די הוא צבא הוא קטיל. In eodem (10, 1.) legimus וצבא גדול i. e. id, quod vult, magnum [est]. Alii verterunt „gloriam eorum et pulchritudinem eorum“ ell. צבי (Ezech. 7, 20.) וצבי עדיו (Ezech. 20, 6. 15.) היא לכל הארצות (Jer. 3, 19.) נחלת צבי (Jes. 24, 16.) צבי לצדיק sensus vocabuli est gloria et voluntas et optatum. Contendunt autem in י צבאות גוים (Jer. 3, 19.) א scriptum esse pro י, quod est in י צבי ישראל, in verbis י צבא וצבאות, quod illi disparuerint interfectique sint et ipsi et rex eorum ell. הצובאים על ירושלם (Jes. 29, 7. 8.); Aleph nimirum in Jod permutatum esse, uti in וכל צבאיה (ibid.); quod sic dicendum esset יוצא צבא : 2 Chron. 25, 5 Jer. 52, 25: Inversio in his על גבורים המצביא את עם הארץ : 25: hoc איך נפלו גבורים על במחיק חללים sensu: [quam heroes prostrati sunt] in montibus occisi; sin vero inversione non concessa locum exponere placet, explicatio haec est: in montibus [jacent] ii, qui occisi sunt; secundum sensum verborum איך נפלו גבורים. Sunt autem, qui explicent: על במתי ארץ.

1) Tanchum in expositione hujus carminis ordinem nostri textus secutus non est, quapropter singulos versus non dinumeravi.

על במותם הללים i. e. quam jacent heroes fortes prostrati in capita sua inque ea, quae suprema ipsorum sunt i. e. eos interfectos esse, postquam capita eorum, quae alta erant et elata, projecta erant in terram metaphora sumta a celsitudine collium. Eodem modo explicant ואחה על במוחימו חררוך (Deut. 33, 29.) scilicet vertices capitum eorum ¹⁾, ea enim summa pars est hominis. Mea autem sententia templa sic appellata sunt, propterea quod in summis locis extrui solent. — הנה ... הישר Exponunt iis librum annalium fuisse secundum temporum ordinem compositum, uti librum Chronicorum; propterea autem quod in eo altera res alteram transgressa non sit, nec historiae inversae sint, nec pars ulla historiae collectae omissa sit, eum appellatum esse ספר הישר i. e. in quo res secundum temporis ordinem quasi ad rectitudinem positae sint sine compendio et inversione. Dixit igitur distinctionem illarum historiarum narrationumque eam fuisse, ut dispositae in eo fuerint distributim, disjunctim secundum veritatem suam aliasque rationes. Fortasse autem liber דברי הימים illius compendium est.

v. 21. הרר ... חרומות i. e. ne prodeat neque crescat in illis tractibus quidquam de genere eorum fructuum, quibus illi noti sunt, ut oblatio sit, quae de fructibus eligitur. Alii interpretantur: ne crescat in iis, quod dignum sit, de quo oblatio eligatur, propter illius paucitatem; propterea quod illo loco ea calamitas facta est, cujus improvisum damnum reparari nequit. — כר שם ... בשמן i. e. quasi non fuisset rex magnus, unguento delibutus; sed scuta eorum atque arma inquinata erant sanguine occisorum et adipe heroum. — גבורים ... מדם Existimant verbum [געל] vertendum esse secundum וגעלה נפשי אחכם (Lev. 26, 30.); alii: idem esse quod נגואלו בדם (Jes. 59, 3. Thren. 4, 14.) litteris ע et א permutatis. Significatio autem ejus inquinatio est. — קשת ... אחור i. e. retrorsum non recessit neque a proposito suo reversus est, כלל לא חסיג גבול רעד (Deut. 19, 14.), quamquam verbum hic cum ש scriptum est; nam in prima libri parte jam exposuimus

1) Tanchum hunc locum etiam ad Hab. 3, 19. citavit iisdemque verbis transtulit, quae Munk sic interpretatus est: *les plus grands d'entre les chefs*, in quibus vir doctiss. erravit. Nam רווס sine dubio capita significat et קאם idem fere esse videtur, quod קאם

litteras ס et ש unam esse. Dictum autem etiam est כלו סג יחדיו אשר לא (Psalm. 53, 4. ¹)), quod intelligendum est sic: i. e. qui non regressus est [utpote homo] semper credulus. Sic etiam Sauli gladius, qui numquam vacuus rediit. — וחרב... ריקם Haec enim descriptio est fortitudinis eorum et corroborationis et victoriae, quibus antea gavisi erant; non describitur conditio eorum, qualis erat illo ipso tempore. — i. q. אל שאול בכינה (1 Sam. 1, 27.) aliosque locos, quibus [אל pro על positum esse] in prima libri parte ostendimus. — Etiam in his descriptio inest fortitudinis eorum agilitatisque in trucidatione hostium, quamdiu potentia gaudebant. — i. q. עם אכילה עדנים i. e. causa fuit dignitatis vestrae et vestimenti vestri serici purpureique et voluptates tamquam cibum vobis praebuit; alii comparant locum היתה לי עדנה (Gen. 18, 2.) ita ut sensus sit, qui vos sericis induebat in adolescentia vestra aut quamquam adolescentes eratis. — ותעדי זהב וכסף (id.) cf. Ez. 16, 13.) et זיגה עדי זהב „in collibus [prostrati sunt] occisi“, quod eodem fere modo jam antea dictum est. — נפלאה... נשים Explicant: magis quam amor mulierum earumque benevolentia erga amatum, sive natum, sive fratrem, sive maritum et si quid horum simile est. Comparisonem autem cum mulieribus fecit, quandoquidem eae indole tenerae sunt et id, cui student, sedulo faciunt, sive amorem agunt sive odium sive laetitiam sive tristitiam; quid? quod in iis modum excedunt. Alii interpretantur: magis, quam amor virorum erga mulieres, quae res natura insita est neque vi coacta. Sensus igitur est: amor erga Jonathanum in corde meo [impressus] est tamquam natura insitus nec dissolvetur nec evanescet.

Cap. II.

v. 29. כל הבחרון „dissectio“ scilicet vallis aut torrens aliquis et quod ejus simile est; cf. ויעברו בין בחריו (Jer. 34, 18.) על תרי בחר (Cant. 2, 17.) (Gen. 15, 17. ²) בין הגזרים האלה

1) Tanchum memoriae lapsu duos locos Psalm. 14, 36. et Ps. 53, 4. commiscuisse videtur.

2) Tanchum hunc quoque locum e memoria citasse videtur; erroris autem occasionem verbum ויבחר v. 10. positum dare potuit.

Cap. III.

ו. 3. כלאב Is in libro Chron. (I, 3, 1.) Daniel appellatus est: שני דניאל. Dubium autem non est, ei duo nomina fuisse; reperiuntur enim in libr. Chron. multi viri mulieresque, qui duobus nominibus appellantur.

ו. 16. ויכלך אתה אישה Statuere non licet אישה hoc loco sensu proprio conditionis conjugialis dictum esse; sensus tantum hic est: dominus ejus, ad quem in custodiam data erat; is autem flevit, quum illius commisereretur; existimavit enim fore, ut David illam propter res a patre gestas jure puniret nec societatem cum illa inire vellet aut molestiis illam afficeret. Simile est, quod legitur in Mischnah (Joma fol. 18. b.) אישי כהן גדול sensu: mi domine et vir nobilis. Haec nostra loci expositio est, propterea quod pro re foedissima ducimus, Saulum uxorem viro nuptam alii viro in matrimonium dedisse. Id factum non est, nam qui David eam resumsisset aut qua ratione ei hoc licitum fuisset; neque videmus quemquam hoc aegre tulisse eumque objurgasse. Sin vero contendas eam vi compressam esse (אנוסה), non illud אונס (stuprum) fuit, propter quod vituperaretur; nam pater eam non interfecisset, si illud recusavisset, et etiam maritus quomodo illud passus esset? Nec denique lex tum temporis antiquata fuit aut neglecta.

Cap. V.

ו. 6. הנה ... כי אם Exponunt: illas hominum turbas avide cupivisse, ut Davidi adversarentur eumque retinerent, quominus in arcem ingrederetur. Alii explicant: illa idola fuisse talismatum instar et quod iis simile est. Majores autem dixerunt, illa idola ea fuisse, in quibus juramentum illud scriptum esset, quod Abraham Abimelecho juravit, quum hic dixit: אם חשקר לי ולניי ולנכדי (Gen. 21, 23.); atque ex his etiam post illud tempus nonnullos inventos esse. Sed hoc a sensu loci longissime remotum est et manifestum hoc loco id narratum esse, quod exposuimus, ita ut aliud quid quaerere necessarium non sit.

ו. 8. قنات בצנור (canalis subterraneus) scilicet مرزاب (id.).

Cap. VI.

ו. 5. רהיטנו ברוחים; cf. Cant. 1, 17. species arborum coniferarum (cedrorum). — ובנבלים „citharae“. — „testudines“. Sunt autem, qui intelligant follem utricularem, quo caneretur, cll. נבל יין; sed haec figura tantum esse solet, solita autem interpretatio vocabuli נבל est טוֹט (testudo). — ובמנענעים instrumenta musica, quorum nomen desumptum est ab agitatione; eaque instrumenta lignea sunt, quae in manibus agitantur agitatione aequabili, quamquam robusta sunt, ita ut ex iis agitalis soni egrediantur harmonici, grati; praesertim quod ea cum ובצלצלים conjuncta sunt. Haec enim cymbala aenea sunt, quae in manibus colliduntur, ut susurrum edant et tinniant; cf. צליל להם שעורים (Jud. 7, 13.), quod explicavimus susurrum esse et tinnitum; חצלינה שחי אזניו (1 Sam. 3, 11.); על מצלות הסוס (Sacharj. 14, 20.), quod exponemus et בצלצלי תרועה (Psalm. 150, 5.), quod et ipsum illustrabimus. Dicitur etiam הקיש בצלצל

Cap. VIII.

ו. 2. מדר וימדרם sensu metiendi et mensurandi dictum est, quod funiculus humi expanditur. Sic eos vinciebat, quum captivos duceret, funiculis quemque eosque humi expandebat. Sententia autem est, eum jussisse eos junctis post terga manibus ligari ac vinciri funiculis et catenis, quae humi expansae essent.

ו. 18, כהנים Interpretantur: famuli, cll. 2 Sam. 20, 26. היה כהן. Alii: veziri et praefecti, cf. כהן מדין (Exod. 3, 1.), quemadmodum scriptum est in libro Chron. ובני דוד הראשונים (I, 18, 17.). ליר המלך

Cap. XXIII.

ו. 1 — 8. ואלה דברי דוד האחרונים Sensum sic constituunt: ואלה דברי דוד האחרונים i. e. etiam illa fuisse e summa verborum carminumque ab eo dictorum. Sed haud scio an voce אחרונים indicaverit, illa verba dicta esse, postquam carmen [antecedens]

composuisset idque absolvisset. Itaque dixit etiam **ונאום הגבר** i. e. firmiter constitutus in gradu nobilitatis et elevationis. — **רוח יוי דבר בי ומלתו על לשוני** Manifestum est haec verba effecta esse vi divina et corroboratione prophetica i. e. dicta esse spiritu sancto secundum id, quod in praegressis disputavimus. — **אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל** Haec sunt ea, quae praedicta ei sunt a prophetis de corroboratione et victoria et extensione regni et successu rerum gerendarum. Sensus autem verborum **פן (Gen. 20, 13.) אמרי לי אחי הוא** ell. **עלי דבר לי דבר** (Jud. 9, 54.), quibus locis **עלי** intelligendum est. — **Idem Micha propheta (5, 2.) sic dixit: ואחה בית לחם אפרחה צעיר להיות באלפי יהודה ממך: צדיק מושל בישראל** Verba autem ejus **מושל בישראל** de filiis ipsius sunt, qui viam teneant ipsius et perseverent in statu ipsius integro cf. **והיה צדק אזור מחניו וג' (Jes. 11, 5.) וכאור בקר יזרח** — **והריתו ביראת יוי (Jes. 11, 1.)** — **שמש בקר לא עבות מנגה ממטר דשא מארץ כי לא כן ביתי עם אל כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה** Sensus hujus loci paucis sic adumbrari potest, ut dixerit: principem justum, qui domino suo uti ipse confidat, similem esse luci diei illucescentis, nube non permixtae, eundemque etiam comparari posse cum calore justo et humiditate justa, quarum permixtione plantae crescant fructusque ferant; qui autem dominetur, quum tamen timorem Dei animo non conceperit et justitiam non exerceat, eum plane contrarium esse. Postquam autem se purgavit ab eo, quod ipse in statu altero et qualitate antea descripta fuisset, pergit: **כי לא כן ביתי עם** i. e. Ego quidem talis non sum, quales gentes regiae fluxae, nullo superstite per-euntes, subito disparentes, sed Deus mecum foedus inivit constans, aeternum, regnum fore constans in familia mea aeternum. — **וכל חפצי (Exod. 15, 2 al.) עזי וזמרת יה** Scribendum erat **כי כל ישעי וכל חפץ כי לא יצמיה** sed **י** omissum est, quemadmodum factum id est in **וזמרת**. Sensus autem est: auxilium meum et perfectio desiderii mei non intercludetur per omnem temporum perpetuitatem; sed, inquit, Deus O. M. illud jam accidisse voluit et perfecit reddiditque tamquam res naturales, quae nullatenus augentur nec quidquam

novantur. Sin vero earum quid contra naturam suam mutatur, id quod interdum ita esse videtur, illa mutatio perpetua non est, sed redit illud brevissimo tempore ad naturam suam. Tunc ad descriptionem improbi revertitur. Talis homo spinæ instar est, quæ manu capi non potest, quin laesio fiat; sed paullo post deerit et evanescet nec malum [ab eo perpetratum] continuum erit, nam si ipse disparuerit, quæ id [constare poterit] quod ab illo originem ducit. Itaque dixit: **ובליעל כקוץ מונר כלהם כי לא ביד יקחו**. Deinde describit illam spinam propinquam esse igni his verbis: **ובאש שרוף ישרפו בשבת**. Significatio vocis **בשבת** est: locus, quo prodiit; alii sensum esse dicunt: interitu et abscissione; i. e. non punientur, ut deinde incolumes evadant, quemadmodum dictum est **ופקדתי בשבט פשעם** (Psalm. 89, 33.). Illorum enim poena perpetua est et deletio nullo superstite et interitus, qualis descriptus est in **והשביתו את הכרמים** (2 Reg. 23, 5.) **והשבתי חיה רער מן הארץ** (Jos. 22, 25.) **בניכם את בנינו** (Lev. 26, 6.) **אשביחה מאנוש** (Deut. 32, 26.). Dicunt hoc sensu esse etiam **על משבתה** (Thren. 1, 7.) i. e. gaudent de destructione ejus et interitu; nec non **תשביתו שאור** (Exod. 12, 15.) **ולא** (Lev. 2, 13.) **תשבית מלח ברית** (Lev. 23, 22.) **תשבחו שבחכם** (Exod. 16, 30.) **וישבחו העם** (Gen. 2, 2.) **ביום השביעי** (Ruth. 2, 7.) **זה שבתה הכיח** (Ruth. 2, 7.) **חיה** a radice **חיה** ducendum est, cujus prima litt. rad. omissa est, id quod in: **חיה** (2 Sam. 22, 41.) itidem factum est in radice **נחן** et in: **לקח** (Gen. 30, 15.) in radice **חיה**

עם חרף. „in dimicatione eorum“ cf. **בחרפם בפלשתים** (Jud. 5, 18.). Alii interpretantur: quum acuti (acerbi) erant contra Philistaeos; cll. Majorum verbis: **סכינא חריפא**, siquidem dimicatio fit, si quis ad certandum acutus (acerbus) est.

10. **לפשט** Detraxerunt vestes occisorum easque sumserunt.

11. **לחיה** Congregati sunt in vicum i. e. tuguria congregata et vicina. Eodem modo Arabes habitaculum, quo commorantur, **חיה** vocant. Pluralis eodem sensu sonat **חיות** cf. **ויאיר וילכד** (Num. 32, 41.) litt. **י** et **י** commutatis.

v. 17. **אשתה** Subaudiendum est **הדם** ... **בנפשותם** hac constructione: **ההולכים בנפשותם אשתה** i. e. „illi in periculum sanguinis se dederunt, ut aquam illam apportarent, quam si biberem, idem esset, ac si sanguinem eorum biberem.“ Quapropter illam Deo O. M. obtulit ad condonationem iis impetrandam et gratias agendas de eorum salute.

v. 20. **בן איש חיל** „fortis, robustus“; Ktib autem est **איש חיל** i. e. sanitati restitutus, robustus; nam qui a morbo convaluit, appellatur **חיל** cf. **בשר חיל** (Lev. 13, 14.) **במחנה עד חיותם** (Jos. 5, 8.). Quae vox tum idem significat quod **חיל**, et plures quidem eam cum **ל** pronuntiant, alii sine **ל** eodem tamen sensu. — **רב פעלים**. „vir multarum qualitarum bonarum.“

v. 23. **אל משמעתו** Praefecit eum illis, qui ipsi obsequabantur, tamquam magistrum memoriae i. e. praefectum, qui res hominum ad regem transferret; quem antea **המזכיר** appellavit. Propria vocabuli vis est in audiendo et accipiendo, deinde ad obsequium significandum amplificatur; v. g. Jes. 11, 14. scriptum est: **ולו יקדה** i. e. iis obsequentes. Chaldaeus **וליה ישחמעון עממיה** (Gen. 49, 10.) interpretatus est:

Cap. XXIV.

v. 2. **משוט בארץ ומהחלהלך** „circumi et proficiscere“ cf. **שוט** (Hi. 2, 2.).

v. 10. **ויר** i. e. contristavit eum cor suum et poenituit eum ejus, quod fecerat.

v. 12. **עליך** ... **שלש** [נוטל] i. q. **נשא**, nam Chaldaeus **נשא** interpretatus est **נטל**; itaque vertendum est: **חامل עליך** (affero tibi); alii vertunt: **טارج עליך** (impono tibi) cf. **ויטילו את הכלים** (Jon. 1, 5.) **כי יפול לא יוטל** (Psalm. 37, 24.) i. e. „si prope est, ut cadat, non projicietur nec prosternetur propterea quod **יורי סומך**“, etsi haec alia radix est, sed cognata cum illa. In libro Chron. (I, 21, 10.) scriptum est **נוטה**; nam facere, ut quis inclinetur, idem fere est ac eum projicere et prosternere. Alii denique existimant **נוטל** dictum esse sensu **تقرر** (decreto suo alicui imponere aliq.), propterea quod Chaldaeus **נשא** vertat **נטל** et quod in: **ויורי נשא את המשא** (2 Reg. 9, 25.) sensus sit: iudicium et

decretum et imperium. Sed illius loci sensus verus est revelatio
 ell. **מִשָּׁא גִיָּא חֲזִיוֹן** (Jes. 21, 1.) aliisque locis.

v. 13. **שְׁלוֹשׁ הַחֲבֻרָה ... בְּאַרְצָךְ** In libr. Chron. (I, 21, 12.) scriptum est. Sunt autem, qui sentiant, utramque narrationem sic posse inter se conciliari, ut septem anni fuerint, in quibus illi alimenta ex alia terra pararentur, aut tres anni, in quibus illi gens ulla socia victum non praeberet. Mea autem sententia propheta ei unum tantum annuntiavit, quod **שְׁלוֹשׁ** fuisse apparet ell. **שְׁלוֹשָׁה**. **שְׁלוֹשָׁה יָמִים דְּבַר** aut **חֲדָשִׁים נוֹסֵךְ לִפְנֵי צָרִיךְ**. Sin vero utrumque illud ei annuntiavisset, etiam in utroque libro adnotatum esset. Diversitas autem ejusmodi tantum est, quae aliarum quoque rerum numeratarum est, quas commemoravimus quaeque diverse in diversis libris numeratae sunt; illustravimus autem multas de illis in prima libri parte aliisque locis, in aliis scilicet alterum numerum loco alterius positum esse, alias tamen propter sensum veras non esse censentes. Vidisti autem in historia Simsonis [auctorem] posuisse **הַשְּׁבִיעִי** et **הַשְּׁנִי** loco **בְּיוֹם הָרְבִיעִי** et **בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי**; in libr. Chron. (II, 22, 2.) autem **בֶּן אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה** et in libr. Reg. (II, 8, 26.) loco ejus **בֶּן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה**; eodem modo 2 Chron. 36, 9. **בֶּן שְׁמוֹנֶה שָׁנִים** et 2 Reg. 24, 8. loco ejus **בֶּן שְׁמוֹנֶה שָׁנָה** scripta sunt, quae cum aliis similibus jam exposuimus in prima libri parte, quam praemisimus. Talis diversitas autem a scriptoribus tantum, non a re ipsa originem duxit.

v. 22. **וְהַמּוֹרָגִים** „tribulum, quo proventus agri excutitur“
 cf. **לְמוֹרָג חֲרוֹץ חֹדֶשׁ** (Jes. 41, 15.).

v. 24. **בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים** 2 Chron. 21, 15. scriptum est: **מִשְׁקַל שֵׁשׁ מֵאוֹת**; hi loci de iis sunt, in quibus diversa numeratio inest; utrumque autem numerum sic conciliant, ut quinquaginta sicli nostro loco commemorati ii fuerint, quos tribus Juda, familia Davidis, separatim tribuit; nam tribus quaeque de sexcentis illis quinquaginta dedit, ita ut pretium revera sexcenti sicli, hi autem quinquaginta pars Davidis pro tribu sua fuerit, secundum Dei verba **אֲשֶׁר יִבְחַר** (Deut. 12, 5.), necesse igitur fuit, ut pretium ab omnibus tribubus solveretur.

v. 25. **וַיַּעֲתָר** Exaudivit incolas terrae iisque condonavit et sustulit de iis pestilentiam et mortem. — **أَحْبَسَ وَتَعَاثَرَ** (retenta fuit) et **أَنَمَسَ** (id.); sensus est: cessavit de iis mors.

Liber Regum I.

Cap. I.

v. 2. ערי מסכנות „thesauraria“ ell. (Exod. 1, 11.)
 et לך בא אל הסכן (Jes. 32, 15.). Sunt autem, qui sentient
 verbum cognatum esse arabico تسخين (calefacere), argumentum
 petentes e verbis sequentibus וחם לדוני המלך et locum ובוקע
 עצים יסכן במ (Coh. 10, 9.) comparantes; sed hi quidem perverse.
 Nam verbis יסכן במ violatio significatur; continuatur enim prius
 versus hemistichium hoc sensu: uti מסיע אבנים יעצב בהם i. e.
 iis laeditur et corpus suum fatigat, ita qui ligna discindit fin-
 ditque, is eo laeditur, vires enim suas debiles reddit diminuitque;
 fieri autem etiam potest, ut fragmentum in aerem volet, quo ille
 laedatur. Simili dictione Majores periculum in re quadam סכנה
 1) מסכנין בעצמן et אל יעמוד אדם במקום סכנה appellaverunt:
 i. e. qui vitam suam in periculum dant. Sensus verbi סכן supra
 statutus confirmatur locis codicis sacri his: חופר גומץ בו יפול (Coh.
 10, 8.) et וגולל אבן אליו חשוב (Prov. 26, 27.). Sensus cale-
 faciendi autem, quem verbo tribunt, derivationem in illo non habet.

v. 9. Verbum זחל significationem trepidationis habet
 et reptationis et cunctationis in incessu. Inde Saturnum زحل
 appellaverunt propter multos ejus regressus incessusque retrogrados.
 Eaque sententia est in verbis זחלתי ואירא (Hi. 32, 6.) i. e.
 cunctabar vobis respondere consiliumque meum vobiscum communi-
 care, propterea quia vos verebar et gravitatem aetatis vestrae ad-
 mirabar. Serpentes זוחלי עפר appellantur, quia in terra serpunt,

1) Quo loco Talmudis haec verba posita sint, nescio. Simile
 quid legitur Berach. fol. 10. b. וסכנתי בעצמי

et ob incessum suum quasi trepidantem cunctantemque. Inde porro dicunt: (Sabb. fol. 65, b.) שלא ירבו הנוטפין על הזוחלין (vid. Mischn. Mikvaoth cap. 5.) i. e. aqua leniter fluens in terra. Fortasse igitur אבן הזוחלת similiter explicandum est, nimirum lapis volutatus et hic illic tractus, quem saepe quasi ludentes volvebant; aut sensus est eum per se fuisse teretem (volubilem) acclivitatis instar, cujus latus alterum elatius, alterum depressius esset in modum pontis exstructi, in quo ad locum altiore sine gradibus ascendatur; quem כבש vocaverunt qualemque ad altare struxerunt, ut eo ascenderent, quum ad altare per gradus ascendere non liceret (Exod. 20, 23.). Nec absurdum mihi videtur eundem fuisse hunc lapidem atque eum, qui in Davidis Jonathanique historia אבן האזל vocatus est, quem interpretantur lapidem viatorum, ad quem videlicet viatores devertebant. Targum h. l. אבן סכוחא transtulit i. e. altus; fortasse enim lapis altus fuit et elatus, quem viatores e longinquo conspicerent.

v. 19. ומריא Supra in libro Sam. II, 7, 13. exposuimus, hoc vocabulum ab nonnullis جاموس (bubalum) verti. Cui Rabbi Hai [Gaon] repugnavit, quoniam de bubalo sacrificium non offerretur; scriptum autem est שבעתי עולות אלים וחלב מריאים (Jes. 1, 11.), quapropter ille contendit, auctorem dixisse שור מריא, conjunctionis autem abundare sensumque esse bovem saginatum; quae etiam Chaldaei sententia est. Majores autem dixerunt: אן i. e. eos pinguefecerunt.

Cap. III.

v. 16. זונות „declinantes, deflectentes in sua juris atque declarationis postulatione“. Haec enim earum postulatio, quam flagitabant, insolita erat, cui similis alio tempore nulla fit; propterque earum postulationis optationisque judicialis insolentiam appellatae sunt insolitae, deflectentes. Quam vocis significationem explicavimus ad locum רחב הזונה (Jos. 6, 17.) et ad eum, quo mater Jephthachi sic appellata est, cf. כי בן אשה אחרת אתה (Jud. 11, 2.) et paullo antea (v. 1.) והוא בן אשה זונה. Et potest etiam illud statui, eas in terra peregrinas fuisse solitarie in domo aliqua habitantes neque quemquam cum iis fuisse; quemadmodum ipsae dixerunt: ואנחנו יתרו אין זר אתנו בבית

Cap. V.

v. 2. קמח — שלשים . . . קמח i. e. farina subtilis subter cribris; קמח טוֹט i. e. melior pars סלח, quae dura manet arenae subtilis instar quaeque pinguior est et tactu mollior et purior, quam illa farina, quae طحين vocatur, quippe cui fures admixti non sint ¹⁾).

v. 3. בקר רעי i. e. de iis, qui pascebantur praeter eos, qui ad saginam constituti erant. — الطبی et الايل i. e. מאיל . . . וברבורים אבוסים — עופא פטימא. Intelligunt anserem pinguefactum atque ita Targum וחמור אבוס בעליו (Jes. 1, 3.), avium autem praesepia non sint. Sed hoc necessarium non est, quia verbum illud de nomine ductum est, omne igitur, quod saginatur et pingue redditur אבוס vocare licet per translationem a nomine praesepis factam. At certe etiam horrea nomine vocantur ab illo ducto. Dixit enim Jer. (50, 26.) פתחו מאבוסיה

v. 4. כי הוא רודה, مستولى (potitus) imperium habens)“ cf. וירדו בדגת הים (Gen. 1, 26.) et וירד מיעקב (Num. 24, 19,) quod proprie dicendum erat וירדה, sed decurtatum est, uti וישתה ex וישת

v. 6. אוריה i. e. מזאן (loci, in quibus jumentis pabulum praebetur, stabula), Chaldaeus enim אבוס בעליו (Jes. 1, 3.) interpretatus est ארבעת אלפים. Scriptum autem est 2 Chron. 9, 25 אוריה דמרוהי. Statui vero potest, verbis ארבעים אלה significatos esse equos copulis junctos ²⁾, in illis stabulis alligatos, ita ut fuerint quatuor millia stabula et quadraginta millia equi illis copulis alligati. Aut

¹⁾ Pro نخالة expectanda erat forma نخال, cf. de Sacy gr. ar. I. pag. 308.

²⁾ Formam طوالات lexica hoc sensu non exhibent; fortasse eadem est, quae طول, sed producta.

אלף loco **ארבעה אלפים** scriptum est superlacione et translatione adhibita quod attinet multitudinem.

v. 8. **ולרכש** „equi et muli“; eaque vox persica est. Exstat quoque Esth. 8, 10: **רכבי הרכש**

v. 10. **בני קדם** „Incolae Orientis“, cui explicationi argumento sunt verba apposita: **ומכל חכמה מצרים**. Nam viri sapientes illo tempore fuerunt sapientes Babyloniae et sapientes Aegypti. **הארם** Innuit hac dictione Israelitas et de iis speciatim eos significat, qui tum temporis scientia clarissimi erant, sic pergens **מאיתן** . . . **מחול** . Contendunt autem, hos fuisse eos levitas, qui in sacrario aetate Davidis cantarent, uti scriptum est **משכיל לאיתן** (Ps. 88, 1.) et **להימן האזרחי** (Ps. 89, 1.); **בני מחול** autem esse magistros canendi instrumentis **מחולות** et **כנורות**. Majores autem allegorica ratione interpretati sunt, **איתן האזרחי** esse Abrahamum, quia de eo scriptum sit: **מי העיר ממזרח** (Jes. 41, 2.), sed in comment. ad Jesaiam exponemus, quis his verbis denotatus sit; **הימן** autem illi Mosem (c. s. s.) esse contenderunt, de quo scriptum sit **בכל ביתי נאמן הוא** (Num. 12, 8.); **כלכל** autem Josephum, de quo scriptum sit: **ויכלכל יוסף** (Gen. 47, 12.); **דור המדבר** i. e. **דור שכולו דעה** denique esse **דור דרדע**. Sed jam in prima libri parte rationem interpretationum allegoricarum earumque intentiones perspexisti. Sensus loci autem verus, quem alii codicis sacri loci manifestant, sine dubio hic est, illos fuisse de filiis Serachi, filii Judae eosque illo tempore viros doctos fuisse et sapientes, quorum ingenium excellens divulgatum et nomen elatum erat. Quamobrem auctor narrat, Salomonem sapientia sua et scientia superasse incolas orientis i. e. Babylonios et incolas occidentis i. e. Aegyptios, Aegyptus enim terrae Israelitarum occidentem versus sita erat, et Israelitas ipsos deque his eos, qui sapientia et scientia et abundantia prudentiae insigniti erant. **האזרחי** autem pro **הזרחי** dictum est, **א** enim plenioris pronuntiationis causa additum est ad analogiam verborum **והאזניחו נהרות** (Jes. 19, 6.) pro **והזניחו**. Verbis **בני מחול** autem indicatur, inter virtutes eorum eam fuisse, qua in disciplina musica et dispositione ordinum modulationum et verborum compositione ingeniosi essent; multa enim carmina in Psalmis ad eos relata sunt, quod loco suo exponemus, nec non in libr. Chronic. Disciplina musica autem una de speciebus sapien-

tiae est et una de partibus ejus; est enim illa una ex disciplinis, quae العلوم الرياضية appellantur. De genealogia autem virorum illorum in libr. Chronic. (I, 2, 6.) sic dictum est **ובני זרח איהן** (והימן וכלכל ודרדע¹). Expositio nostra autem manifesta est sine dubitatione nec dubia est, nisi quis rebus sub oculos cadentibus repugnare instituerit et usitata servare velit. Quod si Salomon ita descriptus est, ut etiam hos, quorum nomina scientia sapientiaque divulgata erant, sapientia sua superavit, tamen sine ulla verborum repugnantia statuere licet, eum sapientiam ab illis didicisse; ut sententia haec sit, eum scientiam totius mundi collegisse sibi que ea comparasse, quae omne hominum genus de scientia consecutum erat. Quamobrem is illos superavit, nam genus unumquodque eorum scientiam quandam sibi comparaverat, is autem omnes collegit. Propterea appellatus est **קהלת** et **אגור**, quod ductum esse a **אגרה בקציר מאכלה** (Prov. 6, 8.) loco suo illustrabimus; **מ** autem hic in **מכל** eo sensu positum est, quo in verbis Davidis (c. s. s.) **מזקנים אחבונן** (Ps. 119, 100.) i. e. a senibus eruditus sum et vias eorum indolemque didici.

v. 13. **וידבר** ... **הדגים** Narravit [auctor] hoc loco eum locutum esse de plantis et bestiis i. e. de earum natura et proprietatibus et utilitate et incommodis et qualis formatio earum fuisset et de diversis formis earum et de conditione natus earum et compositione constitutionis earum et quae ab iis proficiscerentur res admirandae; proptereaque eum scivisse, quae revera natura plantarum atque bestiarum esset. Quae sunt scientiae naturales. Dubium vero non est, quin metalla in creatione mundi plantas bestiasque antecesserint et etiam in existentia; quocirca illa hoc loco non commemoravit, quoniam ab iis, quae nominavit, separari non possunt. Nam homo plantas non cognovit, nisi ea, quae antecedunt, cognoverit eaeque res inanimatae sunt; nec naturam bestiarum cognovit, nisi antea naturam plantarum cognoverit, quae illas in existentiae creatione antecedunt. Hanc ob causam metalla hoc loco commemorata non sunt. Sin vero quis existimet, verborum: **וידבר** sensum esse **עם העצים** **על העצים** **ועל הבהמה** contendatque illum

1) In editt. nostris scriptum est **וידרע**

intellexisse loquelam bestiarum earumque sermonem, id quod aliae gentes opinantur ¹⁾, is sensum orationis suae edoceat. **אֵין שָׁטָן** v. 18. „inimicus“, quo sensu vox posita est in **זאת פעלות שוֹטְנִי** (Ps. 109, 20.); significatio vocabuli autem derivanda est ab declinando et deflectendo. Ab eadem radice mulier declinans, deflectens a marito **שוֹטָה** appellatur et ab eadem id, quod hominem a via veritatis ad viam erroris avertit eique malum gratum reddit, **שָׁטָן**; is enim animum ab ea via avertit, qua ad vitam ille pervenit eumque in viam rapit perversitatis, quae illum pessumdat, naturam ejus obscurat eique mortem certissimam adducit, post quam vita nulla est; itaque nullus inimicus validior est quam is, cujus haec descriptio est. Sed absolvemus disputationem nostram de sensu vocabuli in initio libri Jobi.

v. 22. **ברושים** „species cedri“; pronuntiatur vox etiam cum **ברושים**

v. 25. **מאכולת** Explicant idem esse ac **מאכולת**, **א** autem verbi **אכל** dagescho litt. **כ** assimilatum esse; sensum igitur esse „cibaria domus ejus“. Alii interpretantur „sufficientiam domus ejus pro ea mensura, quam edere potuerunt“ cll. **ולא יכול יוסף** (Gen. 45, 1.). —

מעשר החומר, Chaldaeus enim **חומר** i. q. **כור ועשרים**... **כחית** (Ez. 45, 11.) transtulit **מעשר כורא**. Posita autem ea [mensura] est et de fluidis rebus et de aridis, nam scriptum est: **אלף כור חטים ועשרים כור שמן**

v. 29. **סבל** Portantes in humeris, bajulorum instar nostra aetate divulgatorum; exstat vocabulum Gen. 49, 15: **ויט שכמו**; **אח עול סובלו**: Jes. 9, 6; **לסבול**, sensu metaphorico Thren. 5, 7; **ויסחבל החגב**: Coh. 12, 5; **עונותיהם סבלנו**: quod loco suo in Coheleth illustrabimus.

1) Tanchum his verbis Muhammedanorum commenta tangit, vid. Coran. 27, 16 sqq.

Cap. VI.

ו. 3. ואולם הכסא (porticus), cf. Interpretantur רואי (7, 7.) „porticus, in qua thronus iudicii erectus erat“. Sed appellatur etiam totum templum אולם in verbis: ויהן דויד לשלמה בנו את חבנית האולם ואת בתיו וגזוזתיו ועליותיו (1 Chron. 28, 11.); sensus igitur hic est palatium, quemadmodum scriptum est 1 Chron. 29, 1: כי לא לאדם הכירה i. e. non homini hoc palatium est, ut vilipendatur, sed Deo O. M. — על פני קדאם ההיכל autem interpretanda sunt

שקופים Sensus autem vocabuli חלונים i. e. חלוני ... v. 4. est [fenestrae] amplae ad prospectandum, qui derivandus est a locis וישקף על פני סדום ועמורה (Gen. 26, 8.) וישקף אבימלך השקיפה ממעון (Jud. 5, 28.) נשקפה חיבב אם סיסרא (Jud. 5, 28.) קדשך מן השמים (Deut. 26, 15.), quibus omnibus verbum significat prospectare. Sensus vocabuli אטומים est „occlusae“, quem ducas a loco אוטם אומו מועקת דל (Prov. 21, 13.), quo verbum significat (occludere) et الغلق (id.). Sententia igitur est, [fenestras] fuisse amplas intus, angustas extrinsecus. Sic Chaldaeus interpretatus est: פתוחן מלגו וסחימן מלברא

ו. 5. רשני יציע (fenestra, porticus?) eaque ambiens, quae circa murum templi undique circumibat. — محراب ולדביר i. e. (taberna) ad modum cellae concameratae ¹).

ו. 6. Sensus est, eum fecisse in parietibus templi contractiones singularum partium, ut superiores latiores, inferiores breviores essent; eo consilio, ne quis ad muros aedium aggressus eos attingeret, id quod sic dixit: לבלתי אווז בקירות מגרעות נחן לבית; האבית; aperte est, has contractiones extrinsecus tantummodo fuisse, intus vero non fuisse, id quod verba: מגרעות נחן לבית declarant. Itaque aedium constructio extrinsecus coni imaginem prae se tulit, qui superne latus est, deorsum vero contrahitur.

ו. 7. אבן ... נבנה [lapides] perfecti, apportati, adducti (ex lapacidina), cf. ויסעו אבנים גדולות (5, 31.).

¹ مقببة ex Arabum posteriorum consuetudine pro مقببة dictum esse, sensus loci indicat.

מַרְאֵב (mallei). Littera ק verbi נקב litt. ק assimilata est, quapropter haec dagessata est. — (securae) et (instrumenta, quibus secatur). Inversio enim in vocabulo inest, cf. ובמגזרות הברזל (2 Sam. 12, 31.). Alii interpretantur אם היה חרש נוהנין לו (serrae) cl. verbis Mischnae: שני מעצרין ושני מגזרות i. e. duae securae et duae serrae. Verisimillimum tamen est, hoc loco de instrumentis iis dictum esse, quibus lapides dissecantur, uti securibus et asciis iisque instrumentis, quae horum similia sunt, atque vocabulum inversum esse e גזר, cf. לגוסר ים סוף לגזרים (Ps. 136, 13.).

8. v. Explicant „וַאֲזַן“ (fenestrae), a quo vocabulo derivarunt nomen gallinarii לול של חרנגלים (Sabb. fol. 102, b.), quia illud fenestrae simile est.

9. v. (לוֹחַ) i. e. tecto tabulis confecto instruxit eas (aedes). Alii: textit, cl. verbis וּשְׁפוּנֵי טְמוּנֵי חוֹל (Deut. 33, 19.). — עשה הנחל (id.), cf. עשה הנחל (Jer. 14, 3.). על גבים לא מצאו מים (2 Reg. 3, 16.) הזה גבים ולחשוף מים מגבא: Jes. 30, 14. Singularis vocabuli invenitur Chaldaeus autem בור transtulit גובא. — series lignorum cedrinorum. (Exod. 40, 4.) וערכת את ערכו Chaldaeus ותסדר ית סדרוהי: interpretatus est:

15. v. „اضلاع من خشب الارز“ i. e. eum struxisse latera ejus tabulis cedrinis, cf. ולצלע המשכן (Exod. 26, 20.) et ויקח אחת מצלעותיו (Gen. 2, 21.), quo loco in Bereschit Rabba exponunt „latera ejus“ secundum sensum interiorem. — Verba haec inversa sunt et sic construenda: עד ... עץ מבית i. e. ab imo aedium usque ad supremum tectum murorum, quemadmodum de tecti exstrukctione antea [auctor] dixit: קירות הספון denotavit juncturas cohaerentes cum tecto.

18. v. „sculptura bullarum in aquae superficie“ i. e. ad modum bullarum illarum, eaque sculptura e ligno eminens est. Alii פקעים interpretati sunt (rotunda) cl. verbis Mischnae לא יפקיענה בסודרין — [gemmae] dehiscentes florum“ cf. פוטר מים (Prov. 17, 14.) et יפטירו בשפה (Ps. 22, 8.) i. e. ora sua aperiunt et verbis de me

gaudent. Dagesch in **ץ** vocabuli **ציצים** scriptum est propter **י** in pronuntiatione omisum. Sententia est, illam sculpturam similem fuisse prominentiis e floribus dehiscentibus.

v. 20. **סגור** Alii interpretantur „**مطهر**“ i. e. purificatum, hoc modo ut aurum una cum plantis aromaticis saeque in catinum collocaretur, quo obturato ignis circum incenderetur, quo adulterae ejus partes absumerentur, illud ipsum autem purgatum et purum remaneret, cujus nulla particula igne hauriretur. Aurum purum autem sic appellatum est secundum verba **לא יותן סגור ההתיה** (Hi. 28, 15.). Alii contendunt **סגור** de nominibus auri universalibus esse, in verbis **זהב סגור** autem adjectivum de illo derivatum usurpatum esse, uti in verbis **זהב מופז** quoque vocabulum **פז** aurum significans quasi adjectivum positum sit, ita ut nominis repetitio facta sit ipsumque ipsius ope descriptum sit propter insignem puritatem suam. Quemadmodum Arabes dicunt: **ليل الليل** i. e. tenebrae caliginosissimae.

v. 21. **ברתוקות** „clausit catenis aureis“ secundum Chaldaeam, qui **לאעברא** (Exod. 36, 33.) interpretatus est **לברוח בחוך הקדשים** (ib. 26, 28.) **ועברא מציעאה**. Ad vocab. **רתוקות** significationem autem cf. **עשה רחוק** (Ez. 7, 23.). Invenitur vox etiam aliter formata, sine Teschdid, **ורתוקות כסף צורף** (Jes. 40, 7.); Chaldaeus autem omnibus locis transtulit **שלשלקן**. De hac re autem 2 Chron. 3, 16. sic scriptum est **ויעש שרשרות דביר**, quod apparet parile quid esse.

v. 29. **מסב ... צצים** Supra exposuimus, intelligendam esse sculpturam eminentem e ligno, similem avium et palmarum et calicum florum i. e. florum dihiscentium; alios autem contendere, **לא** significare **مذورة** (rotundam) cll. verbis Mischnae: **לא יפקיענה בסוררין**, quorum sensus est: eas non circumvolverunt et circumduxerunt. Chaldaeus autem verba: **קלע פתוחי מקלעות** interpretatus est: **אקיף ציורין** **כרובים ותימורות וטורי ציצים** **וגלף קליען כרובין וצורה דקלין ואטונין שושנין מלגו ולברא**.

1) Tanchum verbis hebr. e vers. 32 sumtis interpretationem chaldaicam vers. 29 apposuit, id quod propter vers. utriusque similitudinem maximam facile fieri potuit; equidem errorem emendavi.

Est igitur דקלין interpretatio vocab. תימורות, quo nomine tum palmas ipsas denotant, tum ea, quae earum similia sunt formâ, quod attinet elevationem et rectitudinem; v. g. תימורות עשן (Joel. 3, 3.); metaphorice autem cum iis statura recta comparata est: אמרתי אעלה בחמר (Cant. 7, 9.).

ו. 31. ملاين خماسية חמישיה i. e. genae jugamenti januae¹), ulnas quinque altae.

ו. 33. עלי זית ועלי שמן In libr. Esrae sic scriptum est: עלי זית ועלי שמן (Nehem. 8, 15.²). Quo loco nisi זית adjectum esset, et illo loco dicerem et nostro verbis עץ שמן olivam denotatam esse. Verumenimvero quum illa arbor una cum זית commemorata sit, contendere non licet, eam olivam esse; nec fas est statuere, nisi eam esse de terebinthis ac eam quidem, quae in medicina אלכסנדרא appellatur. Nec enim in terra sancta praeter illam ulla arbor invenitur, e qua oleum egrediatur, praeter olivam; illius autem lignum durum est.

ו. 34. לואב גלילים (cochleae) i. e. januas volubiles cochleis illis in orbem actas esse et retrorsum convolutas secundum consuetudinem in januis versatilibus usitatam. Vocabulum similiter dictum est Esth. 1, 6: על גלילי כסף — (Cant. 5, 14.) גלילי זהב.

ו. 35. המחוקה ... וצפה Sententia haec est, aurum aequaliter planeque diffusum esse in signis illis et sculpturis et signaturis i. e. propter tenuitatem suam aurum illis picturis sic affixum esse, ut quasi unum cum illis esset atque omnia aurea essent.

ו. 36. טורי גזית „series lapidum recte concinnatorum“ וטור כריתות „series trabium cedrinarum circumdolatarum“, uti series lapidibus effectae.

ו. 37. בירה זו Supra diximus illum mensem Ajar esse, quia hoc mense appareat splendor et flores et nitor, comparatione

1) Vid. Tanchumi comm. ad Jud. XIX, 27. (specim. a me ed. p. 46.) quo loco ille חדרו הבא interpretatus est ملاين. Etiam Kimchi ad 1 Sam. 1, 9. de מזוזה sic disseruit: כי המזוזות הם להי השערים לא המפחן

2) Libb. Esrae et Nehemiae apud Judaeos uno libro continebantur, cf. de Wette „Lehrbuch d. hist. krit. Einleitung ins A. T. §. 195. a.

ejus facta cum tempore hiberno, quod praecedit. בול mensis Marcheschwan est, quia primus est, quo pluit et terra humectatur et aer uvidus fit post siccitatem autumnii; quem sensum confirmant verba בשמן בלולה (Lev. 2, 5.). Targum חדש הדר transfert: הוא החדש השמיני. Ipse auctor autem rem explicavit his:

Cap. VII.

v. 16. כותרות (capitula) „قواعد“; quae vocabuli significatio ab כתר derivatur, nam capitulum, quod in summa columna est, quasi ejus corona est. — ויצק לו „effusus“ cf. מוצק נחשת (Exod. 37, 3.) et יצוקים ביצוקתו (v. 24.).

v. 17. שבכים „reticulata, ad formam reticuli“ cf. Ez. 1, 16. — כמעשה לבנת הספיר Exod. 24, 10. ומראהם ומעשיהם. — גדילים „plexa“ Sic Chaldaeus מעשה עבות (Exod. 28, 14.) translulit גדילי. — עובר גדילי Interpretantur זכאך (catenulae). Chaldaeus sic ושתי שרשרות (ibid.) interpretatus est ותרתינן חכין. — שושן „ad formam lilii“ Manifestum autem fiet in שיר השירים vocabulo שושן tum denotari rosam, videlicet in שפתחך שושנים (5, 13.), et in כשושנה בין החוחים (Cant. 2, 2.) et in שושן lilium.

v. 23. עגול סביב „rotundum“. — v. 24. מקיפים „illud circumstantes, circa illud circumeuntes“ cf. כי הקיפו ימי המשתה (Hi. 1, 5.). — יצוקים „مفرغين“ (fusae) „simul cum eo; quod dum fingebatur, illae simul cum eo fingeantur, nec postea cum eo conglutinatae sunt.“

v. 26. ועביר טפה Crassitudo ejus pugnus fuit. — פרח שושן Margo ejus fuit ad formam marginis, qui poculi est. — Eminebant ex eo flores ramique liliorum.

v. 27. המכוונה (fundamenta) „قواعد“. — v. 28. השלבים „margines inter gradus (ligna transversa)“; cf. משלבות (Exod. 26, 17.) i. e. מלסנא (linguae formam habentes) „gradatim conjunctae“. Majores autem dixerunt: בסולם הלך אחרי שלבותיו (Sabb. fol. 60.).

v. 29. מורר „cohaesiones et conjunctiones“ „لتصاقات, واتصالات“ „לזיות“. Sensus est illas figuras erectas fuisse in planitie expansa, cohaerente cum iis. Significatio vocis מורר autem

derivanda est a dictione **על הכרובים וירד**, cujus interpretatio est **وبسط** (et expandit); id quod in iis, quae praegressa sunt, commemoravimus docentes id confirmari eo, quod Chaldaeus **וירקעו** (Exod. 39, 3.) transtulit **ורדירו**. Verbis igitur **מורה מורה** auctor denotavit opus expansum in aequatione. Sensus vocis **לוייה** ducendus est ab **כי לוייה חן הם** (Prov. 1, 9.) et **ינלרו גוים רבים** (Sach. 2, 15.).

גלילים i. q. (*cochleae curruum*) **1) לואלב**, **אופני** v. 30. et **לאופנים** eodem sensu. Ezech. 10, 13. sic scriptum est **גלגל באזני וגלגלחיד**. Significatio autem ducenda est a volutando, cf. **מן הסלעים** (Jer. 51, 25.), quapropter etiam cranium capitis appellatur propter rotunditatem. — **וסרני** Interpretantur **מדאור** (orbes, axes?), quemadmodum in oris catenarum et bilancium tales orbes (**מדאור**) fabricantur, quae in loco suo circumrotantur. Chaldaeus autem transtulit **נחש די נסרין** i. e. tabulae, ita ut vocabulum inversionem passum sit ex **נכרי נחשת**. Majores enim tabulas **נסרים** appellant ab **نشير** sic dictas, quo ligna dissecantur, ut tabulae evadant. In dictione **סרני פלשתיים** autem alia vis vocabuli est, quemadmodum exposuimus illud idem esse atque **שרי**, litterâ **ן** autem pronuntiationem pinguiorem factam esse. — **איש לויות** i. e. ab omnibus lateribus, quotquot latera fundamentorum corporibus erant continuo, quemadmodum postea dictum est **כמער איש ולויות סביב**, quod loco suo illustrabimus. v. 31. **כך** enim hoc loco nomen est, quo rotunditas describitur, nimirum rotunditas aequabilis, distortionem nulla. A vocabulo **עגול** autem appellant deversorium exercitus et locum, in quem multitudo convenit, **המעגלה** i. e. **المحلة**. — **מרבעות** Margines eorum quadrati erant neque rotundi. Plurima autem instrumenta hic commemorata et sculpturae nobis nota non sunt; nec fabricationem eorum nec formationem figurae eorum novimus.

v. 32. **סרני וידות** (*cardines*) ad modum cardinis januae; eaque pars parva est cochlearum inferiorum in fundamentum injuncta, ut in eo stabiliatur, cf. **שתי ידות לקרש** (Exod. 26, 19.).

1) Eodem vocabulo Saadias Exod. 14, 25. **אופני** transtulit.

ויסר 33. v. ומעשה „ad formam cochleae curruum“; cf. ornaments „וחשוקיהם“ (Exod. 14, 25.). — „ארפהא“ i. e. capita earum subtilia, tenuia, eminentia. Vox cognata est arabico حشرت السنان v. g. حشرت السنان (exacui cuspidem) i. e. رقتة, tenuem effeci.

פחותי חותם 36. v. חפר (sculpsit) نقش ויפתח i. e. ועל ... סביב (Exod. 28, 11.). — כרובים eum effinxisse in marginibus ejus volucres forma humana, quae vocantur et leones ¹⁾ et palmas. Verba autem כמער איש ולויות מעבר גבע מוערה גבע est, quod esse in praegressis (Jud. 20, 33.) exposuimus, ita ut utriusque dictionis idem sensus sit. Sunt autem, qui contendunt in illa esse litterarum inversionem et litt. ב et מ permutationem, quandoquidem eae de labialibus בומה sint, id quod saepe in verbis script. sacr. invenimus et explicavimus. Hac autem in dictione inversio et permutatio consociatae sunt. Sententia est: simulacra fuisse omnia latera corporum tabularum circumeuntia, continua et cohaerentia, quemadmodum significationem vocis לויות supra illustravimus.

קצב אחד 37. v. Eadem ratio dissecandi in illis omnibus fuit, cf. ויקצב עץ (2 Reg. 6, 6.); hoc sensu: norma eadem et mensura eadem. Littera ה autem in ללהנה distincte pronuntiat, siquidem radicalis est. Nam si una persona innuitur, dicitur כלה מקשה אחת (Exod. 25, 36.), sin vero plures כולהן, et litt. ה in fine abundanter apposita, pronuntiatur ללהנה, in quo litt. lenem ה pronuntiatione non omiserunt, ut ללהנה pronuntiaretur, id quod fieri potuit.

היעים 40. v. مغارف (haustra) „secundum interpretationem loci ויעה ברד (Jes. 28, 17.) (et hauriet grando) ²⁾ — „מרגשות“ (instrumenta, quibus quid adspargitur) „המזרקות“.

1) Voce أسودة Tanchum etiam Jud. 14, 5. vocab. hebr. אריות interpretatus est; quam vocis أسد formam plural., quum in lexic. annotata non sit, spec. m. pag. 29. perperam addubitavi.

2) Saadias hunc locum sic interpretatus est: ويجرف البرد (Saadiae vers. Jesaiae arab. ed. Paulus pag. 148.); Tanchumi interpretatio eadem esset, si sub litt. ג vocabuli ויגרף punctum ad-

v. 41. „scutella aut patinae, quae in summis capitulis erant; cf. **אֶתֶר מִימִין הַגּוֹלָה** (Sach. 4, 3). — **והשבכות** (1) **السرجب** „cancelli ad formam retis“; hoc vocabulo appellatur **ויפל אחזיה בעד השבכה** (2 Reg. 1, 2). i. e. fenestra reticulata, cf.

v. 45. **הסירות** „ollae“ — „politus, purus“.

v. 46. **במעבה** „spissa terra“ i. e. lutum, gluten, quod apte sumitur ad formas, in quas fundatur.

v. 47. **נחקר** „nec numeratus, nec notus est“.

v. 49. **והפרח** „التفريع“ (proventus), qui e radice prorupit; cf. **ויוצא פרח ויצץ ציץ** (Num. 17, 23). — **והמלקחים** **الكلاليب** „(fuscinae)“, vocab. derivatum a **לקח**, quia iis sumitur.

v. 50. **והספות** Pluralis est vocabuli, quod Exod. 12, 22. legitur **הדם אשר בסף**; sensus est „pelves“. — **והמזמרות** instrumenta musica, quibus cantatur; pluralis ejus est **מזמרים**; derivatum est a verbo **זמר** et substant. **מזמור** cf. **זמרו אלהים זמרו** (Ps. 47, 7). — **והמזרקות** **مرشات** (instrumenta, quibus quid adspargitur“. — **והכפות** „**كرواج**“ (capsas?) cf. **כף אחת** (Num. 7, 14 al.). — **והפתחות** **مجامر** (thuribula)“. — **הפוחות** **portae**, cl. verbis Mischnae: **שחתת הציר** (Kelim. 11, 2). Fortasse singul. vocabuli **פוח** est, quod propter similitudinem de pudendis mulierum dictum est: **ויז פתחן יערה** (Jes. 3, 17).

Cap. IX.

v. 14. **ככול** „terra mollis“; simile est, quod Sapientes (q. m. s. b.) dixerunt: **ארעא מכבנתא דלא עברא פירי**

v. 16. **שלוחים** „**ارسال**“ i. e. munera oblata; idem est in **אחד שלוחיה** (Exod. 18, 2) secundum aliquam interpretationem.

v. 19. **המסכנות** i. e. horrea, in quibus fruges e terra influentes repositae sunt.

pictum esset. Ceterum Tanchumo Saadiae versionem notam fuisse vid. illius comment. ad lamentationes (ed. Cureton pag. 11, alias).

1) Schnurrer distincte **אלסרגב** exscripsit, quod quid sit nescio.

Cap. X.

v. 1. **שבא ורדך** (Gen. 10, 7.), quo loco interpretantur Sindos et Hindos. Alii: tribum ex filiis Keturae, secundum script. sacr. locum: **ויקשן ילד את** (Gen. 25, 3.) **שבא ואת רדך**

v. 12. **אלגמים** i. q. **אלמוגים**. Interpretantur autem corallia; inde in Mischna invenitur **של סכין של אלמוג** (Kelim 13.). Ibn Gannachi autem sententia est, illam speciem esse ligni cedrini, quum dictum sit 2 Chron. 2, 7: **שלה לי עצי ארזים**, nec vero in monte Libano corallia crescant, vel lignum bresillum, quum alii interpretes sentiant, illam (אלגמים) esse **לִבְנָן** („lignum bresillum“. Inversio autem vocabb. **אלמוגים** et **אלגמים** ea est, qualis in **כשב** et **כבש**, **שלמה** et **שמלה**. Sunt quoque, qui censeant **א** abundanter in eo positum esse, uti in **אפרחים** (Deut. 22, 6.) a **פרח** et **אחמול** ell. **שמר** (Jud. 7, 19.) a **שמר**. Haec vero vox, dico **אלמוגים**, derivationem in libris sacris non habet. Corallia autem in mari crescunt, quae si ex aqua desumta sunt et aere afflantur, durescunt et lapidescunt, ita ut sint planta saxea et saxa plantaria. Verba autem **עצי האלמוגים** interpretationem Abulwalidis confirmant, intelligenda esse ligna, non corallia; de his enim ligna et trabes ad aedificandas domus formari nequeunt, quippe quae in hunc usum minora sint et celeriter frangantur et rumpantur.

v. 15. **הערב** Reges Arabum in deserto degentium.

v. 22. **שנהבים** „فيلة“ (elephantes). — **וקופים** „قرود“ (simias). — **וחכים** „طواويس“ (pavones). Chaldaeus autem vocab. **שן פיל** pro voc. compos. sumens transtulit **שנהבים**

v. 25. **ונשק** „سلاح“ (arma).

v. 27. **כשקמים** „شجر السجيم“ (ficus sycomorus). In Mischna dicitur **בנות שקמה** (Demai 1, 1.).

v. 28. **ומקוה** Interpretantur locum, in quo mercatores convenirent secundum **ונקור אליה כל הגוים** (Jer. 3, 17.) et **יקורו**

המים (Gen. 1, 9.). Sententia est, foeneratoribus, qui foenore sumebant pecuniam regis, mercatus institutos esse, in quibus nemini nisi ipsis vendere et emere liceret. Ibn Gannach illud ad **קר** **המרה** esse referendum censet, quod filum est, ad quod sua dirigit opifex, ut h. l. sit ratio mercimonii regis. Verbis autem **יקהר** **במחר** illos praeter pactum aliud sibi pretium certum vindicasse significatur tamquam fideicommissum. Res etiam 2 Chron. 1, 16. commemorata est.

CORRIGENDA.

Liber Regum II.

Cap. III.

v. 4. **נֹקֵד** Interpretantur **מֹשֶׁע מֶלֶךְ מִוֶּאֵב הָיָה נֹקֵד** acto-
rem (pastorem) ovium, quales nostro tempore sunt Emiri Arabum
et Emiri Turcomanorum i. e. Arabum in Turcarum terris degen-
tium, qui possident oves, quas pascunt ipsorum servi et pueri.
Talis enim est, cui maxime ovium desiderium est neglectis opibus
[ceteris], cujus studium et cura in illis sibi augendis posita est.
Sic Targum transtulit **מִרִּי גִיָּה** (Buxtorf. גִּתִּין, Reg. גִּיָּה). Et in
lingua arabica النقد parvae oves sunt, quarum pastorem appellant
ناقد. Eadem significatio vocabuli **נֹקֵד** est in **אֲשֶׁר הָיָה**
בְּנִקְוִדִים, scilicet: possessor ovium.

Cap. XVII.

v. 6. **מִדִּי בַחֲלָה** Haec terra est in regione Chorasani,
et contendunt **נָהָר גִּזְזִין** flumen esse, quod nostra aetate نهر غزوة
appellatur; statuere autem licet **חֲבוֹר** esse الخابور

v. 24. **וַיָּבֵא . . . וּמַחֲמַת** Hanc ob causam apud nos usque
ad hoc tempus **כּוּתִים** appellantur, quoniam e terra **כּוּתָא** originem
duxerunt. Quod autem ab Arabibus سمرية vocantur, id sic factum
est: postquam ille eos adductos Samariam habitare jusserat, **שְׁמֶרִיִּים**
appellati sunt, nomine ducto a terra, in qua sedem habebant;
quod nomen usque ad aetatem Arabum permansit, qui **שְׁמֶרִיִּים** in
سمرية transformaverunt, hoc autem nomen perduravit, vetus e me-
moriam excessit. Animadvertis autem eos imprimis urbes Samariae
incoluisse i. e. نابلس (Neapolin) ejusque urbes; **שְׁמֶרֶן** autem
hodie appellatur سبسطية in monte نابلس. Haec auctor sic
dixit: **וַיִּרְשׁוּ אֶת שְׁמֶרֶן וַיֵּשְׁבוּ בָעִירָהּ**

Liber Regum II.

Cap. III.

e. 4. *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל* *et interpretatur qd actio*
rem (pastorem) ovium, quales nostre tempore sunt Kimi Arabum
et Kimi Turcomanorum i. e. Arabum in Turcarum terris degre-
tiun, qui possident oves, quas pascunt ipsorum servi et pueri.
Talis enim est, qui maxime ovium desiderium est neglectis opibus
[ceteris], cuius studium et cura in illis sibi augendis posita est.
*Sic Targum translatit *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* (horum. *וְהָיָה*). Et in*
*lingua arabica *وְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* dicitur *وְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* *appellat**
*אֵל. Eodem significatio *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* est in *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'**
*אֵל. Eodem significatio *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* est in *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'**

Cap. VII.

e. 6. *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל* *Haec terra est in regione Chanaan,*
*et continentur *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* *in hunc esse, quod nostre vocat *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'***
*אֵל. *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* *et interpretatur qd actio**
*ad hoc tempus *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* appellatur, quoniam e terra *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* originem*
*duxerunt. Quod autem ab Arabibus *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* vocatur, id sic factum*
*est: postquam ille eos abductos Samaritaniam habitare iussit, *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'**
appellati sunt, nomen ducto a terra, in qua sedem habebant;
*quod nomen usque ad aetatem Arabum permansit, qui *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* in*
transformationem, hoc autem nomen perdidit, velis e me-
moris excessit. Annadveritis autem eos imperitis urbes Samaritanie
*incoluisse i. e. *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* (Nepolia) eiusque urbes; *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* autem*
*hodie appellatur *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* in monte *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'*. Haec auctor sic*
*dixit: *וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע ה'* *et interpretatur qd actio**

C O R R I G E N D A.

Pag. VII lin. 2 lege **كتاب المحاضرة والمذاكرة**

— 6 — 13 — ut ... eam induere non cogeretur.

— 20 — 7 — **ויהי חתת**

— 31 — 26 — vocab. derivat. est ab **עגול**

— 45 — 30 } Schnurr. apogr. sic emendandum est : **עבור עובדי**
— 43 — 17 }

— 71 — 18 lege **בחוד הקרשים**

— 18 — 7 — **וכל מא**

— 21 — 5 scriptio **فاسمية** emendanda non videtur.

— — — 15 lege **واسميت**

— — — 21 — **وترذيل**

— 23 — 1 pro **لها** coniicio **لهم**; vide ad *Jud.* 17, 5.

— — — 23 lege **قول**

— 23 — 9 coniicio sic : **ما يدل عليه**

— — — 21 — — **تصبر**

— 28 — 17 lege **אערבנו**

— 29 — 4 — **من عגול**

CORRIGENDA

Page VII fin 2 lege 8	الحملات
— 6 — 13 —	ut . . . cum indurere non cognoscitur
— 20 — 7 —	ut . . .
— 31 — 20 —	ut . . .
— 45 — 30 —	ut . . .
— 67 — 17 —	ut . . .
— 71 — 18 lege 2	ut . . .
— 74 — 7 —	ut . . .
— 81 — 5 —	ut . . .
— 82 — 15 lege 2	ut . . .
— 83 — 21 —	ut . . .
— 84 — 17 —	ut . . .
— 85 — 23 lege 2	ut . . .
— 86 — 9 —	ut . . .
— 87 — 21 —	ut . . .
— 88 — 17 lege 2	ut . . .
— 89 — 4 —	ut . . .

شرح ספר מלכים ב'

ב

וַיִּמְיֹשֶׁעַ מֶלֶךְ מוֹאָב הָיָה נֹלֶקֶת פֶּסֶר פִּיֵּה גַלְבַּגְּ גִּנְמ מִתֵּל
 אמר العرب في زماننا وامرا التركمان وهم عرب بلاد الترك
 الذي لهم الاغنام وترعاها عبيدهم وغلماهم فكان هذا له
 رغبة في كثرة المواشى دون المال فكان يصرف عنايته وهنته في
 التكثير منها وكذلك قال التרגوم מרי גית وفي كلام العرب
 النقْد صغار الغنم ويسمون راعيها ناقدًا ومثل معنى נוקד אשר
 היה בנוקדים מתקוע ايضا صاحب الاغنام

יז

ו בַּחֲלָה ... מָדַי הֵזֶה בְּלַד פִּי אֶקְלִימֵר خراسان وقيل ان נהר
 גרזן נהר יערף אלן נהר غزوة וחבור ימכן انه الخابور
 כו וַיָּבֵא ... וַיִּמְחַמֶּתֶּ לְדָלֶק יִסְמוּ עֲנִדְנָא אֶלִי אֶלִי כוֹתִים לָנֶהֱם
 من כותא واما كونهم عربو بتسمية سمرة فانه لما جابههم
 اسكنهم في شومרון فصارو يسمو שמרונים نسبة الى بلد
 سكنهم فاستمر ذلك الاسم الى زمان العرب فعربو لفظة שמרונים
 بسمرة واستمر ذلك ونسى ما تقدم وانت ترى ان قوة وجودهم
 انما هو في بلاد شومרון وهي نابلس وبلادها وشومרון تسمى
 اليوم سبستية في جبل نابلس وهكذا قال النص ויירשו את
 שומרון וישבו בעריה

י' שְׁלוּחִים ארסאל אי הדיה ומתלה על בעש השרוח אחד
שלוחיה

יט הַמִּסְכְּנוֹת מחאזן תאחזן פיהה הגללל אלתי תחשל מן הבללד

א שֶׁבַּא קיל בללד הלה מל שבל ודדן אלדי פסר פיה הסנד
והלנד וקיל קייל מן בני קטורה כקו' הקטב ויקשן ילד
את שבל ואת דדן

יב אֱלֻמוֹנִים הו מל אלגומים ופסר פיה מרגאן וכדללך פ
אלמשנה סכין של אלמוג ופסר פיה אילס וקל אבן אנא אנה
נוע מן חשב אלרז לקו' שלל ל¹ עצי ארזים ברזשים
ואלגומים מהלבנון ואללבנון לא ינלט פיה מרגאן ולא בקר
על מל שר פיה בעשמה אנה אלקר בלמיר ואקלל אלמונים
ואלגומים מל כבש וכשב ושלמה ושלמה וקל אן אלל
פיה זאידה קריאדתה פ אפרחים מן פרח ופ אתמול כתמול
שלשום ופ ואשמורה מן שמר והנה הלפטה אעני אלמונים
עדימה האשתקא פ הנصوص والمرجان فهو نبات ينبت في البحر
فاذا اخرج من الماء وضربه الهوى تضرب وتهاجر وهو نبات حجري
وحجر نباتي وقول النص ويعش המלך את עצי האלמונים
מסער לבית יוי ולבית המלך וכנורות ונכלים לשרים
יאיד שר א² الوليد انها اخشاب لا مرجان لان المرجان لا
يعمل رفايد وجوايز للبيوت لانه صغير القدر عن ذلك وايضا
انه يقصف وينكسر سريع

الى واحدة غاية قيل כלה מקשה (1) אחת فلما اشير الى
جماعة قيل כולהן ولما زيدت الها في الاخير قيل כלהנה ولا
الانوا الها وقال כולהן لان جاير

הַיְעִיִּים مغارف من ויעה ברד ويغرف ברד **הַמְזָרְקוֹת** مرشات מ
וְגִלּוֹת הַכֹּף طاسات או صحاف كانت على رأس القواعد ومثله מא
אחר (2) מימין הגולה **וְהַשְׂבָּכוֹת** شبایק على هیاء الشبكة
واسمى به السرجב ای الشباك ויפל אחזיה בעד השבכה

הַסִּירוֹת القدور **מִמָּרְט** صافی خالص מה
בְּמַעֲיָה غليظ الارض ای الطين العلك الذى يصلح أن מו
יתخذ منه للقوالب للفراغ

נִחְקַר لم ينحصر ولم يعلم מה
וְהַפֶּרֶח التفريع الذى يتفرع من الاصل מו ויוצא פרח ויצץ מט
ציץ **וְהַמְלָקָתִים** הכללים מן לקח تكون יוخذ بها

וְהַסְּפוֹת جمع מן הדרם אשר בסף وفي الطشوت **וְהַמְזָמְרוֹת** נ
מזמר יזמר بها وجمعه מזמיר מן זמר ומזמור זמרו אלהים
זמרו **וְהַמְזָרְקוֹת** مرشات **וְהַפְּפוֹת** דروج מן כף אחת
וְהַמְּחַתּוֹת مجامر **וְהַפְּתוֹת** الدایرات التى تكون تحت
رتوج الباب מן قول המשנה הפותה שתחת הציר وربما
كان واحدها פות כמו قيل فى شبهها ויוי פתהן יערה כנאיה
عن السواة

ז

כְּבוֹל أرض رخوة وقريب منه قول **אֶחָד** זל ארעא מכבנתא יג
דלא עברא פירי

اسمية منزلة العسكر والمكان الذي يجتمع الجميع فيه המעגלה
 ای المحلة מִרְבְּעוֹת حافتهم مربعة لا مدورة وأكثر هذه
 الآلات المذكورة والنقوشات غريبة عنا لا نعلم صناعتهم ولا
 تصور شكلها

לב וְיָדוֹת ... صير مثل صير الباب ای من اللوالب جز صغير
 فی أسفلها مغروم فی القاعدة لیثبتہ فیها من שתי ידוֹת
 לקרש

לג וּמַעֲשֵׂהָ كهیاء لولب المراكب (1) مثل וְיָסַר אֶת אֹפֶן
מרכבותיו וְחֲשׂוּקֵיהֶם زخرفاتها וְחֲשׂוּרֵיהֶם أرهفها يريد
 به روهسها الدقاق المرهفة النائية وهو مجانس لقول العرب
 حشرت السنان ای دققته

לו וְיִפְתָּח نقش حفر من פתוחי חותם תפתח על שתי האבנים
וְעַל ... סִבִּיב ای أنه صور على (2) حافاتها صورة اطيبار بصورة
 انسان وهي المسماية כְּרוּבִים وأسودة وناخيل وقوله כמער
איש וליוור فهما سوا في المعنى وكذلك ממערה גבע يريد
 به מעבר גבע كما تقدم فهي لغتين في معنى واحد وقيل
 أن ذلك بتقليب الأحرف وابتدال الميم بالبا من בְּזִמָּה على
 ما يوجد كثيرا في كلامهم كما بينا فاجتمع في هذا اللفظ
 القلب والابدال والمعنى أن التصاویر كانت محیطة بكل جهة
 من جهات اشخاص الألواح على اتصال والتصاق (3) كما تقدم
 من شرح ליוור

לז קָצַב אֶחָד تقطيع واحد لجميعهن من וּקָצַב עֵץ والمعنى
 قد واحد وقياس واحد وأظهار ألقا فيه على الأصل لأن لو أشير

1) אלמוראכב

2) cod. על

3) ואלחצאף

הַמְכֻּנּוֹתָּ قواعد בין השלבים חافات בין الدرج من כז
משלבות ملسنة مدرجة وفي كلام الاويل בסולם הלך אחרי
שלבותיו

לויות ... מורד التصاقات (1) واتصالات يعنى ان تلك الصور כז
كانت قائمة على سطح مبسوطة ملتصقة بها واشتقاق מורד
من וירד על הכרובים الذى تفسيره وبسط وقد ذكرناه
في ما تقدم وانه من ترجم וירקעו את פחי הזהב ורדיו
فيري بقوله מעשה מורד صناعة مبسوطة باستوا ويشتق לויות
من כי לויות חן הם ومن ונלו גוים רבים
אופני לואב مثل גלילים וגלגלים واحد وقد قيل ל
לאופנים להם קורא הגלגל באזני לן כל شي كرى
يسمى גלגל واصله من التدحرج וגלגלתיך מן הסלעים
ومن هذا اسميت جماجمة الرأس גלגלת لاستدارتها וסרני
قيل فيه مداور كما يعمل في اطراف السلاسل والميازين مداور
تدور في مكانها والتردد قال ونسرين די נחש فهي الواح
فهو مقلوب من נסרי נחשת والاويل يسمون الالواح נסרים
وهو من معنى النشير الذى ينشر الخشب كى يصير الواح
واما סרני פלשתים ليس من هذا بل كما قلنا انه مثل
שרי والنون للتفخيم איש לויות אى מן כל جهة מן
جهات اشخاص المכונות على اتصال ومثله ما يقول بعد هذا
כמער איש ולויות סביב كما سيبين

ופיה ... יכן מדור صناعة مستوية וכן הנה اسم وصف به לא
التدوير אى تدوير مستوى מן غير اعوجاج ومن لغة עגול

לו טוּרֵי גִזִּית صفوف من أحجار مهندمة

לז וְטוּר בְּרוֹתֹת وصف من خشب أرز مقطوع كالصفوف

المعولة من الحجر בִּירְחָן זו قد قلنا أنه شهر أير لما يظهر

فيه من الضياء والأزهار والخزن بالنسبة لرمان الشتا المتقدم

בזל هو مرحشون لأنه أول نزول الأمطار وبلل الأرض وتندى

الهوى من يبس الخريف من בלולה בשמן ותרג' חדש

ירחא وقد بين وقال הוא החדש השמיני

ولقد كان في سما الملك عليه السلام لوسف أبيخنا في سليمان

الملك بالنسبة من مبشر وكان في الملك بالنسبة الملك

יז כּוֹתְרוֹת قواعد وهو من כתר لان القاعدة التي على راس

العمود كالتاج لها מוֹצֵק נחֹשֶׁת مفرغ مثل יוצק לו ومثله

יצוקים ביצוקתו

יח שִׁבְכִים مشبكين على هيئة الشبكة مثل ומראיהם

ומעשיהם כמעשה לבנת הספיר גְּדִילִים مصفورة תרג'

מעשה עבות עובר גדילו שֶׁר־שָׂרוֹת فسر فيه تكك وكذلك

قال الترغ' في وشتي שרשרות ותרתין תכין

יט שׁוֹשֶׁן كهياة السوسان وسيبين لك في شجر الشجيرات ان تارة

يران بشوش الورد مثل כשושנה בין החוחים שפתותיה

שושנים وتارة يران به السوسان

כ עָגוּל סָבִיב مدور מְקִיפִים محيطين به دايرين حوله من

כר הקיפו ימי המשתה

כז יִצְקִים مفرغين مصبوبين مع عند ما عمل عملو مع لم يلزقو

اليه بعد ذلك יְעֲבִיז טֶפַח غلظه قبضة וְשִׁפְתָּו ... כוס

חافته على هيئة حافة القدح פֶּרַח שׁוֹשֶׁן נאץ منه زهر وفروع

سوسان

מִסֵּב צִיּוּצִים قد قلنا انه نقش ناتي من العود شبه اطيبار
 ونخيل وفتوحات نور اي زهر مفتوح وقد قالوا ان פקעים
 مدورة من لغة המשנה לא ופקיענה בסודרון الذي معناه
 لا يلفها ويدورها وقال المترجم في קלע פתוחי ⁽¹⁾ מקלעות
 כרובים ותימורות ופטורי ציצים אקוף ציורין וגלף
 קליעין ⁽²⁾ כרובין וצורת דקלון ואטונין שושנין מלגן
 ולברא ⁽³⁾ فقو' דקלון هو شرح תימורות وهذا الاسم تارة
 يريدو به النخيل نفسها وتارة مشابهة الصورة في الارتفاع
 والاستقامة حسب مثل תימורות עשן وشبه به اعتدال القامة

على طريق المثل אמרתי אעלה בתמר

חֲמִישִׁית מלבין خماسية אי خدد ذات خمس اذرع לא
שמן وكذلك في עזרא עליו זית ועליו עץ שמן לولا זכרה לג
ثم עליו זית والا كانا نقول ان עליו עץ שמן وكذلك עציו
שמן انها هـ الزيتون لكن قد ذكر مع עליו זית فما بقي
يمكن ان نقول انه الزيتون فما بقي الا انه شجر البطم وهو
المسمى في الطب الحبة الخضرا لان ليس في بلاد القدس شاجر
يخرج منه زيت غير الزيتون سواه وهو خشب صلب

גִּלְיָהִים לואב אי ان الابواب مطوية بلואב تدور وتنطوي לד
الى ورا على ما هو مشهور في الابواب المطوية ومثل על גלילי
כסף גלילי זהב

וְצִפָּה ... הַמְּחֻקָּה يعني ان الذهب مستوى مستقيم على לח
تلك الرسوم والنقوش والتكاديم اي لدقة الذهب يلتطى على
تلك التزاويق فيتحد بها حتى تصير كانها كلها من ذهب

1) וקלע עליהם

2) קלעין

3) ומלברא

הכית לא أن يكون المراد بكירות הספון ¹ المناسف المتصلة
بالسقف

יח מקלעת פקעים نقش الفقايع أى على صورة الفقايع وهو
نقش ناتي من العود وقيل في فקעים مدورة من قول המשנה
ל^א פקיענה פסורין ופטורי בצים مفتحات زهر من
פטר מים ופטירו בשפה أى يفتحوا أفواههم وينطلقون
على بالقول وشدة الصاد في ציצים لاندغام يا ציץ أى أن ذلك
النقش كاقمع تفتحت عن زهر

כ סגור פسر فيه مطهر ² أعنى مخلص وهو أن يوضع في أنا مع
عقاقير وملح ويسد عليه ويوقد حوله بالنار إلى أن يتحرق
منه الغش ويبقى الخالص الصافي الذي لا تفسد النار منه شى
ويسمى الذهب الخالص كقو' לא יותן סגור תחתיה وقيل
أن סגור من اسم الذهب مطلقا وقو' זהב סגור صفة مشتقة
منه كما وصف זהב מופז من اسمية الذهب أيضا פז فتكرار
الاسم ووصفه به نفسه لشدة نقاه كما تقول العرب ليل الليل
أى شديد الظلمة

כא פרתוקות أمهג בסلاسل ذهب من תרג' לברוח בתוך
הקרשים לאעכרא ³ והבריה התיכון ועבר^א מציעאה
ורתוקות מן עשו^ה הרתוק وقد أتى على صيغة أخرى بغير
تشديد ורתוקות כסף צורף ותרגום^ה כל^ה שלשל^ה ⁴
وقد قيل عن هذه في דברי הימים ויעש שרשרות ⁵ בדבור
فصح أنه ما سوا

שלשל⁴ לעברא³ (incert.) משחר² חספון¹

שרשות⁵

من داخل فلا هو قو' מגרעות נתן לבית חוצה فكان بنايته
 من خارج كالملخروط الذي هو واسع من فوق وكلما نزل
 نقص ذلك العرض

אָפֶּן ... בְּבִנָּה كاملة منقولة محمولة مثل ויסיעו אבנים ז
 גדולות ומקבלות מראזב ונזב נקב מנדגמה في شدة القاف
 וְהַיִּזְרִיזִין الفوس والمقاطع مقلوب من ובמגזרות הברזל וקיל
 אנהا المناشير من قول המשנה אם היה חרש נותנין לו שני
 מעצרין ושני מגזרות פאסין ומנשארין ולאקרב אן גרזן هنا
 من مقاطع الحجارة كالغاس والمنقار وشبهه وهو مقلوب من
 לגוסר ים סוף לגזרים

וּבְלִילִים قيل روازن ومنه اشتقوا لموضع الدجاج לול של ח
 תרגלום לانه شبیه بالروزنة

וַיִּסְפֹּן לִוּוּחַ أي اسقفه بالواح وقيل غطا من ושפוני טמוני ט
 חול גִּבֵּים אחוץ וברק (1) مثل עשה הנחל הזה גבים
 באו על (2) גבים לא מצאו מים וואחדה ולחשוף מים
 מגבא "ותרג' בור גובא וְשִׁיֵּרוֹתָּ בְּאֶרְזֵים صفوف من
 خشب الارز תרג' וערכת את ערכו ותסדר ית סדריה

בְּצִלְעוֹתָ اضلاع من خشب الارز أي انه عمل جوانبه الواح טו
 ارز مثل ולצלע המשכן ومنه ויקח אחת מצלעותיו وهكذا
 بينوا في برأشית רבה אן معناه جوانبه وذلك على مقتضى
 المعنى المقصود منه في باطنه עד ... יַעַן מִבְּרִיתָּ هذا من
 اللفظ المقلوب وتقديره עד ספון הקירות أي من أرض البيت
 الى اعلى تسقيف الحيطان كما قال من التسقيف ויספון את

עֵינֵיהֶם סְבִלָנִי וּמִנֵּה וַיִּסְתַּכְּרָה הַחֹגֶב עַל מַא נִבִּין בִּי
קֹהֶלֶת

ג וַיִּהְיֶה אֵלֶם פֶּסֶר פִּיבֵה רֹאֵף וּמִתְלֵה וְאֵלֶם הַכֶּסֶם אֲשֶׁר יִשְׁפֹּט
שֵׁם אֶלְרֹאֵף אֲדִי יִנְסֵב פִּיבֵה כְּרִסִּי אֲחֻכֵּם וְקֹדֶם סְמִי כִּמְעִי
אֶל־מִקְדֶּשׁ אֵלֶם בִּי כֹו וַיִּתֵּן דֹּוִיד לְשִׁלְמָה בְּנִי אֶת תְּבִנִית
הָאֵלֶם וְאֶת בֵּיתוֹ ¹ וּגְזֻזָּתוֹ וְעֲלִיּוֹתָיו ² (פִּיכֹון אֵלֶם
הֵנָּה קִסְרָה כִּמָּה קָל כִּי לֹא לְאָדָם הַבִּירָה אִי לִיִּס הַזֶּה אֶל־קִסְרָה
לְאִנְסָן כִּי יִתְהַוֹּן בִּי אִמְרֵה בִל הוּ לֵלֵה תַע' וְשִׁרְח עֶל־פָּנֵי
הַיִּכָּל הַבֵּית קִדָּם אֱלֵיכָל

ד הַלִּוְיִי... יִרִיד הַלִּוְיִים וּמַעֲנֵי שְׁקֹפִים וְאַסְעָה לְאַטְלָע
יִשְׁתַּף מִן וַיִּשְׁקֶף אֲבִימֶלֶךְ וַיִּשְׁקֶף עַל פָּנֵי סְדוֹם וְעַמּוֹרָה
נִשְׁקֶפָה וְתִיבֵב אִם סִיסְרָה הַשְׁקִיפָה מִמַּעַן קִדְשָׁךְ מִן
הַשָּׁמַיִם מַעֲנֵי אֲכִמְעִי אֲטוֹמִים מִסְדוּדָה יִשְׁתַּף
מִן אִוְטָם אֲזָנוֹ מִזְעַקָת דָּל אֲדִי מַעֲנָה אֶל־סֵד וְאַלְעֻף וְאַמַּעֲנֵי
וְאַסְעָה מִן דָּאֵחַל צִבְיָה מִן חָאֵר וְכִזְלֵךְ קָל אֶל־תִּרְגָּ' פִּתְיוֹחַן
מִלְגֹּו וְסִתְיוֹמִן מִלְבְּרָה

ה וַיִּצְיַע רוֹשֵׁן וְהוּ דָּאִיר יִדְוֹר חוֹל סוֹר אֶל־בֵּית מִן כִּמְעִי
כֵּהָתֵה וַיִּלְבֹּדֶיֶר מְחָרָב וְהוּ חֲנִיָּה שִׁבֵּה חֲרָאָה מַקְבִּיָּה
ו כִּי מִגְרָעוֹת... חוֹצָה מַעֲנָה אִנֵּה כִּעַל בִּי חִיטָּאָה אֲחֻטְסָר
בְּגֻץ עֵן בְּעֻץ אֲלַעֵל וְאַסַּע וְדוֹנֵה אֶקֶל עֲרֻץ וְעַלֵל דָּלֵךְ לִיבֵל
יִתְסַל אֶחָד בְּחִיטָּאֵן אֶל־בֵּית וְלֹא יִלְמַסְהָ לְבִלְתִּי אִוְחָז בְּקִירוֹת
הַבֵּית וְבֵינָן אֵן הַזֶּה אֶל־נִקְס בִּי אֲחִיטָּא אִנֵּה הוּ מִן חָאֵר וְאַמָּה

لا يعلم وجود الحيوان الا بعد علمه بوجود النبات المتقدم
له في ترتيب الوجود فلذلك اختصر ذكر المعدن واما من ظن
ان ويدبر عل העצים ועל הכהמה معناه עם העצים وقال
من ذلك انه كان يعلم لغات الحيوانات وكلامهم على ما شهر
من ذلك عند سائر العوام فهو يعلم معنى كلامه

אין שטן עדו وكذلك **ויקם** יוי שטן לשלמה ומثله יח
זאת פעלות שוטני ואصل الكلمة من معنى الميل والحيد שטה
מעליו ותרג' ויט אלוה אל הדרך ⁽¹⁾ וסטא לותה ⁽²⁾ ومنه
قيل للامراة المائلة المنحرفة عن בעלה שוטה ومنه يسمى الشئ
الذى يميل الانسان عن طريق الحق الى طريق الضلال ويجسن
له الشرور שטן لانه يميل النفس عن طريق توصلها للحياة
ويوقعها في طرق الاعوجاج المهلكة لها المظلمة لجوهرها المميته
لها الموت الحقيقي الذى لا حياة بعده فلا عدو اعظم ممن
هذه صفته وسنستوفى هذا المعنى في اول ספר איוב

ברושים اصناف ارز ويقال ברותים بالتنا **כב**
מכולת قيل انه يريد מאכולת فاندغمت الف **אכר** في כה
شدة الكاف والمعنى مونة بيته وقيل كفاية بيته بقدر احتمال
اكلهم من ולא וכול יוסף ויעשרים ... **כתיית** הכור هو
الخورم תרג' מעשר החומר מעשר כורא وقد اطلقه على
المابع كما يطلق على اليبابس بقو' אלה כור חטים ועשרים
כור שמן

סבל حاملين على اكتافهم مثل العتالين المشهورين في زماننا כט
ومثله ויט שכמו לסבול את עור סבלו وعلى المجاز

אל הדלת 1)

לוחיה 2)

تنسب مزامير كثير في التהלים لهم كما نبين ثم وفي דברי
 הימים ايضا وعلم الموسيقى هو فن من فنون الحكمة وجز من
 اجزائها لانه احد العلوم الرياضية وقد قيل في نسبتهم في דברי
 הימים ובני זרח איתן והימן וכלכל ודרע¹⁾ وقد ثبت
 هذا من غير شك ولا مرا الا لمن يريد العناد للامور المحسوسة
 والارتباط بالمالوفات فلذلك وصف שלמה انه زاد في الحكمة
 ولو على الاولاي الذين قد شهر اسماءهم بالعلم والحكمة مع كون
 قو' מכל האדם يحتمل انه تعلم الحكمة منهم فقال انه حاز
 علم كل عالم واقتبس من كل صنف من الناس ما يصوبه²⁾
 من العلم فعلى هذا هو بذلك قد فاق عليهم لان كل صنف
 منهم حاز علم ما فجمع هو الجميع لذلك اسمى קהלת واسمى
 אנור كما نبين في משלי انه من אנרה בקציר מאכלה
 ومثل هذا الميم التي في מכל على هذا المعنى قول דוד ע' 'الس'
 מזקנים אחבונן ای تفهمت من المشايخ وتعلمت³⁾ طرقهم
 واخلاقهم

יד וַיִּדְבֹר... הַחַיִּים ذکر ههنا انه تكلم على النبات والحيوان
 يعنى على طبائعها وخواصها ومنافعها ومضارها وكيفية تكونها
 واختلاف صورها وهياة تولدها وتركيب امرجتها وما يصدر
 عنها من العجائب والافعال ويعلم مع ذلك ماهية النفس النباتية
 والنفس الحيوانية وهذه هي العلوم الطبيعية ولا شك ان المعدن
 متقدم على النبات والحيوان في ترتيب العالم وفي الوجود ايضا
 ولذلك لم يذكره هنا لانه لازم عن ما ذكره لان لا يعلم
 الانسان النبات الا بعد يعلم ما تقدمه وهو الجماد وكذلك

1) ודרע

2) כצובה

3) יתעלמה

וְלִרְכֹשׁ אֲחִיל וּבִגְמָל וְהִי לִפְתָּה פֶּרְסִיָּה וּמִתְלֶה רֶכְבִּי הֶרְכֵּשׁ ח
בְּנֵי יָקָדִם אֵהָל הַמִּשְׁרָק בְּדִלִיל וּמִכָּל חֲכָמַת מִצְרַיִם לֵאמֹר
 הַחֲכָמָה חִינִיִּיז כָּאִנּוּ חֲכָמֵי בָבֶל וְחֲכָמֵי מִצְרַיִם הָאֵלֶּם
 יֵעָנִי בֶּה יִשְׂרָאֵל וְחֲסֻס מֵנֶהם אֲשֶׁרֶם בָּאֵלֶם חִינִיִּיז וְקָאֵל
מֵאֵיֶתָּן ... מַחֲוֹל וְקָאֵל אֵן הָוֵלֵי לוֹיִם כָּאֵנּוּ יִקְוֹלוּ אֶל־שִׁיר
 בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עַל עֵהָ דוֹר כִּמָּה קִיל מִשְׁכִּיל לֵאמֹר
 הָאֲזָרְחֵי וְאִיכָּא לְהִימָן הָאֲזָרְחֵי וְקוֹ בְּנֵי מַחֲוֹל אֵי דוֹי גְּנָא
 בַּל־מַחֲוֹלוֹת וְאֶל־כְּנוֹרוֹת וְאֶל־וָיִל קָאֵל עַל טְרִיקָה אֶל־דְּרֵשׁ אֵן אֵיֶתָּן
 הָאֲזָרְחֵי הוּא אֶבְרָהָם לְקוֹ עֵנֶה מוֹ הַעִיר מִמִּזְרַח וְסַנְבִּין בִּי
 יִשְׁעִיָּה עֵן מִן יִשְׁשִׁיר הַזֶּה אֶל־נֶסֶם וְהִימָן קָאֵל מִשָּׁה עֵהָ אֶל־דִּי
 קִיל עֵנֶה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא ¹ וְכָל־כָּל יוֹסֵף אֶל־דִּי קִיל
 וְכָל־כָּל יוֹסֵף וְדָרְדַּע קָאֵל דוֹר ² שְׁכֹלֵר דַּעַה יַעֲתוּ דוֹר
 הַמִּדְבָּר וְאֵת פֶּקֶד עֲלִמַת מִן אֹרֶל הַכְּתָב טְרִיקָה אֶל־דְּרֵשׁוֹר
 וּמִקְאֻסְדָּהָ וְאִמָּה אֶל־דִּי זָהָר מִן חֻקִּיקָה הַזֶּה אֶל־נֶסֶם בִּמָּה שְׁהֵדַת
 בֶּה אֶל־נֶסֶם אֵן הָוֵלֵי מִן אֹלָל זָרַח בֶּן יִהוֹדָה וְהֵם כָּאֵנּוּ
 חִינִיִּיז אֶל־עֲלָמָה אֶל־חֲכָמָה אֶל־דִּי אֲשֶׁתֶּרֶם פֶּזֶלֶם וְאֶרְתַּע אֶסְמֵהֶם פֶּלִדְלִיק
 קָאֵל עֵן שְׁלֹמֹה אֵנֶה פֶּאֶק בַּחֲכָמָה וְאֶל־עֲלָמָה עַל אֵהָל הַמִּשְׁרָק אֶל־דִּי
 הוּא בָבֶל וְעַל אֵהָל הַמִּגְרֵב הוּא מִצְרַיִם לֵאמֹר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
 וְעַל יִשְׂרָאֵל נֶפְסֵהֶם וְעַל אֶל־חֲסֻסִּין מֵנֶהם בַּחֲכָמָה וְאֶל־עֲלָמָה
 וְזִיָּאָה אֶל־פֶּזֶלֶת וְקוֹ הָאֲזָרְחֵי יִרִיד בֶּה הָזָרְחֵי וְזִיָּאָה אֶל־פֶּזֶלֶת
 תִּפְחִיִּים מִתְּלֵי וְהָאֲזָרְחֵי נֶהֱרֹרֶם מוֹזַע וְהָאֲזָרְחֵי וְקוֹ בְּנֵי
 מַחֲוֹל יִרִיד אֵן כָּאֵן מִן גְּמִלָה פֶּזֶלֶתֶם אֵנֶהם כָּאֵנּוּ מֵהֵרִין בִּי
 עֲלָמָה אֶל־מוֹסִיקָא וּבִי תִרְטִיב טְרִיקָתֵי אֶל־חָנָן וְתִסְנִיִּף אֶל־קוֹאֵל לֵאמֹר

1) הו

2) דור

ה

ב שְׁלֵשִׁים ... קֶמַח קֶמַח هو الدقيق الناعم من تحت
المناخل وسلت سميد وهو من لب الكمح يبقى خشن كالرمل
الناعم وهو اسم والد وانقى من الطحين لانه لا يختلط^١
معه شى من النخال

ג בֶּקָר רְבִיעִי أي من التي ترعا غير موقوفة للتسمين מֵאֵיל ...
هو الايل والظبي واليحمور في العربية ايضا וּבְרִבּוֹרִים אֲבוֹסִים
قيل انه الاوز المسمن وكذلك قال الترمذى ועופא פטימא
وثمر من انكر ذلك لقوله אֲבוֹסִים فقال انه حيوان ذى اربع
لان אֲבוֹס هو المعلق الذى ياكلو فيه مثل וחמור אבוס
בעליו אם ילון על אבוס والطيور لا يكون لها معالف
وهذا غير لازم لان هذا فعل مقتضب من الاسم فكل شى يعلف
ويسمن يجوز ان يسمى אבוס استعارة من اسم المعلق وقد
سميت المخازن باسم مشتق من هذا ايضا قال פתחו
מאבוסיה

ד כִּי הוּא רוּחָה مستولى متحكم من يردو בדגת הים ومثله
וירד מעקב كان حقه وירדה فجا مثل וישת מן וישתה
ו אֲזָרוֹת מְדָוּד וְתַרְג' אֲבוֹס בעליו אוריא דמרוהי وقال في
דברי הימים ארבעת אלפים فيجتمل انه يريد בארבעים
אלף طوالات خيل تربط في تلك الاصطبلات ويكون ארבעת
אלפים اصطبلات וארבעים אלף خيول تربط في تلك
الطوالات او يكون ארבעים אלף بدل ארבעת אלפים تغايى
ومجاز الكثرة

اللعب به او انه كان في نفسه مدحرج كالعقبة حهته الواحدة
عالية والاخرى متسفلة على شبه الجسر الذي يعمل ليطلع عليه
الى مكان عال من غير درج وهو الذي يسموه **כבש** كما كانوا يعملوه
للمزבח ليطلعون عليه لان لا يجوز ان يطلع على **المزבח**
بدرج وما يبعد عندي ان يكون هذا الحاجر هو الذي سمي
في قصة **דוד ויהונתן הבן** (١) **האזל** وفسر فيه حجر المسافرين
اي الذي تنزل عنده المسافرين **والترג** قال في **אבן הזוחלת**
אבן סכותא ومعناه المشرفة لعله كان حجر عالي مرتفع تنظره
المسافرين عن بعد

ומריא قد قلنا في **ספר שמואל** انهم فسرو فيه **جاموس** **יט**
ورد هذا **ר' הארי** بكون **الجاموس** لا يقرب منه قربان وقد
قيل **שבעתי עולות אלים וחלב מריאם** فقال انه يريد
שור מריא وواو العطف زائدة والمعنى بقر معلوف وهو ايضا
راى **الترג** **والاوايل** يقولو **אן ממין את העגלים** اي
يسمئوهم

ב

זונות مايلات منحرفات في دعواهن على الحق والبيان لان
هذه الدعوا التي ادعوها دعوا غريبة لا يطرى مثلها كل وقت
فلغابة دعواهن ومحاكمتهن اسميو غريبات منحرفات كما بينا في
רחב הזונה وفي **אם יפתח** في قولم **כי בן אשה אחרת אתה**
بعد ما قيل **והוא בן אשה זונה** ويحتمل ايضا ان يكونو
غريبات من البلد لذلك سكنا في بيت واحد وحدهن (٢) ولم يكن
عندهن احد كما قلن **ואנחנו יחדו אין זר אתנו בבית**

شرح ספר מלכים א'

א

ב סִכְנֵת חֲזָנָה מִן עָרֵי מִסְכְּנוֹת וּמִתְלֵה לָךְ בְּמֵה אֵל הַסִּכֵּן

وتمر من يرى انه مجانس لعربي في معنى التسخين ويستدل

بقو' وحم' لادوني המלך وجنسوا به ובוקע עצים יסכן בהם

وذلك غلط لان يسخن به معنى الاذية لانه مضروب على القسم

الاول من الفسوق والمعنى كما ان مسيع ابנים يعذب בהם

اي يشقى بهم ويتعب جسمه كذلك مشقق الخطب ومفلقه

يتأذى بذلك لانه يهرم قوته ويضعفها وربما طار منه شضية

فتأذى بها على مثال تسمية الاوائل المخاطرة في الشئ سكون

אל יעמוד אדם במקום סכנה מסכנין בעצמן يعنى

يخاطرو بانفسهم ومعناه في النص مثل حوفر גומץ בו יפול

וגולל אבן אליו תשוב ואما معنى الاسخان الذى قالوه

فلم يوجد له في النص اشتقاق

ט הַזִּזְחָלִית לִגְזֵה זָחַל בְּמַעֲנֵי הָאֲרֶעֶת וְהַתַּחְרָר וְהַתַּחֲרִיף בְּסִיפָהּ

ومن هذا المعنى سمو كوكب زحل لكثرة قهقرته ورجوعه وكذلك

معنى زحلتיו ואירא تاخرت عن مجاوبتكم واخباركم برأى

هيبة منكم واستعظام لكبر سنكم والحشرات تسمى زוחלי עפר

لأنجرارها على الارض ومشيتها كانه مرتعد متاخر ومنه يقولو

והמים נזחלין ויצאין שמא ירבו הנומפין על הזוחלין اي

الما المنجر على الارض فلعل يكون معنى אבן הזוחלת مثل

ذلك اي الحاجر المتدحرج المناجر ربما كان يدحرجوه على صورة

مكان הששי או השביעי وفي مكان في דברי הימים בן
ארבעים ושתים שנה وفي מלכים عوضה בן עשרם ושתים
שנה وفي مكان آخر בן שמונה שנים وفي آخر عوضה בן
שמונה עשרה שנה وقد بينا هذه وامثالها في الصدر الذي
قدمناه وهذا الاختلاف انما هو من المدونين لا من الاصل

והמורגים النورج الذي يداس به الغلة من لمورج חרוץ כב
חרש

בַּכֶּסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים في دברי הימים שש מאות כר
שקלים وهذا من جملة الاعداد المختلفة وقيل ان التوفيق
بينهما ان الخمسين مثقال المذكورة هنا هي التي خست שבט
יהודה اهل דוד لان كل سبط يخصه من الست مائة
خمسین فالمشتري الاصلی بست مائة والخمسين هي نصيب دוד
عن سبطه لقول الله אשר יבחר יוי אלהיכם מכל שבטיכם
فيجب ان يكون الثمن من ما لجملة השבטים

ויעיתר تشفع لاهل البلد واقالهم ورفع عنهم الوبא والموت כה
ויעצר احبس وانمسك المعنى بطل عنهم الموت

ובני עמון משמעתם אי טاعتהם ותרגום ולו יקוהת עמים
וליה ישתמעון עממיה

כד

ב שוּט טוּף ואסעי מִשְׁוֹט בְּאַרְץ וּמִהַתְהַלֵּךְ בָּהּ

י יֵיךְ אי אוּגַעַה קְלִבֵּה וְנִדְמַם עַלִּי מֵאֵי פִעַל

יב שְׁלֹשׁ... עֶלְיָךְ מִשְׁלֵי נִשְׂא לֵאנִי תִרְגֵּי נִשְׂא נִטַּל פִּיכּוֹן

شرح حامل عليك وقيل طارح عليك مثل ويطيلو את הכלים

כי יפול לִנְי ויטל אי אן כִּאֵד אֶל־סִקּוּט לֹא יִרְמֵא וְלֹא יִטְרַח

לעלה כי סמך ידו ואן כִּאֵד אֶל־אֲסִל אַחֵר לִכּוֹנֵה קְרִיב מִנֵּה וּפִי

דבריו הימים נוטה ואֶל־אֲמֵלֶה קְרִיבֶה מִן־הַטָּרַח וְהַרְמִי וְקִיֵּל אֵן

נוטל במעני תְּקִדִיר מִן־אֵנֶה תִּרְגּוֹם נִשְׂא וְאֵן וְיִי נִשְׂא אֵת

המשא הזה מענא אֶל־קִצָּא וְהַתְּקִדִיר וְהַחֲכֵם וְהַטָּרַח אֵן מִעֲנֵא

וחי מִשְׁלֵי מִשְׂא גִיָּא חֲזִיוֹן וְנִחוּה

יג הִתְבָּלֵא... בְּאַרְצֶךָ פִּי דְבָרֵי הַיָּמִים שְׁלוֹשׁ שָׁנִים וְקִיֵּל

אֵן אֶל־תּוֹפִיף בֵּינֵהֶם אֵן תִּכּוֹן שִׁבַּע שָׁנִים וְיִמָּר פִּיָּהּ מִן־גַּיִר

בִּלְדֵה אוֹ תִלַּת שָׁנִים וְלֹא יִמִּירֶה אֶחָד מִן־הָאֲמֵם הַמְּסֻבִּיִּים לֵה וְאֵנִי

אֶעֱתִיד אֵן אֶל־נְבִי מֵאֵי קָאֵל לֵה סוּי הַיּוֹחֵדֶה מִנֵּהֶם וְהַטָּהֵר אֵנֶהָ

שְׁלוֹשׁ מִשְׁלֵי שְׁלוֹשֶׁה חֲדָשִׁים נִסְכָּר לִפְנֵי צָרִיךְ אוֹ שְׁלוֹשֶׁת

וּמִיָּם דְּבָר וְלוֹ כִּאֵן קָאֵל לֵה אֶל־תִּנִּין כִּאֲנֹא מִזְכּוֹרִין פִּי

הַנְּסֻכְתִּין וְאֵנִי אֶחְלַף פִּיֵּהֶם מִשְׁלֵי בָּאֲקִי הָאֲעִדָּאִים אֵלֵי זִכְרָנָהָ

וְהִי מִחְתַּלְפָּה בֵּין הַנְּסֻכְתִּין וְקִדֵּי בֵּינָא מִנֵּהָ כְּתִיר פִּי הַצִּדִּיר וּפִי

גַּיִרֶה בְּעִצָּהָ תַּעֲוִיֵּץ עַן בְּעִץ וּבְעִצָּהָ (1) לִמְעַנִּי לֵם נִתְחַקֵּק וְקִדֵּי

רֵאִית פִּי קִסֶּה שְׁמִשּׁוֹן זִכְרֵה בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבְיוֹם הָרְבִיעִי

واستعير بطلان الاعمال تشבתו שבתכם וישבות ביום
 השביעי וישבתו העם ואם זה שבתה הבית פאסלה ישב
 وحذف فاء مثل תתה לי ערף מן נתן ומثله המעט קחתך
 את אישיו מן לקח
 בַּחֲרָפָם בַּפְּלִשְׁתִּים عند مبارزتهم ومثله עם חרף נפשו ט
 למות וקיל أنه عند احتدادهم مع الفلשתים من قول
 الاويل سكيناً حريفاً والمبارزة هي الاحتداد للمحاربة
 וְהָעַם ... לַפִּיִּשָׁה יַחֲזִיקוּ יַחֲזִיקוּ יַחֲזִיקוּ יַחֲזִיקוּ יַחֲזִיקוּ
 لַחֲזִיקָה اجتمعوا الى الحى وهي البيوت المجاورة (1) وكذلك יא
 تسمى العرب المنزلة التي هم نازلين بها الحى والجمع من هذا
 المعنى حוות ויאיר (2) וילכד את חוותיהם באبدال الواو
 من اليا
 יְהִדֵם ... בַּנְּפִשׁוֹתָם یحتاج اضمار'אשתה وتقديره החולכים יז
 בנפשותם אשתה ای انهم خاطرو بدمهم حتى اتوا بهذا
 اما فان شربته كافي شربت دمهم فلذلك قربه بين یدی الله
 تع' استغفار عن انفسهم وشكرا له على خلاصهم
 אִישׁ חַיִּל شجاع قوى وهو مكتوب בן אִישׁ חַיִּל ای متعافى כ
 قوى لان ذا البرو يسمى חי בשר חי במחנה עור היותם
 فهي اذا مثل חיל فكان اقوام يقروها باللام وغيرهم بغير لام
 والمعنى واحد רַב פְּעֻלִּים كثير الخصال
 אֶל מִשְׁמַעְתּוֹ قدمه على اهل طاعته صاحب ذکر وهو الوزير כז
 الذى يرفع قصص الناس الى الملك وسماه في ما تقدم המזכיר
 واصل משמעתו من السمع والقبول واتسع فيه للطاعة ومثله

 למגאזרח 1)

יאיר 2)

עם אל כי ברית עולם שם לי ערוכה בכל ושמורה אי
 انى لست كالمالك التجارية المنقرضة المضمحلة على سرعة بل قد
 عهد الله عهدا ثابتا موبدا على ان الملك ثابت فى نفسى ما
 دام الدهر כי כל יושעי וכל חפץ כי לא יצמיח حقه
 וכל חפצי لكنه حذف اليا مثل עזי וזמרת יה الذى اصله
 וזמרתו والمعنى ان غوثى وكمال ارادنى ليس يتجذذ مع
 الاحايين بل قد امضاه الله فع' وتتمه وجعله كالامور الطبيعية
 التى لا مزيد فيها ولا تجديد مشيه فى امرها وان تغير منها
 شى ما عن طبيعته على ما يظهر فى وقت من الاوقات فليس
 ذلك دايما بل يعود الى طبيعته فى اسرع وقت ثم رجع الى
 وصف الفساق وانهم كالشوك الذى لا يتمكن من ان يوخذ
 باليد واذيته حاضرة لكن عن قليل يعدم ويتلاشا ولا تنصل
 اذيته لانه هو معدوم فكيف ما يصدر عنه فقال

ובלועל פקוץ מונד פלהם כי לא ביד יקחו ואיש
 יגע פהם ימלא ברזל ועץ חנית וوصف ان مال هذا
 الشوك الى النار هو قوله ויבאש שרוף ישרפו בשבת
 ومعنى **בשבת** موضع منبته وقيل ان معناه بانقراض وانقطاع
 اى لا يعاقبوكم يعافوكم كما قال عنه وفקדתי בשבת פשעם וג'
 וחסדי לא אסיר מעמו (א' וג') ואما هاولى فعقوبתם عقوبة بتات
 وانقراض وفنا من השבית את הכרמים והשביתו בנוכם
 את בניני והשבתי חיה רעה מן הארץ אשביתה מאנוש
 وقيل ان من هذا المعنى שחקר על משבתה اى سرو بانقطاعها
 وانقراضها ومنه תשביתו שאור ולם תשבית מלח ברית

دברי דוד ای ان ایضا هو من جملة اقاويله وترايبه وربما
 يريد **بأחרונים** انه قال هذه الاقاويل بعد ترتيب هذه
السيرة وفروغها منها فقال ايضا وَنِيَامُם הַגִּבֹר הוֹקֵם עַל וְג'
 ای المثبت في درج العلى والارتفاع רוח יוֹי דְּבַר בִּי וּמַלְתּוֹ
עַל לְשׁוֹנִי تبين بان هذه الاقاويل صادرة عن قوة الالهية وتأييد
 نبوى يعنى انهم قيلو بروح القدس على ما بينا في ما تقدم
אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לִי דְבַר צוֹר יִשְׂרָאֵל وهذا ما وعد
 به على يد الانبيا من التأييد والنصرة وامتداد الملك ونفوذ الامر
 ومعنى لي دבר على دبر مثل امري لي אחי הוא פן יאמרו
 לו אשה הרגתהו الذى معناها עלוי מוֹיֶשֶׁל בְּאֲדָם هو قول
 النبی ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי
והידרה ממך לי יצא להיות מושרא בישרא
وقו' צדיק מוֹיֶשֶׁר יִרְאֶת אֱלֹהִים هو قوله عن
 اولاده اللازمين طريقه الثابتين على صلاحه وهירה צדק אזור
מתניו (1) וג' והריחו ביראת יוֹי וְכֹאזֶר בְּקֶר יִזְרַח
שֶׁמֶשׁ בְּקֶר לֹא עֲבֹת מְנַגֶּה מִמָּטָר דֶּשֶׁא מֵאֶרֶץ בִּי לֹא
יֵכֶן בֵּיתִי עִם יֵאל בִּי בְרִית עוֹלָם שֵׁם לִי עֲרוֹכָה בְּכָל
וְשִׁמּוֹרָה شرح هذه القصة باختصار يقول ان السلطان العادل
 الذى يتقى ربه مثله كمثل نور الصباح المسفر الذى لا يشوبه
 غيم وهو كالحجر المعتدل والرطوبة المعتدلة التين بامتزاجهما
 ينبت النبات ويثمر واما الذى يملك بصد استشعار التقوى
 واستعمال العدل فبالضد من هذه فلما تبرى عن ان يكون (2)
 بهذه الحال الثانية والصفة المتقدمة قال כִּי לֹא כֵן בֵּיתִי

ח. בַּצִּנּוֹר קנאה אע"י מרזב

ה. עֵצֵי בְרוֹשִׁים ו"י שיר השירים רחוטנו ברותים סנף
 מן שגור הארץ וּבְצִנּוֹרוֹתַן טְנַיִיר וּבְנִבְלִים עֵידָן וְקִיל
 זק יזמר בה מן נבל יין והו' משهور השכל והמשهور מן שר
 נבל הו' העוד וּבְמִנְעֵנְעֵיהֶם אֵלֵּים מן אֵלֵּים הַטֶּרֶם מִשְׁתַּף מן
 מִעֲנֵי הַתַּחְרִיק וְהֵי עֵידָן תַּחֲרֹק בִּי הַיָּדִים תַּחֲרֹק (1) מִנְתַּזֵּם
 מִעֲסָבָה תֵּלֵק הָעֵידָן פִּיטֵדֵר עִנְיָה עֵנֵד תַּחֲרִיקָהּ אִטְוֹת
 מִתְנַסֶּבֶת לִדְיֵדָה וְחִסָּה לִּצְאָתָהּ מִעֲ וּבְצִנּוֹרוֹתַן וְהֵי מִסַּפֵּף
 נַחֲסִים יִסְפֵּף בָּהֶם בִּי הַכִּפִּין תַּדְוִי וְתִטֵּן מִן צִלּוֹל לַחֲסִים
 שְׁעוֹרִים כִּמָּה יִינָה אִזֶּה טְנִין וְדוֹי וּמִנֶּה תַּצְלִינָה שְׁתֵּי אֲזוֹרִים
 וּמִנֶּה עַל מִצְלוֹת הַסּוֹם כִּמָּה נִבִּין וְהוּמִתֵּל בְּצִלְצִלֵי תִרְעוֹהָ
 כִּמָּה נִבִּין אִיטָה וּמִנֶּה קִיל הַקִּישׁ בְּצִלְצִל

ח

ב. וַיִּמְדֵּם מן מִעֲנֵי הַקִּיָּאס וְהַמִּסָּחָה הַזֵּי יִיטֵס הַחֵבֶל עַל
 הָאָרֶץ כִּזֶּלֶק כָּאֵן יִרְבִּטֵּם חֵין יִסְתַּסְרֵהֶם חֵבֵל חֵבֵל וַיִּבְסִטֵּם
 עַל הָאָרֶץ בִּטֵּס וְהַמִּעֲנֵי אִנֶּה יִאֲמֹר בִּתְכִיתִיפֵהֶם וְרִבְטֵהֶם בִּי הַחֵבֵל
 וְהַסִּלָּסֵל וְהֵי מִבְּסוּטָה עַל הָאָרֶץ
 יח. כָּהֵנִים קִיל חֵדָם מן הִיָּה כֹהֵן וְקִיל זָרָה וּמִקְדָּמִין מִתֵּל
 כֹּהֵן מִדִּין כִּמָּה קִיל בִּי דְבָרֵי הַמִּים וּבְנֵי דוֹר הָרִאשׁוֹנִים
 לִיד הַמֶּלֶךְ

כג

א. דְּבָרֵי דָּוִד הָאֲחֵרוֹנִים קִיל אֵן מִעֲנָה וְהָלָה הָאֲחֵרוֹנִים

ג

בְּלִפְאֵבָהּ הַזֶּה אָסִי בְּדַבְרֵי הַיּוֹמִים דְּנִימָלָהּ قִיל שְׁנִי (1)
 דְּנִימָלָהּ פִּלָּ שֶׁכָּן אֵן לֶה אִסְמִין וְתַגִּיד בְּדַבְרֵי הַיּוֹמִים
 כְּתִיר מִן הָרְגָל וְאִלְנִסָּה יִסְמוּ בְּאִסְמִין

וְיִלְדָּהּ בְּאִתָּהּ בְּאִשָּׁה לִיִּס יִמְכֵּן אֵן יִכּוֹן אִשָּׁה בְּמַעֲנֵי
 הָרֹגִיעָה אֲשֶׁל וְאִמָּה מַעֲנָה כְּבִירָהּ הַזֶּה כָּאֵן אוֹדַעַת עֲנֵדָה
 וּבִכָּה שְׁפָקָה עֲלֶיהָ זָנָה מִנֶּה אֵן דָּוִד יוֹאֲחֲזָהּ בְּאִפְעָל אִבִּיהָ בְּ
 חֻקָּהּ וְלֹא יִחְסֵן מַעֲשֵׂרָתָהּ אוֹ יִאֲזִיבָהּ וְהוּא מִתֵּל קוֹל הַמִּשְׁנָה
 אִשָּׁי כֹּהֵן דָּוִד בְּמַעֲנֵי רִאִישִׁי וְכְּבִירִי וְקוֹלָנָהּ בִּיֶּה הַזֶּה
 לֹא־שִׁתְּנָעָנָה אֵן יִכּוֹן שְׂמֹל אֲחִד אִשָּׁת אִשׁ אֲזֻוְגָהּ לֶאֱחֵר
 וְאִיכָּא אֵן דָּוִד כִּיִּפ עָאֵד אֲחִדָּהּ וְכִיִּפ כָּאֵר לֶה זֶלֶק וְמָה
 רִאִינָה אֶחָד אִנְכֵּר עֲלֵיֶה זֶלֶק וְלֹא עָאֲתִיבָהּ עֲלֵיֶה וְאֵן קִלְתִּי אִתָּהּ אֲנוֹסָה
 פִּלִּיִּס הַזֶּה אֲנוֹסָה יַעֲתֵּר בֶּה לֵאנִי מָה כָּאֵן אֲבוּהָ יִקְטֹלָהּ אִזָּה מֵאֲנַעַת
 עֵן זֶלֶק וְאִיכָּא אֵן אֲזֻוְגָהּ כִּיִּפ אִסְתַּחֵל זֶלֶק וְמָה כָּאֲנַת הַשְּׁרִיעָה
 חִינִיִּיד מְנִסִּיָּה וְלֹא מְתֻרֹקָה

ד

כִּי אִם ... יִהְיֶה קִיל אֵן הַזֶּה טוֹאִיִּפ כָּאֲנַת תִּתְחַרֵּס עֲלֵי
 מְחָרְבֵת דָּוִד וּמִנְעָה מִן דְּחֹל הַחֲסֵן וְקִיל אִתָּה אֲשֶׁנָּם שְׁבִי
 טִלְסִמָּת וְמָה יִבְרִי מְגִרָהָ (2) וְקָל הָאֻוִּיל זָנָה אִתָּה אֲשֶׁנָּם כָּאֵן
 מְכֻתֹּב עֲלֶיהָ הָאִימָן הַזֶּה חֵלֵף אֲבִרָהּ לְאֲבִימֶלֶךְ בְּ קוֹלָהּ
 אִם תִּשְׁקֹר לוֹ וְלִנְיָ וְלִנְדָּרִי וְכָאֵן מִנְּהֶם בַּעַד בְּ זֶלֶק
 הַזֶּמָן מוֹגֻדִין וְהַזֶּה בַּעֲיֵד וְזָהֵר הַנֶּסֶךְ לֹא יִבִּין מִנֶּה גִירָה מָה
 זָכַרְנָהּ פִּיִּקְנַע בֶּה חֲתִי יוֹגֵד גִּירָה

1) וְשֵׁם הַשְּׁנִי

2) מְגִרָהּ

רעך מע קון هذا بسين لكن قد بينا في اول الكتاب ان
 הסמך والسين واحد ومنه כלו סג (1) וחדיו נאלחו وهو يريد
 אשר לא נסוג אי الذي كان لا يرجع خائب ابدا وكذلك
 سيف שאול التي (2) لم ترجع ابدا فارغا ופחרב... ריקם لان
 هذا وصف لهم على ما كانوا عليه اولا من الشجاعة والتأييد
 والنصر لا وصف حالهم الان אל שאול פכיונה يريد על
 שאול مثل אל הנער הזה התפללתי وغيرها مما بيناه في اول
 الكتاب מנשרים... גברו هو ايضا وصف شجاعتهم وخفتهم
 في قتل الاعداء حين كانوا في عزهم המלבישכם... עדנים
 يريد עם מכילת עדנים اي سبب عزكم ولباسكم من الحرير
 والقرمز (3) واكلكن الملائ وقيل היתה לי עדנה اي الذي
 كان يلبسكن الحرير في شببتكن او مع شبابكن עדיו זהב
 زينة وزى مثل ותעדי זהב וכסף על פמוניתך חלל על
 روايتك القتل وقد تقدم مثله נפלאתה... נשים قيل اكثر
 من محبة النساء وحننتهن لمحבותهن من ولد (4) ואח ובעל وما
 يشبه ذلك وشبه بالنساء لركة طباعهن وكثرة انفعالهن في الشى
 الذي يملن اليه من محبة او بغضة او فرح او حزن فانهن
 يسرفن فيه وقيل من محبة الرجل للنساء الذي هو امر طبيعي
 لا تكلف فقال ان محبة יהונתן في قلبي كأنها طبيعية لا
 تنتقص ولا تتلاشا

ב

כט כל הבתרון القطع وهو ואו سيل ما وشبهه من וועברו
 בין בתריו בין הגזרים (5) האלה על הרי בתר

נלד (4) אחריר ואלקרמו מן (3) cod. אלי (2) סר (1)
 (1) cod. הבחרים (5)

על במותם חללים ای كيف سقطت الجبابرة الشاجعان صرعا
 على رؤوسهم وأعالیهم ای انهم صارت رؤوسهم التي كانت عالية
 مرتفعة مطروحة على الارض مقتولين استعارة من على الروابي
 وكذلك قيل في وאתה על במותימו תדרוך ای قماقم
 رؤوسهم وهو اعلا ما في الانسان واطن انه اسميت البيع كذلك
 لكونها كانت تعمل في اعلا الاماكن مثل عل ההרים הרמים
 ועל הגבעות הנה... הישר قيل ان كان لهم كتاب
 فتواريخ منتظم على ممر الزمان مثل דברי הימים لكونه ما
 يتعدا فيه امر عن (١) امر ولا يقلب قصة عن قصة ولا يهمل فيه
 جز من قصة مجملة فلذلك سمي ספר הישר ای كانت فيه
 الامور مورخة مرتبة على استقامة من غير اختصار ولا تقليب
 فقال ان تفصيل هذه القصص والاخبار كانت مرتبة فيه مجزية
 مفصلة على حقيقتها وغيرها ويمكن ان ספר דברי הימים
 مختصر منه היה... תרומות ای لا يطلع ولا ينمو في تلك
 الاراضي ما يكون نسبته من المغل المعلوم لها مثل תרומה
 التي تخرج من المغل وقيل ان لا ينمو فيها ما يستحق ان
 يخرج منه תרומה لقلته وذلك لما حصل في ذلك المكان من
 الحسرة التي لا يمكن استدراك فارطها כי נשם... בשמן ای
 كانه لم يكن ملكا عظيما ممسوحا بالدهن بل ترأسهم والانتهم
 صارت ملطوخة بدم القتلا وشحوم الجبابرة מדם... גבורים
 قيل من וגעלה נפשי אתכם وقيل من גואלו בדם באبدال (٢)
אלעין من האלה ومعناه التلويت קשת... אחור ای لم
 تروغ الى خلف ولم تتردد عن مقصدها من לא תסוג גבול

شرح ספר שמואל ב'

א

יח וַיֹּאמֶר ... קִנְיַת הַלַּמּוֹד הֵנָּה תְּעוּיֵד יַעֲנִי אִן הוּא אֲדֹנִי
 جسرهم على القتل وعودهم اياه اى ما صار لهم شجاعة وتعويد
 للحرب وقهر الاعادى (١) الا من حيث حضر بينهم שמואל וולי
 عليهم ونسب الامر לבني יהודה لكون דוד منهم فكأنه فذب
 على نفسه الذى عدم عزة وتأييده הַצִּבִּי ... חָלָל אֱלֹהָ לְלֵנָדָא
 مثل הדור אתם אى يا צבי ישראל وقيل رضا ישראל
 ومناهم من תרג' לא אבה לא צבי وقيل די הוא צבי
 הוא קטיל ومنه וצבא גדול אى المران عظيم وقيل فخرهم
 وجمالهم من צבי הַיָּמִין לכל הארצות וצבי עריו צבי
 לצדיק נחלת צבי معناها فخر וرضا ومران وقيل ان צבאות
 גוים אלף فيه بدل يا צבי לצדיק ويمكن فى הצבי ישראל
 ان يكون ندا وندب لجيوش ישראל الذى عدمו وقتלוهم
 وملکهم مثل הצובאים על ירושלם וַאֲבִתְדַלַּת אלף ביה فى
 וכל צביה ומצורתה חقه וכל צבאיה וּמִנֵּה יוצא צבא
 המצביא את עם הארץ על ... גְּבוּרִים מִן המقلوب وهو
 يريد اىך נפלו גבורים על במתוך חללים ومعناه على
 روايبك قتلا وان فسر بغير تغليب كان تفسيره على روايبك
 القتلا مثل על במתי ארץ وقيل انه يريد اىך נפלו גבורים

والظلام ولم يقوى احدهم ليخفى الاخر وقد يكون اول الليل
 مثل بنשא בערב يوم وعין نואف שמרה نשא وقد يكون
 اخر الليل مثل وينוסو بنשא وهو هنا ايضا اول الليل لقوله
 למחרתם لان العبد الذي وجدوه وعرفهم مكان الجمع الذي
 كانوا يطلبوه انما كان وجودهم له بالنهار فاخذهم اخر النهار
 وكبسو عليهم اول الليل ودام القتل فيهم تلك الليلة وغدها
 الى العشا هو قو וער הערב למחרתם

לא

- וַיִּחַלּוּ ^א قيل توجع وتالم من חיל אחז وقيل فرع من אח
 מפני לא תחילו ^ב والاول انسب واليق بمرتبتته
 וַיָּאֵת ... בית שן صلبوها وسمروها من ותתקע היתר ברקתו
 وفي المعنى من اصل اخر והוקע אותם ליו נגד השמש
 وحذفت الالف من בית שן ايجاز وهي ليئة في اللفظ
 וַיִּשְׂרְפוּ ^א بخرت بالبخور على ما كانت السيرة ان يعمل للملوك
 والاكبار مثل ובמשרפות אבותיך ישרפו לך والنقل تضمن
 ان كان اذا مات ملك تجمع انية مركوبه واله حربه من
 سلاح وغيره وجرق الجميع بين يديه عند جنازته كي لا يعود
 احد بعده يستنفع بما كان يستعمله الملك وهذا كان من
 جملة اكرامه والاصل انك لا تعتقد ان قوله וישרפו אותם انه
 يعنى عن جثثهم لان النص قد بين بعده وقال ויקחו את
עצמותיהם ויקברו תחת האשל ביבשה ויצומו שבע ער
ימים وايضا ان دور شكرهم على ذلك وجازاهم بالاحسان على
 فعلهم الواجب في حق ملكهم ولم يكن ذلك لكونهم اجر قوهم

וַיִּפְרָצוּ مقلوب من וַיִּפְצַר בם ومعناه الالتجاء
 כר עֵגֶל מִרְבֵּק الربق في لغة العرب الحبل الذي يربط به العجل
 للتسمين والמרבק اسم الموضع الذي يربط فيه العجل ليسمن وقوله
 هنا עגל מרבק يريد به عجل مربوط للتسمين וְהוֹפָהוּ מִצֹּחַ
 قد بينا في أول الكتاب أن الواو الذي بين التا والفا لينته ه
 بدل الف אפה لان لولاها لكان וְהוֹפָהוּ בִשְׂכָא تحت التا
 وكان يخرج من معنى אפה لان الالف فيه اصل وبهذا سقط
 قول من ظن أن ليس في וְהוֹפָהוּ حرف أصلي سوى الفا لان
 الواو الأولى للعطف والتا للاستقبال والواو للمد والها والواو الأخيرة
 بدل אותו مثل וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֹרֹן الذي معناه וַיִּשְׁלַח
אותו وكذلك וַיִּשְׁקָהוּ معناه וַיִּשְׁק אותו وكذلك كل ما
 يشابهها فلم يبق سوى الفا فحكموا بان الفعل ينبني من حرف
 واحد فاعلم أن الف אפה ابتدلت بواو مثل אמר وאוכל
 الذي الالفات للمتكلم والواو تبدل الف אמר وאוכל وبين الفا
 والها حرف ساكن لين يدل عليه אלצרי مثل אם תעשה
עמנו רעה لذلك اللين هو لام الفعل وهكذا كل ما يشابه هذا

٥

יב פֶּלַח דִּיבְלָה قطعة تين يابسة لانهم كانوا يعملو التين كما
 يعمل اليوم التمر عاجوة واسمى פלח لمشابهته بالرحا צְמוּקִים
 اما قطعتين كما قلنا في التين وهو الاقرب او كيلين والاسم من
 معنى التجفيف مثل שדים צְמוּקִים وفي كلام الاوائل מצטמק
 וטוב לו

יז מִהֶנֶשֶׁף נשף هو العاسة ^(١) وهو وقت اختلاط الضوء

اقل: من معنى هاولای المذكورين واقرب وقد بينا في ما تقدم
 من اول الكتاب والى هذا الموضع في اماكن متفرقة ما اذا
 وقفت عليه مع التجرد عن الهوى زال عنك كل شك في هذه
 المعاني وفي كل ما يشابهها ויאלהים סר מעלי زالت عني
 عنايته وتأييده الذي قيل فيه اولا عند النجاح والاقبال
וצלחה עליו روح יי وتצלح روح יי אל שמואל على ما
 بينا من معانيها ان بعضها تاييد نطق وشعور وبعضها تاييد
 قوة وعصد ونصر فحمل هنا القسمين وقال ויאלהים סר מעלי
واما قو' ולא ענני גם בחלומות גם בנביאים ولم يذكر
אלאורים كما ذكر اولا גם בחלומות גם באורים גם
בנביאים ف قيل انه استلحا من ذكرها ليلا يوجه שמואל
 على قتل אלכהנים ואת נוב (1) עיר הכהנים لعظيم ما جناه
 في امرهم حتى لشدة اسفه من ذلك لم يجسر على ذكرهم
 قدام שמואל

ויי סר ... ערוך صار عدوك ومثله ומלאו פני תבל ערים 1
 وفي السرياني ופשרה לערך وقيل فيه ان الله رفع عنايته عنه
 واعطاها لعدوك اي الذي كنت تعاديه وتقصد قتله ولذلك
 قال بعده ויעש ... לך יוד تبين له ان דוד مستحق لها 2
 لانك انت لم تزل تعاديه وتقصد قتله وانت عامل عليه ومع
 ذلك هو لم ينزل صاحبك وقدر على اذيتك عدة (2) دفع
 وامتنع ولو قدرت انت على اقلافه لما ابقيت لذلك اسما ערוך
 اعني عدو واخيرا قال ויתנה לערך לדוד
בבהל ارتجف وانزعج ויאשים ... اي خاطرت بنفسی כא

1) נוב2) ערה

أوهمتها أنها علمت ذلك من قبل الشخص الذي انتت به أعني
 שמאל לירדאן بذلك قوة تأكيد^١ وتصديق في ما تخبره
 به وهذه الاتهامات والاخبارات الظنية كثير ما يستعملونها في
 جميع طرقهم ويخبرو من هذه الاخبار في الضماير بامور كثير
 حتى اذا صح منها بعضها انوهم به السائل واشتغل عن الباقي
 ولم يعبا به لانه قد قال له شى من غرضه مع كونه كان
 بالعرض مخلوط مع اقوال اخر كاذبة لكن الموهوم والفرعان
 والحزين لا يشعر بهذه النكت الذي لا يشعر بها سوى للحكما او
 الاشخاص الاذكيا في غاية الذكا المنبسطين الانفس واما العوام
 والجهال والنسوان والمختلطى العقول والناقصى الفطرة لم يعلمو
 من هذه الامور شى لان פתו ואמן לכל דבר والعامة فكل
 ما يقال او يحكما او يخبر به الجميع عندهم في باب الواجب
 والجائز وليس عندهم شى ممتنع اصلا فلذلك لا ينكرو شى من
 كل ما يسمعه وقد اطلنا كثير في كلام هو في الحقيقة حشو
 لبيانه لكن لكثرة الاوهام والتأخيلات في هذه الامور فبينما ما
 بيناه فينتفع به الصحيحى الفطر السالمى الافكار فنعود للغرض

טו ויאמר שמאל... אלהי למ אزعجتני وهذا على لسان
 الامراة الساحرة لا ان שארל سمع كلام שמאל بل هي قالت
 له انه يقول له كيت وكيت وانا اعلم انك تستشنع^٢ ان
 النص يقول ויאמר שמאל אל שארל وانا اقول ان ذلك على
 لسان الامراة فاعرفك ان ليس ذلك باعظم من قول النص
 ויאמר וי לא وهو على يد واسطة وكذلك וידבר וי אל
 מנשה وكذلك ויאמר וי אל גדעון فلا تستشنع هذا لانه

(1) ויאמר (2) חשתושנע (3) cod. חשתושנע (4) חשתושנע (5) חשתושנע (6) חשתושנע (7) חשתושנע (8) חשתושנע (9) חשתושנע (10) חשתושנע

ليس هـ منكورة عند من هو صحيح (١) المزاج سالم الاعضا واما
 المرضى والممرورين والمنتهوسين بالحمى والمجانين والمسوسمين فمعلوم
 انهم يرو اشخاص وصور واشكال لا نهاية لعدتها ولكل شخص
 منهم اسباب في ما يراه او ما يسمعه ما لا يشاركه فيها
 الاخر والتطويل في هذه المعاني فضل غير محتاج اليه لكثرة
 شهرتها وما من احد الا وقد جرب منها ورأى منها اصناف اما
 من نفسه او ممن احبا له واما المنامات والتخيلات الصحيحة
 فما من احد الا وقد حققها في نفسه ولو كرة واحدة في عمره لا
 اقول اكثر فيقيم منه على غيره ومن الشخص الى النوع ومن
 النوع منها على جنسها لان الكل جنس واحد لا اختلاف فيه
 سوى بالكيفية واما الماهية فلا فلاجل ذلك لا تستشنع قولها
 له انها طلعت له **בשמואל** وانها اعطته حليته بما تحقق
שמואל امره وقال **וידע שאול כי שמואל הוא** وهو فلم يراه
 وانما ذلك على ما قالت له كما قال **ותאמר האשה אלהים**
ראיתי עולים מן הארץ ויאמר לה מה תארו ותאמר
איש זקן וידע שאול כי שמואל הוא وقد بينا في صدر
 الكتاب ان قولها **אלהים** **ראיתי** **עולים** **מן הארץ** انه تفخيم
 وتشريف لا تكثير والدليل على صحة ذلك **קו' ויאמר לה מה**
תארו ولم يقل **מה תאמר** والجواب عن لفظ **עולים** **איש**
זקן **עולה** فقد ظهرت جميع القصة على الحقيقة عند المنصفين
 واما قولها له **למה רמיתני ואתה שאול** فانها علمت ذلك
 اما عن قوة الشعور التي في نفسها كما فلنا في الصدر وهو
 الاقرب او بما انضاف الى ذلك من لفظه وتقلقه وفرعه (٢) وانما (٣)

 צחיץ 1)

ומעודה 2)

ואמא in marg. cod. 3)

وما يتعبدوه فيسلكو على جميع ما يأمروهم به حينئذ وقد
ذكرنا في أول الكتاب أن ذلك أحد طرقهم فصح عندي أن
قول دوفل ودلوي عינים عن ذلك يشير والله أعلم بالحق

יב וַיִּתְּרָא הָאִשָּׁה אֶת שְׁמוּאֵל בַּחֲבִיאל לֹא בַחֲסָא לָאֵלֵּהּ קָדַם
لها את שמואל העלוי לו فاعملت فكرها وغيبته حواسها على
ذلك ولا شك أن שמואל كان مشهور السمعة والصورة ومعروف
عند الجميع زى ملبوسة لانه لم يكن بعيد العهد فلما قال لها
את שמואל העלוי לו فتخيلته بالصورة التي كان مشهور
بها فلما سألها عن حليته قالت איש זקן עולה ורואה עוטה
מעיל עליו ما كان المعلوم (1) منه حين كان في حياة الدنيا
لانه في القبر لم يكن عليه מעיל ولا كانت عادته (2) أيضا
ثابتة بشعره ولحيته على ما تكون عليه الاحياء فكل عاقل
محقق يعلم أن هذا في الخيال كما يتخيل الانسان في المنام
الموتى على ما كانوا عليه في الحياة وانهم يجادثوه أو يخبروه بما
جری أو بما یجرى أو یأخذو منه أو یعطوه وبالأجملة أن
الخيال يركب من الاشكال والصور التي رآها وعلمها صور لا
يمكن وجودها ولا تركيبها (3) في الحس ولو لا ذلك ما أمكن
الانسان أنه يتخيل كأنه يطير في الهوى أو يتخيل انسان بعضه
ذهب وبعضه فضة وبعضه نحاس وبعضه حديد وبعضه فخار
ويتخيل مركب حديد يطير في الهوى وكثير من الممتنعات
ما لا يمكن تصورهما ولا وجودهما في الحس والعقل يمنع وجودهما
وكذلك يتخيل الانسان وهو منتبه حاضر في الحس بلاد
يعیده عنه واشخاص غاييين عنه أو موتى وهذه الامور جميعها

(1) חרביבהא (2) מאדחה (3) אלמעלים

هذه الاحوال سوى الفاظ جسمانية هوائية فلا يعلم شئ مما
يقال في هذه النصوص ولا يصدق شئ من الشروح عليها ويجد
في نفسه من الشكوك عليها ما ليس بيسير لان كلما يتخيله
جسماني وهذه كلها امور باطنة روحانية فالذي نذكره منها
ليس حقيقة الامر على ما هو عليه وانما هو مقاربة وتنبيه لمن
يفهمه باستعداده

קִסְמִי נָא לִי בְּאֵלֶיךָ حقه ان يكون مثل **אמרי לי** ففخم **ח**
בְּאֵלֶיךָ ومعناه استعمال الصناعة التي بتوسطها تعلم الغيب
من الجهات التي يستعملوها بزعمهم انها هي السبب في ما يعلموه
كما بينا من امر هذه القضية في صدر الكتاب وهذا الفعل من
اسم الآلات المستعملة عندهم في صناعتهم **וקסמים בידם** والفاعل
بها **בלעם הקוסם** فقد علمت ان ^(١) **בלעם** من جملة
مستعملي الغيب ومحركي اصدارة لنفوسهم بافعال جسمانية
صناعية وهئية وانه من احد مراتبهم مع كونه يقول عن نفسه
נאם שומע אמרי אל ויודע דעת עליון מחזה שדי יחזה
واما قوله **דפלא ודלוי** **עליון** فهو عندي الذي ذكرته الحكما
ان بعض ^(٢) متكهنين الترك يدور على نفسه دورات كثيرة
يقصد التشبه بحركات الافلاك الدورية ويستعين بها لتنفيذ
عليه منها روحانية تخيرة بما يطلبه فلشدة ما يدور يغشى
ويقع على المشهور من ذلك لما تدور الآخرة في دماغه وتدور
الروح في العروق كما يعتري في الدوار فعند ما يغشى يتكلم
ليستنطق والمريدين والتابع حوله يكتبون ما ينطق به وهو
مصرع فيبينوا من ذلك نواميس وامور يعتمدون عليها في سيرهم

(١) **בעל** (٢) **מחזה** (٣) **מחזה** (٤) **מחזה** (٥) **מחזה** (٦) **מחזה** (٧) **מחזה** (٨) **מחזה** (٩) **מחזה** (١٠) **מחזה**

الحول ويحتمل ان يكون معناه ايام قلائل مزيدة على الاربع شهور
ويكون شرحه **ארבעה חדשים וימים** والاول انسب لتقديمه
ימים

אֵל פִּשְׁטָתָם مكان **על מי פשטתם** بين ذلك من الجواب
על נגב יהודה ועל נגב הירחמאל وقيل ان اللام مبدلة
من نون وهو يريد **אין פשטתם** سؤالا عن مكان مثل **אין**
הלכתם مختصر **אנה הלך דוד**

כח

וְשִׁמוּאֵל ... וְיִשְׁרָאֵל قد ذكر في ما تقدم **וימת שמואל**
واما قصده في ذكر موته هنا لينتسق عليه قصة **בעלת אוב**
الذي يذكر فيها انها احضرت **שמואל** الذي يمكن ان
يدرك منها المطالب وكلها راجعة الى صفا النفس وارتفاع الكدر
عنها فكان **שמואל** لما لحقه من القلق والاسف والفرع والغم
على ما تقدم له من التواعد والهم على ما يخشاه فعدم صفا
النفس واشتد اظلامها وحتى لمن يقصده ان يستفهم منه لشدة
اظلام نفسه فيصدر الاظلام (1) منها على النفس المقابلة لها التي
تريد ان تشاركها في الادراك وقد بينا في قصة **בני בנימין**
בגבעה عند سوال **ישראל באורים ותומים** ان لا يظهر
للכזה ما يظهر الا بحسب ما يرتسم في خياله من السائل
فيحتاج السائل والمساؤل ان يكونوا في استعداد واحد وان تعين
نفس لسائل لنفس المساؤل وتقويها وحقيقة هذه الاحوال لا
يدركها (2) الا من ذاق منها شئ وجربها في نفسه اما من جهة
منام او من جهة الهام او شعور كشف واما من لا يعلم من

1) פי צדק אלא שאלהם

2) ידרבהא

وتشفع وقيل فيه ان كان الله اغراك* بي فليقبل منى قربان
الرضا ويكفك عنى والعبارة الاولى (١) اليق מִהֶסְתִּיפָח من
الانصباف الى بلد الله او الى امته يعنى ישראל الذى هم
נחלת השם וחלקו من ספחני נא אל אחת הכוזנות ای
اضيفنى الى بعض الخدم كى اكل الخبز

כַּאֲשֶׁר ... בַּהֲרִים قيل انه الحجل وهو طير فى قدر الحمام כ
يشبه الدجاج وهو اصغر منها وكذلك (٢) קורא דגד ולא
ילד ای يحضن البيض وهو فما ولد شى لانه ای بيض وجده
حصنه فشبه به من يحرص على جميع ما ليس (٣) ينتفع به
וַיַּעֲבֹד هذا الواو مثل الفا فى العربى مثل והארץ היתה כב
תהו فصارت الارض كذلك هنا فليعبر احد الغلمان

כז

בְּאַחַת עֲרֵי הַשְּׂדֵה يعنى بعض الضياع ولا يقيم عنده فى ה
داخل مدينة الملك قصد الانعزال عنهم ليلا يخالطهم لان من
هذا كان متالم عند ما قال כו גרשוני מהסתפח בנחלת
יוי الذى هم ישראל לאמרו לך עבוד אלהים אחרים
الذى معناه עבוד עבודי אלהים אחרים كما بينا فقصد
ان يكون منعزل فى بعض الضياع البرائية كما قصد יוסף
ع' الس' انعزل ابيه واخوته فى ארץ גשן بعيد عن عشرة
المصريين والمجاورة لهم

וַיִּהְיֶה ... יְהִי يحتمل ان يكون ימים حول ימים תהיה ז
גאולתו מימים ימימה الذى تقديره מימים אל ימים كما
قلنا الها فى آخر الكلمة بدل אל فى اولها ای من الحول الى

אלולי 1)

cod. וכדל 2)

מאלים 3)

أن كان לאביגור من قوة النفس وعظم الهمة وقوة الفصاحة
 في اللسان ما ليس ¹⁾ هو قليل فلذلك صدت ²⁾ דור عن
 شدة حرجه وما هم عليه ببليته ³⁾ وهو الذي بقى في نفسه
 منها من حسن السياسة والتدبير ما أحوج لخطبتها وزيجتها
 لأنها تصلح أن تكون مثله في تدبيره وشجاعته وقوة نفسه
 ولذلك أيضا كان دعاه لها مطابق لهذا ⁴⁾ القول واحدة واحدة
לט בַּיָּבֵיבָה قد بينا أن كل خطبة للنساء إنما ياتي الدبور فيها
 بالبيا مثل ביום שידבר בה سوى וירד וידבר לאשה فان
 اللام فيها بدل با على ما ظهر في صدر الكتاب
מר נָתַן قيل أن هذا الدفع ليس تزويج بل أيداع أودعها عنده
 لما غضب على דור وطلب قتله فهربته ⁵⁾ فان أبوها غضب
 عليها فاخرجها من عنده فأودعها عند هذا والدليل على ذلك
 أن דור بعد موت שאול سير أخذها من عنده وأعادها إلى
 عصمته فلو كان أزوجها كانت حرمت على الاثنين وأيضا أن
 ما كان يمكن زيجتها לפלטי בן ליש وفي אשת איש لأنها
 كانت مزوجة בדור

כ

טו הלא איש ... راييس جليل ومثله גרעון איש ישראל رئيسهم
 ومقدمهم وفي أول ספר איוב نبين اشتراك هذا الاسم بتفصيله
יש אם ירי ... מנקה على حكم דברה תורה כלשון בני אדם
 أن كان الله هو المسبب ذلك وله فيه مشيئة فمقبول ⁶⁾ ومرضى
 حكمه مثل וירח ירי את ריח הניחוח الذي معناه قبول

cod. 4) להדה 3) בכליתה 2) צדה 1) מאלים

5) פמקול

حسود او طلاب شر واما نفس اعدايك فتكون معرضة لكل شر
 ممكن لا تجد ما ووقيتها ولا ما يرد عنها الا اذا (١) كالحاجر
 المرمى في الهوى الذى لا يجد شى يرده ولا يمنع عن السقوط
 فصار الكلام جميعه متصل فى معنى واحد وهى تشير فى هذا (٢)
 القول الى **שאמר** الذى هو طالب هلاكه والله 'تع' لا يسلمه
 فى يديه ولا يدى اعداءه فيه الا ما يغبطهم لا ما يسرهم فهذا
 هو غرض **פשוטה דקרה** واحتمل معه ذلك المعنى الاخر
 الشريف العزيز وطابقه لكن بطريقة التاويل وقد بينا سر هذه
 الطريقة والاسباب الموجبة لها فى صدر الكتاب
ויהיה ... דבר هذا **הפסוק** كله ابتداء وخبره فى آخر
הפסוק الذى يليه وهو قوله **והיטיב** (٣) **ויי לאדני וזכרת את**
אמתך اى انك اذا وصل اليك ما ووعدت به من الملك والاحسان
 فتذكرنى ودخل **ולא תהיה זאת לפוקה** معترضا بين الابتداء
 والخبر وكان موضعه فوق عند ما قالت له **ועתה יהיו כנבל**
איבך והמבקשים אל אדני רעה اى ان سيدى لا يحتاج
 ان يلوث يده فى شخص مايت هالك بالطبع فانى اشتهى ساير
 اعداك والطالبين لك الشر ان يكونو مثله اى قليلين القيمة
 عديمين (٤) **المقدار** موتى من الحياة لا يوبه اليهم حضرو ام غابو
 فلذلك عند ما تنال من الملك والعظمة بحيث تهابك عظما
 الملل وكبرا الملوك يبقى فى نفسك التاثر من هذه المعثرة التى
 جعلت لهذا الخسيس مقدار ومددت يدك اليه انتصارا لنفسك
 وقت الحرج هو قولها **ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול**
לב לאדני ולשפר דם חנם ולהושיע אדני לו فهذا يدل

 1) **אלארה**

 2) **הרה**

 3) **והיטיב**

 4) **cod. עדימך**

بقوته الطبيعية الثقيلة وأما النفس فلا ثقل فيها يهبطها ولا
 خفة لها ترتقى بها فلذلك لم تنزل في الحيرة والقلق والاسف
 والالام الى ما لا نهاية له فهذا هو على الحقيقة راي الحكماء
 والفلاسفة بل وهذا هو معنى الذكارة المقول في الشريعة وذكر
 النفس هو الذكارة تذكارة وأما المرتبة الاولى فهي المقول عنها
 אשר يمشي اوتام ادم وحي بهام وشرح انكلس فيه ادم
 يعبد ويتلون انشأ ويحيى بهون بحري علمنا وحيث ذكر في
 التوراة لمعن يئيب لك والاركة يمس فهذا المعنى هو المقصود
 به اعنى بقا النفس بعد الموت ومفارقة الجسد كما قال زك
 لمعن يئيب لك لعولم سكرلو طوب والاركة يمس لعولم
 سكرلو اركو وعنه قيل ونلتى لك مهلكيم بين العومديم
 الهاله لان معنى عومديم ثابتين مثل لمعن يعمرو يمس
 رديم فان كان الغرض من قول ابراهيم في هذا النص هذا
 المعنى فهذا يدل ان هذا السر الذى هو غريب عن العقول
 بعيد عن الالذهان ولا تصل كبار الحكماء الى معرفته الا بعد
 الكد والرياضات الكثيرة والمباحث الغريبة والاستدلالات العسيرة
 كان معروف فى تلك الايام وسره مشهور ولو عند النسوان
 فهذا اعظم دليل على فشا الحكمة بين الامة كما قيل عنهم
 ركم عم حكم ونكون الهوى الهوى الهوى ومع ذلك اذا تأملت
 النص وما تقدمه والمعنى الذى قصدته فنادية قد تضمن مع
 هذا الغرض غرض آخر وهو اتمام لما دعت له به اولا فى الفصل
 المتقدم وقالت ورعه لا تמצا بك ميمر ثم وكم ادم
 لردف ولبكش انا نطش تقديره وكم وكم اى فان قصد
 احد اذيتك فتكون نفسك موقاية كانها مخرونة فى مخزن الحياة
 تحت ضل جناب الله ووقايتة فلا يصل اليها شر مبغض او

מתרصد وهو قريب من معنى الصيد لان الصياد متصدى מתרصد
 ללדני ומנה בצדיה וימת ואשר לה צדה ומענה התעד
 والقصد وبعض الشعرا صرف צדה بمعنى צד وقال וכצפור
 צדה חכם השוערים¹ فاخطا² لان צדה معتل اللام واما
 הצד صيد فمعتل العين

יד כַּאֲשֶׁר³ כמו يتمثلו به الاوائل وهو يريد הקדמונים
 مثل ותפלטנו מריב עמי מִרְשָׁעִים مثل قول الاوائل מגדלון
 זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב אי ان الشر لا
 يصدر سوى عن الشريرين واما الاخيار فينبهون عن الشرور ولو
 في ما عليهم منه ضرر لذلك قال عقيبه וידוי לא תהיה בך

כה

ב וּמַעֲשֵׂהוּ אי מאשיטתה وقد قيل عن ذلك לרגל המלאכה
 ג אשר לפני لان מלאכה ומעשה واحد והוא כְּלוּבִי قيل
 انه من نسل כלב وقيل انه كلبى الطباع لان الكلاب ابسة²
 النفس³ كثيرى الشر لايمى الطباع وهو فقد وصف بمثل هذه
 الاخلاق وقيل انه من لب اي انه يتصرف حسب مقتضى رايه
 وخاطره لا بحسب الواجب كما قيل כי בשרירות לבי אלך
 اي انه تابع هوى قلبه لا يرجع لعقل ولا تروى ولذلك كان
 مكتوب כלבו יואו ויقرأ ביה

ו לִפְחִי אי تسلمו عليه من جهتي وتهنؤו وتقولו له הכזא
 لقابل اعنى للسنه الاخرى وانت في الحياه مثل שוב אשוב
אליך כעת חיה

יד וַיַּעַט قيل انتهرهم وطردهم بطر وجهل وانه ناقص בא ويريد

1) פאבטא

2) אכסה

3) לאנפס

אל דור אי מאילין אליהם קריבין מן מסכנחם¹ וקאל אן
 اشتقاقه מן תרג' כי הלחם אזל מכלינו אף² אנחנא זורין
 עדן עטרו מננא קאנא קאל סר מכלינו לן תרג' רק הבמות
 לא סרו לא עטרו וקיל פיה מעני אחר אנה מיל סובבים
 מן עטרה אי אחטו בהם בלא כליל ולמ ייפ סוי קבצתם
 לולא אחר הזי וצל אליה בן הפלשתים קד חרגו על
 البلاد

כד

על פני... סחור הועל אי חית תאוי הועל קמא קיל
 לרת ועלי סלע פתא נסב אלעלים אל סלע ותא נסב
 אלצורים התי ה אלסלעים אל אלעלים
 לְהַסֵּךְ כְּנֵיפָה עַן הַבְּרָז וְהֵם יִלְבְּבוּ הַסּוּת בְּרַגְלֵיהֶם וְתַפְשִׁקוּ
 אֶת רַגְלֵיהֶם וְקִיל עַן שַׁעַר הָרַגְלִים וְקָד בֵּינָא פִי
 אִשְׁתִּיק לְהַסֵּךְ וְגוּהָ פִי סַפֵּר שׁוֹפְטִים עֵד פִּי עַד לֹא
 אֶךְ מִסִּיךְ הוּא אֶת רַגְלֵיהֶם
 וְיִשְׁסַע אי כִּסַּר גְּזִיבָתָם וְהִזָּהֵם וְאַחַד מִן הַתְּפִסִּיל וְהַשִּׁף
 וְשִׁסַּע אֹתוֹ בְּכִנְפָיו תָּמָּ אִתְּסַע פִּיה לְלִקְלָם הַלֵּינ הַזִּי קֵאנָה
 יִשְׁשֵׁף הָעֶצֶם וְיִכְסַּר הַלֵּב עַל מִתְּל וְהַשִּׁן רַבָּה³ תִּשְׁבֵּר
 גִּרָם וְאַמֵּר בַּזְמָר נִפְשִׁי אוֹ עֵינִי
 וְאַבִּי מַעְנֵה סִידִי וּמִתְּלֵה אֲבִי רַבָּה יִשְׂרָאֵל קֵאנָה
 קָל לִי אֶשְׁלַח יָדִי בְּאֹדוֹנִי וְכִזְלֶךְ קָל מִיכָה לְאִישׁ
 הַלֹּו וְהִיָּה לִי לְאֵב וְלִכְהֵן קֵאנָה בֵּינָא וְכִזְלֶךְ וְהִיָּה לְאֵב
 לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם וְיִשְׁמְנִי לְאֵב לְפִרְעָה צִדָּה מִתְּסִידִי

רבה (3) אף זורין עטרו מננא (2) מסכנחם (1)

ביניהם ומעניהם אחד וקבוּתוּ כְּמִלָּה וְסָרָה אִמָּהּ וְאֶחָד
לְפָלְמוֹנִי הַמְּדַבֵּר

ח אֲבִיר ... גְּלִיל הַמְּדִבְרִין מִתְּלֵי יִשְׂרָאֵל אִי מְלוֹכֵהֶם
מְדִבְרֵיהֶם וּמִנֵּה אֲבִירֵי בִשְׁן אֲגָלָה וְעִזָּה וְהַזֶּה תְּחִילָה וְכִי
חֲפִיף אִיכָּא אֲבִיר יִשְׂרָאֵל אֲבִיר יַעֲקֹב

י אֶת טַעְמוֹ גֵּיבֵר עֲקֵלָה וְזִהְנֵה וַיִּקָּל עַל הָרָאִי מִתְּלֵי וְכִי
טַעֲמָר אִי רֵאִיךְ מִטַּעֲמֵי הַמֶּלֶךְ אֲזִנֵּה וּמִרְסוּמֵהּ וְכִי חֲקֵה
וְיִשְׁנֵה לְכֵן גִּבֵּר טַעֲמֵי מִתְּקַדֵּם עֲלֵיהֶם רִירָה סִיל
רִוָּלֵה (1) גִּבֵּר נִפְסֵה כַּלְגַּנִּין בְּכָל מִשְׁתַּחֲוִיתָם וְעַן הַזֶּה הַזֶּה
קָל בְּאֵלֵי הַלֵּל בְּשִׁנּוֹתָי אֶת טַעֲמֵי לִפְנֵי אֲבִירֵי הַמֶּלֶךְ וְהֵנָּה
סִמָּה אֲכִישׁ

כב

ב מִצּוֹק כָּל מִן הוּא בְּזַיִקָּה מִן דִּין אוֹ זֶרַע אוֹ גִּיבֵר הוּא קוֹ
וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר לוֹ נִשְׂאָה אִי מִדַּיִן וְכִי חֲקֵה אִי יִכְתֹּב
בִּיהָ מִתְּלֵי לֹא תִדְוָה לוֹ כְּנִשָּׁה

ח קִשְׁרָתָם עֲקֵדְתֵם הַמִּנְאִיקָה וְאַתְּקֵתֵם (2) עַל הָאֲזִיָּה

כג

כ נִחְפָּז מִנְּחִפֵּר מִסְּתַעֲבֵל מִתְּלֵי כִי בְּחִפְזוֹ יֵצֵאת וְכִי אִי קוֹ
אֲנִי אֲמַרְתִּי בְּחִפְזִי כָּל הָאָרֶץ כֹּזֵב יִשְׁכַּח אֶל הַזֶּה הַזֶּה כִּמְאֵן
נִבִּין בְּאֵלֵי הַלֵּל וְנִזְכָּר לֵה מַעֲנֵי אַחֵר אִיכָּא עֲזָרִים קָל בִּיהָ
אֶתְרָגוֹם כְּמִנִּין מִתְּלֵי אֲוִרִים וְלֹא דִלִּיל מִן הַזֶּה אֶתְרָגוֹם
עַל הַתְּוִיִּל וְאַמָּה אֲבִי הַלֵּל רִצִּי אֱלֹהִים עֲנֵה קָל אִיכָּא בְּמַעֲנֵי סָרִים

cod. ריאלה (1)

(1) ואחפקחם מקלוב לכולכם עלי כי קשרתם עלי (2)

الذى هو عصيان وخلاف ومن ظن انه يشير الى امه وانه شتم
امه كما شان السفها وقال له يا ابن الفلانية التى كانت
مורדת בתשמית وصدرت انت عنها مناسب لقاحتها فهو
من السفها

הַנִּיבָּדָּ قیل هو الذى سماه אבן האזל وهو ارض صوان حجر من
صلابة جافة لا تتندا ولا تلين كانت القوافل تنزل في تلك
الارض يستريحو من الغبار والتراب

כא

פְּלוּנִי אֶלְמוֹנִי قد بينا في صدر الكتاب ان جميع من تكلم
في اللغة ممن رايت كلامه قال ان هذه اليا مبدلة من ها
ويريد הודעתי وهذا المعنى لم أجده موافقا لغرض النص لان
דוד قال له אחימלך הכהן אراك جيت وحدك وليس معك
أحد من أصحابك وغلمانك فقال له ان الملك امرني ان لا اخبر
أحد بالشغل الذى ارسلني فيه فخرجت وحدي واما ساير
الغلمان والصبيان فاني واعدتهم الى المكان الفلاني فاجتمع فيه
بعد امضا ما ارسلني فيه فيكون على هذا יודעתי مقلوب
יעדתי ومعناه الميعاد مثل למועד דוד ومنه אשר לא יערה
ויורח מן המועד אשר יעדו (١) وقد بسطنا هذا المعنى
وبيناه في اول الكتاب عند شرح الافعال الخفيفة والثقيلة لان
هذا عندهم فعل ثقيل لكونه خالف بنية פעלתי فجاء على
زنة פעלתי كما بينا ثم ومعنى פלוני אלמוני اشارة
واختصار للاسم الموضع المعين او الشخص المعين ايجاز من
المدون كما فعل في כזאת וכזאת יעץ אחיתפל وغيره مما

(1) דוד יעדו

ידעו (1)

מקום תנזל ענדה القوافل وعبار الطرق ومنه قيل: ודן ויון מאחז
 אי מסאפרין وكذلك قال فيه الترג' בשיירין ותרגום אורחת
ישמעאלים שיירת ערבאי وربما كانت هذه אמבן ע אבן
 הזוחלת المذكورة في ספר מלכים على ما نبينه هناك وقيل
 ان האחז لغة في הלז مثله השונמית הלז اي تلك الحجر
 يشير الى حجر هناك كانت معلومة عندهما وهو قول جاير
 ويؤكد ذلك قوله האבן האחז ولم يقل אבן האחז فكأنه
 قال האבן ההי

כ למטרה شرح لقوله צדה אורה قال انه اجعلها لاطلاق
 السهام اشارة وغرض ومטרה هو الاماج الذي يجعل البال منه
 ويقصد بالسهم من ترג' שמר נטר وقيل כמטרה לחץ
 כז ויהי ... הישני لانهم اول يوم انتظرو مجي الشهود الى בית
דין فكان عندهم في حين ¹ انه ראש חדש فلما فات النهار
 ولم ياتوا الشهود فاندفع الى ثاني يوم ضرورة لان ذلك النهار
 كان يوم الثلثين وكان ممكن من جهة الحساب انه يكون
 اول الشهر لكن لما لم تستقل به شهادة اما بسبب غيم اخفا
 الهلال او لسبب من الاسباب فاندفع الى الحادي والثلثين
 بالاضطرار وقوله اولا מחר חדש هو على غالب الظن ان تلقى
 الشهود لا تحقيق امر بلا بد ² وقيل ان قوله השני ليس
 راجعا على החדש بل هو صفة למחרת اي الغد الثاني לראש
חדש حتى يتحقق الاول والقول الاول اظهر השב מילתא
 ל בן ... اسمان وصف بهما יהונתן والمعنى يا ذو الاعوجاج
والعصيان من מעו לנ יוכל לתקן ומדרות מן מרד

פי חיז 1)

1) אמר כל אבר 2) השב מילתא

וַתְּהִי עַל ... هذه القوة من שמואל جذب بها نفوسهم
 وخلعها عن محلها الى رتبة ليس هي رتبتهم ويسموها ارباب
 هذا الفن الهمة النفسانية وهي تاتر في الحين وتبلغ في اسرع
 مدة ما لا يصل اليه المرتاض الطالب في مدة كبيرة اذا لم
 تحصل له تلك الجذبة وهذه مرتبة اعلا من عالم الاجسام ولا
 تحتاج استعداد ولا تهيو الا (' ترى אלוה'ע 'الس' واقف على
 بقرة يجرت في شغله ولا خبر عنده فلما طرح عليه אלוה'ע
 'الس' شملته فاضت عليه قوة الالهية لم يعلم سببها فقال له اهل
 على اودع اهلي والحقك אשקה נא לאביר ולאמי فاجابه اني
 لم افعل بك شي لך כי מה עשיתי לך
וַיַּפְשֵׁט هذا مما استعمل على יפעל وعلى יפעול اعني יפשט כד
ויפשוט

כ

וַיִּשְׁלַח أي تختفى جدا ولا تظهر لاحد الى اليوم الثالث וַיֵּט
 الذي فيه ميعاد اجتماعي بك ביום ... يشير الى يوم كان
 لهما فيه اجتماع لبعض شؤونهما وقيل انه اراد احد ايام الחרול
 لانه في يومه ذاك يعتقد تقديسه من قبل انه كان ראש חדש
 وهذا لا يصح فان يوم قوله له هذا القول لم يكن ראש חדש
 ولا اليوم الذي واعدته على الاجتماع به فيه ايضا والذي يظهر لي
 انه يشير بיום המעשה الى اليوم الذي وقع فيه مثل هذا من
 اختبايه בשדה ومطالعته له بما كان وذلك هو قو' اولا וישבת
בסתר ונחבאת ואני אצא וג' בשדה אשר אתה (2) שם
הַאֲבִן הָאֶזֶל قيل حجر المسافرين لعله كان عامود او صخر في

cod. אחם (2) (3) cod. אלי 1)

توجب في المزاج من القرب للاعتدال والبعد من التضاد ومن
نظر في علم الموسيقى علم أصل ذلك وكيفيته ومثل هذا أيضا
ولما كتبتى لך שלשים بموعצות ודעת وهو ما نطق
به من الامثال والحكم المنتجة عن العقل بالفاظ شعرية مرتبة
مضبوطة وقد استعير لهذا الصنف من الكلام أيضا اسم **גידור**
في قوله שמעו כי גידרים אדבר

ז **וַתַּעֲנֶינָהּ** أي كان يتجاوبن بهذا في غناهن مثل ותען להם
מרים

ט **עוֹיֵן** فعل مشتق من **עין** ومعناه (١) ينظره نظر عداوة ومثله
אלהים יראני בשוררי معناه ان يشتمه باعداء الناظرين له
حسدا ويريه فيهم ما كانوا يتمنوه له يشتق من **אשורנו**
ولما קרוב على بعض الارا

י أي ثارت به تلك الاخلاط السوداء التي نسبت أولا لله انه
احلها به عقوبة له واما **ויתנבא בתוך הבית** فمعناه استشعر
أي قويت عليه الافكار والوساويس لان السوداء كثير ما تجلب
استشعارات كثير اما حسنة موادية الى خير ان كانت تلك
الابخرة المرتقية لطيفة شفاقة نقية واما ردية مفرعة من نوع
الوسواس مسودة للنفس ان كانت كثيفة كدرة غليظة لذلك
قال **משה בן עזרא** في كتاب المحاضرة والمذاكرة ان النبي
لا بد وان يكون في مزاجه يسير من السوداء النقية الخالصة
من الكدورة والغلط والا فلا يمكنه شعور

פ

יג **בְּבִיר** مخدة المرعزي ومثله **ויקח את המכבר**

١) ومعناه

דוד את ראש הפלשתי ויביאהו ירושלם וג' وهذا انما
 يصلح ان يكون بعد اجتماعه בשأول بلا شك وقد قيل
 ان السؤال المتقدم الذكر انما كان لانه قصد ان يعلم هل هو
 من فرץ او من زרח وهذا غير جائز لا من العقل ولا من
 النص اما من العقل لان فرץ وزרח اخوان لم يكن لاحدهما
 ميزة ولا فضيلة على الآخر وما عرف الفرץ ميزة الا بعد اختيار
 الملك من الاولاده وسأول حينئذ لم يعلم ذلك واما من نص
 فان جواب دוד له لما قال بن مي אתה הענר لم يكن بتعريف
 البيت ولا العشيرة بل قال له بن עכרך ישי בית הלחמי
 فدل انه لم يطلب سوى معرفة نسبه القريب خاصة

יח

וַתִּצְאָנָה ... וְהַמְחֹלֹת הֵן الطبول والمراد لسير بمحולות
 او وهما محولות בדיהם وقيل هي الدفوف وهي اليق بالنسا
 على ما في عصرنا ولكن قد قيل وتצאן כל הנשים אחריה
 בתופים ובمحולות فهما اذا نوعين وكذلك قال هنا
 בַּקְרָאתָ فقد ذكر التوفים مع المحولות واما شלישים
 هنا فهو الكلام المنظوم المستعمل في الغنا اعني الاشعار واسميت
 كذلك لان منزلتها من الكلام بمنزلة الروسا والخواص من الناس
 وهي احسن موقعا من النفس واحلا واعذب لما فيها من التناسب
 لان المناسبة قريبة من الاعتدال وذلك من ¹ صفات النفس لان
 التضاد من صفات الاجسام الاسطوقسية ² البعيد عن الحيات
 ولذلك كانت الاصوات النسبية ايضا يعذب سمعها وتصلح
 المزاج وتبسط النفس وتنشفي من امراض كثيرة واعراض لما

1) cod. אן

2) אלסטחקסיה

מ חֲלוּקֵי قيل ملس ناعمة من معنى איש חלק وقيل خمس قطع أي اجزا من חלק כחלק ובִּיּוֹקוֹת مزود يضع فيه الراعي زاده ويسمى عفاص الراعي יִקְלָעוּ هو المقلاع ويسمى الوصف ويرمى به الحجارة ومثله בקלע ובאבן בתוך כף הקלע واقتضب منه فعل وقيل عن דוד ויקח משבב אבן ויקלע والفاعل من الخفيف منه קולע אל הסערה ולא יחטיא

נב גַּיָּא يريد גת التي هي أحد بلاد الفلسطينيين وكذلك قال في تمام الفסוק ועד גת ועד עקרון

נח هذا هو الذي يحقق لك ما تقدم من أن هذه القصة موحدة في النص متقدمة في الوقوع لأنه لا يتصور أن يكون قد خدم שאול مدة كبيرة وهو لا يعرفه لأن النص قد بين قبل هذا وقال וישלח שאול מלאכים אל ישי ויאמר שלחה אלי את דויד בנך ثم قال ויבא דויד אל שאול ויעמד וג' וידו לו נשא כלים فكيف يجهله بعد هذا هو ואבנר وكل من هو حوله ومما يبرهن عندك أن هذه القصص فيها تقديم وتأخير في المكتوب قوله וכשוב דויד מהכנת את הפלשתי ויקח נאותו אבנר ויביאהו לפני שאול וראש הפלשתי בידו ויאמר אליו שאול בן מי אתה (1) הנער وهذا هو الترتيب وهو قد قال قبل هذا أنه عند ما قتله أخذ رأسه ومضا به إلى ירושלם قبل أن يذكر اجتماعه بשאול هو قوله ויראו פלשתים כי מת גבורם וינוסו ויקומו אנשי ישראל ויהודה ויריעי וירדפו את הפלשתים וג' וישובו בני ישראל מדלוק אחרי פלשתים וג' ויקח

فمعناه تفتقد سلامتهم وتستعلم طيبة عيشهم أو كيف هم في
انفسهم طيبين منبسطين أو خايقين فرعائين وهذا حسن جدا
مع كون الوجهين جايزين

הַמַּעֲגָלָה المحلة الذي هم نازلين دائرة حلقة من عجل
וְהַחִיל ... يعني أن وقت وصوله إلى مصف الحرب كان وقت
بروز المحاربين وضجة العسكر والها في היוצא زائدة مثل כל
העם הארץ وغيره مما بيناه فتقديره ויבא המעגלה והחיל
יוצא אל המערכה

חֲפָזִי حر من الملازم السلطانية والضيافات والسروط اللازمة כה
למלך عليهم التي قبلوها على انفسهم فلزمته
וַיֵּאָמֶר قيل امتنع من السير لانه لم يعتد ذلك وكذلك قال לו
אל תרגום ולא אבה למיזל وليس هذا مثل ויאל משה
الذي معناه امعن واطال في الاقامة ولا مثل ויאל שאול את
העם الذي هو استחلفهم ואני ארא أن هذا مقلوب من اصل
לאה اعني וילאו למצא הפתח ومعناه عاجز ولم يطق المشى
لعلته كونه لم يتعود كما قال כי לא נסה ¹ ولو انه كما قال
ולא אבה أي انه امتنع فما كان لبسهم اصلا بل انه لبسهم
على انه يمشى بهم لكنه عاجز عن المشى بهم لكونه لم يتعود
فكانه قال וילאה مثل וילאו למצא הפתח תבא עליך ותלא
ومعناه مجانس للسرياني في قوله ואתה עיף ויגע משלהי ולא
وكذلك ארץ אשר לא יגעת בה די לא לאיתון ² בה
والدليل على أن معناه عاجز ولم يطق قوله לא אוכל ללכת
באלה כי לא נסיתי ויסירם דוד מעליו

ניסא 1)

דלא לי אחון 2)

القول واطن ان هذه القصة اعني قصة גלות متقدمة عن هذا
الموضع لكونها موقرة في النص لانه سيبين لك انه سال عن
דוד לאבנר ابن من هو ولم يعرفه لا هو ولا אבנר حتى حضر
بين يديه ورأس גלות معه فقال له שאול בן מי אתה
הנער ויאמר דוד בן עברך ישי בית הלחמי ثم قال ان
יהונתן تعلقت محبته في قلبه من حينئذ فلا يمكن ان يكون
مقيم عنده مطرب له نديم ولا يعرفه لا هو ولا אבנר ولا وزير
وسيبين هذا في ما بعد وقد بينا مثل هذا التقديم والتأخير
في النصوص كثير وعلى هذا يكون معنى قوله וישב מעל
שאול ان مروره في ذلك الوقت كان على تلك المنزلة التي
العسكر بازل بها وهو مشغول برعى الغنم في تلك الناحية وهذا
عندي اقرب ما يمكن ان يقال في هذا الموضع (١)

יח יְהוֹרִיצִי قطع جبن طرى كما قال الترمذی גובנין דחלב
وقيل قطع اللبن التي تجمد في الضرع المسمى لباً وهذا ضعيف
لان ذلك لا ينعد ولا وجه لعدده وايضا ان لا يهدا لشخص
كبير عشر قطع لبن جامد او خاثر فكونه جبن اقرب עֶרְבָתָם
قيل انه من אנכי אערבני اي تودي ضمان سلامتهم صحتك
بمعنى انك اذا حملت الهدية الى القايد تحفظ بهم وابعدهم
من المواضع الخطرة واقرب من هذا انه مثل זאת אחיך תפקד
לשלום اي تفتقد سلامتهم وتعلم طيبة عيشهم وعدوبة (٢)
حالهم من וערבה לוי מנחת יהודה וירושלים ערבה
שנתך כי קולך ערב ותקח هنا استعلام واستخبار مثل
ויקחו האנשים מצידם יערוף כמטר לקחי تعلیمی ותفهימי

1) אלמוציץ

2) וערובה

على اكتافه زائدة استظهار وحذر لكون الريح ليس يكون كله
من نحاس وقد قال

יֵעָץ יְחִייתוֹ ... וְכֹון וְעָץ חַיִּיתוֹ מִכְתּוּב וַחֲזָן ^٢ فهو يريد
به سهم الريح وهو العود الذي هو نفس الريح واما على المقر
فهو ظاهر ليقول بعده **וְלִהְיֶה חַיִּיתוֹ** فالمعنيين واحد على
المكتوب وعلى المقر **כְּמִנּוֹל** كمئوال الحايك النساجين ويريد
بذلك انه شبيهه في الغلظ وظاهر ان التشبيه للشئ انما يكون
باعظم منه ضرورة **וְלִהְיֶה** سنان الريح وقيل عن فصل السكين
וַיִּבֶן גַּם הַנָּצִב אַחֵר הָאֵלֹהִים والاقرب ان هذا الوصف في
الريح ^١ وفي النص الذي له مبالغة في كبره ^٢ وتاخذه لا
تحقيق لان ذلك مستبعد الا ان كان في ذلك الزمان للنساجين
غليل ارق من المشهور عندنا اليوم والتغايي في النصوص فهو
كثير مثل **עָרִים גְּדוֹלוֹת וּבָצוּרוֹת בַּשָּׁמַיִם** وغيره ما بيناه
ونبينه **וְזֵשָׁא הַבָּצָה** الدقة وهو ترس كبير مستطيل يستتر
المقاتلين عن ان تصل عليهم السهام من اعدائهم ومثله **לִצְנָה**
וּסְוִחָה אִמְתּוֹ סוֹחָרָה ترس مستدير **תְּרָג' סָבִיב**
סָחֹר סָחֹר

יַחַרְפְּתֵי سبيت وشتمت وقيل عبرتهم ^٣ من **חֲרָפָה** أي
حملتهم العار لكون لم يوجد فيهم من يبرز لمحاربتى وقيل
بارزت من **בַּחֲרָפָם** بفلستين

لانه قد قال أولا ان **שָׂאוֹל** طلب دود ان يكون عنده مطرب ^٤
فصار في وقت نوبة ذلك العارض وهي جانة يحضر دود اليه
وقت فتوره وسكونه يمضى لشغله هذا ما يظهر من بادى

1) cod. אלחמה

2) כבדה

3) אעירחהם

فلذلك نبهنا عليها ومن معنى الفتور والاسترواح روح והצללה
 יעמוד ליהודים ومنه ורוח תשימו בין עדר ובין עדר אי
 لا تخلطو القطعان بل تجعلو بين كل قطيع وقطيع فضا وفرجة
 متسعة فيكون معنى ורוח לשאול יפרג عنه وكذلك ורוח
 והצללה פרג ו خلاص

ב

איש היינים המבאר בין الصفيين الواقف بين الجمعین وقيل
 الأوسط في أخوته والأول أصح

ה וְכֹלֵב נְחֻשֶׁת חֹזֶה נְחָס וְהוּא מִבְּדֵל מִן מִגְבַּעַת הַכֹּהֵן
 בַּלְגָּמָל וְשִׁינָה בְּעַד קִלִּיל וְנָתַן קֹוֶבַע נְחֻשֶׁת עַל־רֹאשׁוֹ
 וְכִדְלֵךְ תִּרְגָּו וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם מִגְבַּעוֹת וְאֶתְקִין לָהֶן קֹוֶבַעִין
 וּפִי הָעֵרֶץ קָבַע וְשִׁרְיוֹן דֶּרֶע מְפֹלֶסֶת אִי דֹו פִלוֹס נְחָס או
 חָדִיד וְקִיל וַיִּלְבַּשׁ צִדְקָה כְּשִׁרְיוֹן וְקִיל וּמִשְׁקַל הַשִּׁרְיוֹן
 נְחֻשֶׁת... אֵן (1) כָּאֵת הַזֶּה הַשְּׁקָלִים בְּאוֹזָנָא מִמְּקַדָּרָהָ
 קִלִּיל וְאִיל דֶּרֶע יִכּוֹן אֲכַתִּר מִן הַזֶּה פִּימְכֵן אֵן הַזֶּה הַלּוֹזֵן
 לְמִשְׁקָשִׁים חֲסֵב הַתִּי הֵ מִן נְחָס וְאֵן כָּאֵת הַשְּׁקָלִים
 בְּשִׁקֵּל הַקּוֹדֶשׁ או כָּאֵן לְפִלְשִׁתִּים שְׁקָלִים בְּאֲכַתִּר מִן הַזֶּה
 הַלּוֹזֵן פִּימְכֵן אֵת יִרִיד חֲמֵלֶת הַדֶּרֶע

וּמִצִּחָתִּי סְפִיגָה נְחָס עֲרִיטָה תַעֲמַל עַל הַרְגָלִין כַּאֲבִיחָה מִן
 מִצַּח וְהִיא עַל־ מִצַּחוֹ וְכִידְלֵךְ אִסְמֵר הַרְמֵחַ כִּידְלֵךְ מִן קוֹלֵה
 לַיהוֹשֻׁעַ נִטָּה בְּכִידְלֵךְ אֲשֶׁר בִּידְךָ וְאִיטָּה וְכִידְלֵךְ וְחֶרֶב וְחֶנֶת
 וְאִמָּה הֵנָּה רַבָּמָה כָּאֵן יִרִיד בֵּה סְפִיגָה נְחָס פֶּאֶזְלָה מִן הַדֶּרֶע

والدهش والرجيف مثل והמן ^١ נבערת ובכואו נבעתי
 والثقليل فلذات בעתתני ובעתתו רוח רעה وحقه التشديد
 لولا العين ومنه رוח **אלהים** רעה מבעתך فاعل وكان
 حقه ان يكون على وزن ملامدך להועיל لكن العين منعت
 التشديد وابقوه على الكسر كما فعلو في ומאספכם **אלהי**
ישראל وحرك التنا בסגול لاجل الوقف فاشتد لذلك ووصف
 رוח بالتذكير فيه لانه مما يذكر ويؤثّر كما قيل رוח
 גדולה וחזק وقيل ان مבעתך كلمة مركبة من مבעתת
 אותך واندغمت احدى التائين من الاخرى

וְרוּחַ يفتر عنه ما كان يعترية من ذلك اللمر بما يصلح כג
 السماع والطرب والالخان الموسيقية المتناسبة للمزاج وتروق الدم
 وتنقى القلب من الاذخنة المحترقة وتنقى الدماغ من الابخرة
 السوداوية فيفتر عنه ذلك اللمر **והדיגון** هو ايقاع النغم على
 النسبة الموسيقية بالة او بالغمر ونحو ذلك والمراد هنا بالة كقو
יודע מנגן בכנור ولذلك قال ايضا **ונגן בידו** وفي الاكثر يكون
 ذلك בקورل يقال على تلك النغم وذلك كان فن דוד اعنى قول
אלזמירות على كلى השיר **ואלתרגום** **אירושלמי** يقول **והיה**
כנגן המנגן והוי כד רחיש רחישנא ومن هذا تسمى الاقاويل
 الشعرية المرتبة للغنا والطرب **רחשים** كانه **תרג'** **נגונים** وهو
 معنى ظريف وكذلك يسمو كل بيت פזמן قيل ان معناه
 مجاوبة لان **תרגום** **ויען** **אויב** **ופזים** **אויב** وقد قيل في معنى
 الغنا والمجاوبة فيه **ענו** **ליוי** **בתורה** **ותען** **להם** **מרים**
 فهذه نكيثات غريبة يستعملوها العبرانيون ولم يعلم اصلها

التي قبل هذه فهي نطق باقاويل تسبيحية مرتبة وعنها قال
روح **יוי דבר בי** وهذه مرتبة ثانية اعظم قوة وتلك الاولى
تسمى ايضا **روح הקודש** وهذه مرتبتين من مراتب النبوة
יד רוח קדוש اعتراه روح ردية من نسبة ثوران اخلاط ردية
سوداوية لما لحقه من الاسف والهم لما بدا منه ولما تواعده الله
على لسان **שמאל** ان ملكه قد اعطى لغيره ولم يبق في ذلك
رجعة **כי לא אדם הוא להנחם** فارتفع ^(١) عنه التاييد الاول
الذي اعطى حين بشرة ^(٢) **שמאל** الذي قيل عنه عن المرتبة
الاولى الذي ه تاييد نطق وقوة معرفة **וצלחה עליך روح**
יוי והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר وعن المرتبة الثانية
التي ه تاييد عز وقوة واقدام قيل **וצלח روح אלהים אל**
שמאל כשמעו את הדברים האלה على ما بينا من معانيها
في ما تقدم فلما ارتفعت عنه هذه الحالة الموجبة انبساط
النفس وصفا الاخلاط لصفو الدم واعتداله فانعكس امره لهم
والغيظ والاسف المفسد للمزاج المكدر للاخلاط المظلم للنفس
المشوش للدماغ والقوة الروحانية لما يرتقى اليها من الابخرة
السوداوية فيعتري من حصل له هذه الاعراض شى شبيه بالصرع
واما كونه نسب ذلك وقال **ובעתתו روح רעה מארץ יוי**
فلكونه سبب هذه الافعال والاحوال وقد تقدم القول ان كلما
يطرى من الامور الطبيعية الدائمة او الامور العرضية ينسب
اليه بكونه السبب الاول لجملة الموجودات فكل شى يرجع
لمسببه وينسب اليه ولو كان له اسباب اخر قريبة فيحذفوها
وينسبوه للسبب الاول واصل لفظة **בער** في معنى البهت

وقد بينا معناه في كتاب المرشد الكافي الذي شرحنا فيه الفاظ
 الحبور وأكثر الفاظ المشנה אֵיכָן סָר دنت مرارة الموت مثل
סורה שבה פה וירא ירי כי סר לראות
מַנְשִׁים قيل ان الميم بدل با مثل והנותר בבשר ובלחם כג
 وغيره مما بيناه وقد يمكن انه يريد أكثر منهن مثل כי
טובים דורך מין والمعنى كما اثكلت النساء من اولادهن
 كذلك تثكل امك أكثر منهن لانه ملك والحزن والتناحسر
 والتأسف عليه متضاعف لعدمه وعدم ملكه من بيته
וַיִּשְׁקָה معناه شقه وسطره بالسيف على ما يدل على معنى
 المكان واما الاشتقاق ف قيل انه لغة في معنى וישסעהו כשסע
הגרי השסועה بابدال (١) العين بفا لتجاورها في אבגר على
 ما بيناه في الجز الاول ואלתרגום قال فيه ופשח שמואל
والاويل تقول אילן שנפשח بمعنى انشق وانفسخ
ך

נְסִיב اصل اللفظة الاستدارة مثل ונסב את הר שעיר واتسع יא
 فيها للاستدارة حول الموايد والطعام ويريدو به الجلوس والانتكا
 للاك ويسمو الانتكا הסובת ימין לאר שמה הסבה ومنه
 قالو הסבו אחר מכרך לכולן ومنه ער שהמלך במסבו
 كما يبين في موضعه اى موضع متكاه وجلوسه
רוח ירי مراتب النبوة مراتب كثيرة كما بينا في اول الكتاب יד
 فبعضها نطق وبعضها تاييد وقوة وافعال تصدر وبعضها ادراكات
 ومعارف وبعضها ارسالات لاصلاح الغير وتعليمهم وتاديبهم وكلها
 تسمى روح ירי فهذه مرتبة تاييد ونصرة واقدام واما المرتبة

على ما كانوا يعتقدو فيها انها تفسر لها الغيبات برعهم فيكون
مقلوب من **ואין פותר אותם** لפרעה ויהי כאשר פתר
לנו כן היה

כט יִצַח اسم الله تع يوصف به من معنى السرمدية والدوام
الابدی مثل **לנצח נצחים** أو من معنى العز والرياسة من **לנצח**
على ملاכת בית יי ومنه **למנצח בנגינות** والمعنى انه اصل
عزهم وأساس رفعتهم أو من معنى القوة والشدة من **ויז נצחם**
على בגדי الذي هو اسم للدم لكونه هو الذي به قوة الجسم
وشدته وقيل رجاءهم من **ואומר אבר נצחי ותוחלתי מי**
وهذه جميعها معناها في جهة الله راجع الى شى واحد لا تعدد
فيه سوى باللفظ وأما المعنى واحد

לב מעדרנות تدلل وتبخترا ^١ اى انه تجلد لحد المصيبة ولم
يتضعص لهول الموت ولم يجزع ولا ذل لشدة عزة كانت في
نفسه وقد رأى في الناس مثله كثير في هذه المعنى وقيل انه
صفة له على ما كان فيه أولا من التمدل والتنعم فكانه قال
אגד المتنعم أو التمدل وقيل فيه انه سيف متكف وجنسه
برعهم بقوله **התקשר מעדרנות כימה** وهذا لا يسمع لان معنى
התקשר **מעדרנות** **כימה** انعقاد الفواكه ونضجها وحلاوتها
بتأثير الكواكب وحركات الافلاك وان للثريا في ذلك تأثير
ظاهر كثير كما نبين في **איוב** وليس للرباط ولا للتكتيف ثم
ذكر ولا معنى وقد قيل مثل ذلك **וממגר תבואות שמש**
וממגר גרש ירחים فمعنى **מעדרנות** **ומגרים** **ומגדרנות**
واحد وربما اخذ ذلك من **כול המשנה ראשי מעדרנות**

انت تظن ان ليس فيه ذنب **יִפְאֵן** ... **הַפֶּצֶר** هو ايضا من
 المعنى وهو يعنى الى اللجاج في الخلاف حتى يتعبد الاصنام
 والاوثان وهو يريد **וחטאת און ותרפים** كما ابتدا في **חטאת**
קסם **מרו** لكنه استغنى بالاول وجعل معناه للقسمين مثل
מזבח טוב فتسمية ^(١) **און** على الصور الخيالية التي يخترعوها
 وينسبونها لامور موجودة اما كواكب او لموجودات ارضية وهي
 لا وجود لها في الحقيقة لذلك اسميت **און** لانها غل ومحال لا
 مستند لها فالحقيقة في الوجود كالجن والغيلان وشبهها او كما
 ينسبون لكل كوكب صورة من الصور الارضية اما انسان او
 حيوان او غيره على ما هو مشهور في كتبهم ومن ذلك قالت
 الاوائل **זל המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה**
כוכבים ומזלות يعنوها الصور التي ينسبونها لها لا اشكالها
 المرئية بالعين كما بين ذلك في الفقه وكذلك **תרפים** قد بينا
 ان فسر فيها تماثيل وهي تماثيل صور ما ايضا علوية او سفلية
 واسمت كذلك تهاجين وازدرا واستحقار بها وبعباديتها ومعتقدى
 صحتها كما اسميو الاصنام **אלילים** التي هي محلات مثل **רופאי**
אליל כלכם واسميو **צלמים** وهي الخيالات مثل **אך בצלם**
יתהלך איש على ما نشرح من معناه في موضعه من **אלתהלים**
 واسميو **בושת** في **قو' והבשת אכלה את יגיע אבותינו**
 وبالجملة فجميع ما استعير لها من الاسماء معناها عار وقبح
 وتهاجين وترديل وتنقيص لها وللمعتقدى صحتها لان هذه الاسماء
 وشبهها ^(٢) **المحال** والكذب احق بها وقد قلنا في قصة **מיכה**
 ان يمكن ان يكون تسمية **תרפים** من معنى الاستفسار والتبيين

 ١) **פאסמיה**

 ٢) **ושבבה**

וַיֵּצֵא חֲצֵרָהּ فِي الْخُطِّ وَكَذَلِكَ وَلֹא יִהְיֶה שֵׁם עַרְבֵי מִן
וַיֵּאָהֵל עַד סָדוֹם

ט וְהַמִּשְׁנִים الثواني أي الأبقار التي هي ثانی بطن وهي أفضل مما
قبلها وبعدها من البطون ومثل ذلك וּפָר הַשָּׂדֶה وقيل أنه
اسم النتاج الكاين في الربيع وهو ثانی للخریف وعلى كل حال
واو العطف فيه زائدة وقيل أنه صفة للأغنام والأبقار أي أنها
لحسنها ونبيلها جميع أولادها أَتَوَامَ مَتْعَةٍ הַפָּרִים الحملان
ومثله עִם חֵלֶב כְּרִים הַמְּלֹאכָה يريد به هنا المال من
الغنم والبقر وغيرها من الحيوان مثل לְרֹגֶל הַמְּלֹאכָה אשר
לפני كما قيل في هذا المعنى וְאִישׁ בַּמְּעוֹן ومعه בְּכֶרֶם
أراد أغنامه ومواشيه وقيل في غير الحيوان וְהַמְּלֹאכָה הַיִּתְרוֹ-
רִים يريد المال من الذهب والفضة والحديد وغير ذلك
בְּמִבְזָה וְנִמְסִים الهيئته الخفيفة التي ليس لها ثبات كالشي
الذائب وفيه أضمار אֲשֶׁר هي נִמְבֹזָה والميم زائدة على נִבְזָה
וְחָרַל אִישִׁים

יב מִצִּיב לֹא יָד ينصب له مكان أي منزلة والنصب فهو للخي
وقد قيل יֵד תְּהִיָּה לְךָ מַחוּץ לְמַחֲנֶה يعني مكان مختص
خارج العسكر لدفع الفضلات

כז קִסְם מְרִי يقول لا تستهين ^١ مُخَالَفَتُكَ لِرִבְكَ وعصيانك لما
أمرك ^٢ به لان خطية الخلف مثل خطية اخذ التماثيل ومعتقد
التنجيم والتكهن الذي نهت عنه الشريعة أي أن ذلك خطأ
بكونه خلاف أمر الله وتراك خالفته فتساويت بهم في المخالفة
والعصيان مع كون ذلك عندك ذنب عظيم والذي فعلته

١) חסדהון

2) cod. אמך

אחיה כעטיה כאלמילה المنحرفة وهي مكتوبة ויעש בש ומענה
 على المكتوب اكتسبو مغنم مثل עשה לי את החיל הזה
 הנותן לך כח לעשות חיל ואת הנפש אשר עשו בחרן
 ولذلك كتب ايضا **השלל** بغيرها التعريف فتقديره على
 المكتوب ויעש **העם שלל** وعلى ויעט المقرو يحتاجها فهو
 جايئ مضبوط المعنى على الوجهين

טז

פְּקִדְתִּי ليس هو مثل זכרתי كما يظنو بل مثل ופקדתי ב
 עליוהם **חטאתם פקר עון** אבות الذى هو بمعنى ايجاب
 ومعاقبة وذلك ان هذه اللغة اعنى פקר لها في العبرانية سبعة
 معاني احدها וייר פקר את שרה افتقاد وتعهد والثاني **אשה**
רעותה לא פקרו ולא נפקר ממנו איש وهو فقد وعدم
 والثالث ואחריהם פקר את כל **העם** عدد واحصא والرابع
 ايجاب معاقبة وقصاص مثل פקר עון אבות والخامس והוא
 פקר עליו לבנות לו בית من תרגום צוה פקיר אי انه امرنى
 بذلك والسادس ויפקר שר הטבחיים את יוסף ואת
 המגלה הפקירו ויפקירו את ירמיהו وهو ايداع واقرار في
 مكان سجن او غيره ومنه سمي الساجن ויתנהו בבית הפקרות
 والسابع ופקר המלך פקירים وهو تقديم وتوكיל
וַיַּרְבֵּ בְּנִיחָל كمن من ויארב בשדה וארב לו לאنت אלף ה
 التى هـ فا الفعل مثل כי מבית הסורים יצא¹⁾ למלך
 وغيره مما بيناه لذلك اوقفت اليا בקמץ للدلالة على الحرف
 الساكن اللين ومثله في اللفظ ויאצל מן הרוח وانما الف

¹⁾ יצי

י יְהִימוֹן נִמְוָה ואذا بالعسكر مايج مضطرب ولفظ המון جمع
 ويستعار للعسكر لكثرة واجتماعه مثل והמונו צחה צמא
 המון חוגג ונמוג مثل נמוגו כל יושבי כנען וקול התרגום
 فيه אתברו כל דהו יתבין בכנען כانه تعبيرا منه للمعنى
 لا شرح اللفظ יְהִלֹם تقديره וילך הלוך והלום מן והלמה
 סיסרא מחקה ראשו את הולם פעם تقديره הולם בפעם
 ای الضارب بالمطربة فشرح النص ואذا بالعسكر مضطرب وكلما
 مر اندق وانكسر وانضرب معناه واحد

כא מֵעֵנִי הַזֶּה הַנֵּס אֲנִי צוֹמָא מִן יִשְׂרָאֵל كانوا قد نزعوا الى
 فلسطين وصاروا في عسكرهم فلما راوا ان الكسرة صارت عليهم
 رجعو ودخلوا مع جمع ישראל الذى مع שאור ויהונתן
 وقتلوا معهم فى الفلسطينيين فتقدير النص هكذا והעברים
 אשר הלכו אל פלשתים מאתמול שלשום ואשר עלו
 עמם גם המה שבו להיות עם ישראל אשר עם שאור
 ויהונתן

כו יִהְיֶה אֲנִי מִן עֵסֶל אוּ סֵיל מִן עֵסֶל יִשְׁתַּף מִן וַיָּבֹא הַלֵּךְ
 לאיש העשיר الذى تفسيره אני

כז בִּיעֲרַת שְׁהֵדָה העسل ומثله אכלתי יערי עם רבשי
וַתֵּאָרְנָה אצות עיניה מן الغشاوة التى حصلت ¹⁾ לה מן
 الجوع وهو مكتوب ותרמנה والمعنى واحد لان غاية האורה
 فى العينين التامة فظهر فى المكتوب والمقرو معنى اصلاح البصر
 وازالة الغشاوة عنه والنظر ايضا الذى هو الغاية

לב וַיַּעֲטֵשׂ מאלו אל השלב ומثله ותעט אל השלל ומثله שלמה

יד

מצוק مائل أى قائم كوقوف العمود كما قلنا فى شرح כ' ה
 לירי מצוקי ארץ وقد يكون شرحه مصبوب من ויצק לו
 وكان حقه מצק وأما المعنى فهو مثل الاول لان الشئ المصبوب
 هو القاييم بالعمود ويمكن أن معناه مايل أى أن ميل احد
 الشماريخ من جهة الشمال والاخر من جهة الجنوب وهذا اقوم
 بالمعنى

כִּבְחָצִי ... كنصف الخطة التى يخطها للحراث (1) بزوجه فى יד
 الفدان ومثله האריכו למעניותם (2) وفى لغة اللام زائدة
 فيها (3) والتقدير فيه בכחצי لانه من المقلوب וצמר هو من
 الملازمة والاصطحاب من ויצמר ישראל ولذلك سميت الاسورة
צמידים لثرومها اليد وقيل للرباط الملازم على راس الانا אשר
 אין (4) צמיד فتيل עליו

יְהִרְדֶּה فرع وانزعاج ولشدة ذلك الفرع اضعيف فى آخر הפסוק טו
 لاسم الله ותהי לחרדת אלהים لان العبرانيون متى ارادوا
 تعظيم شئ اضافوه الى اسم الله مثل מאפליה שלהבתורה
 واللام فى לחרדת زائدة لانه مثل וידי חתת אלהים
הַמַּצֵּב וְהַמְשִׁחִית اصحاب الرد والمغيرات او اهل المنزلة أى
 النازلين بها واصحاب النبوة الذين كانوا ركبو وخرجو يغارو
 على البلاد ويفسدوها لحق الفرع والانزعاج للفيتين וְהַתְרַגְזוּ
 ارتججت بمعنى ارتعدت وهو تغايى ومثله ותגעש ותרעש
הארץ ومוסדות השמים ירגזו

1) אלתראח

2) למעניהם

3) adjeci-e conject. Roedigeri. فيها

4) אין

معه ويحل משה את פני יוי חלו נא פני אל רבים יחלו
פני נדיב وان لم يضاف اليه פנים فليس من هذا المعنى
וְאַתָּאִפֶּק تصبرت وتجلدت عند ما رايت القوم قد تفرقوا
والعدو قد قرب ولم اورى ذلة وكسرة بل تثبت وتصبرت
وقربت القربان تقوية لقلوب القوم الباقيين معي

יז הַמִּשְׁחִיתַת הַמִּגְיֵר (١) المفسد

כ בְּלִטּוֹשׁ יִסְקַל וַיִּסֵּן מִיַּחֲרָשְׁתּוֹ מַחְרָתֵהּ יֵאָתָו מִנְּקָרָה קִרְיָמוֹ
قادم מִיַּחֲרָשְׁתּוֹ قيل فيه انه الفاس وهكذا تدل سياقة النص
انه ذكره مع القادم وقال فيه التردد وית עושפיה وفي
الמשנה קורדום שנמיל (٢) עושפור وشرح فيه انه الجانب
العريض منه الذى ينجر او يجفر به والجانب الاخر من خلف
مستطيل او مدور يشقق به الخطب يسمى בית בוקיעו من
ויבקע עצי עולה

כא הַפְּצִירָה פִּים الكثيرة الافهام او الحادة الافهام من ופצור
בו ויקח الذى هو الالتحاح وهو المبرد לַמִּיַּחֲרָשׁ וְלַיָּאֲתָיִם
المحاريث والمناكير וְלַנְּשִׁלוֹשׁ קִלְשׁוֹן ذو ثلاث اسنان وهو مدراة
ذات ثلاث اصابع يقلب بها الزرع كما قيل عن الخطاف الذى
بثلاث شوكلات והמזלג שלש השנים וְלַהֲקָרְדוּמִים جا
على الاصل بها التعريف مثل בהשמים להגדור ولو قال
ולקרדמים جاز וְלַהֲצִיב הַדְּרָבִן المهاز وهو منخاس من
حديد يغرس فى عود ينخس به الدواب ومن ثبوته فى محله
وموضعه وتعليم الدواب به وتعويدهم المشى اسمى מלמד
הבקר وشبه به كلام العلما ואקאويلهم דברי חכמים
כדרבנות

١) אלמגיר

٢) שנמל

الجز الاول وقيل فيه ان معناه لما صار لشأورا في الملك
سنة فعل كيت وكيت اي فعل الذي قال بعد هذا وهو
ويבחר לו שאור שלשת אלפים מישראל كانه قال כשהיה
לו שנה במלכו ויבחר לו שאור וג' ואما قوله ושתי שנים
מלך על ישראל فذلك ملكه المحقق الذي كان منفرد له
قبل قصة עמלק ومن حيث استبقى אנג נפל منه الملك לויד
وبقى هو فيه عادية ¹) ومنذ علم ذلك فلم يزل منغص مشقى
حتى توفي ومن حيث قال له النبي קרע יוי ממלכות
ישראל מעליך لم יبق له ملك يعتد به

- בְּצִיבֹם מַקְדָּמָהּ הַקַּיִם בָּאֲמֹרֵהֶם הַמְּנוּסִים לְרִיבֵיהֶם 6
בְּבִאֵשׁ תִּפְאֶסְדוּ ²) אִי מָה כָּאֵן בֵּינֵיהֶם מִן הַשְּׁלָח 7
בְּמַעֲרֹת וּבְחֻנִּיִּים קָאֵל הַתְּרָגוֹם בִּיהֶם וּבְמַצְדָּתָא וּמַעְלוֹם אֵן 8
מַצֹּדָה מָקָא עַל יִתְחַסֵּן בִּיהֶם מִן הָעֵדוּ כְּקוֹ וַיִּלְכֹּד רוּיָד
אַתָּה מַצֹּדָה צִיּוֹן וְקָד מִתְּלֵב בֶּהּ בִּי קוֹ יוֹי סִלְעִי וּמַצֹּדָתִי
פִּשְׁחָא אֵן מַצֹּדָה מִתְּלֵב סִלְעִי וְסִלְעִי מִתְּלֵב צֹוֹר וְהוּא הַגְּבִיל הַחֲשִׁין
הָעָלִי וְאֵן אֶעְתְּרֵץ מַעְתְּרֵץ עֲלֵינוּ בְּקוֹ וַיִּרֹּד רוּיָד אֵל הַמַּצֹּדָה
קִלְנָא לֶהּ קָד צִיל אִישָׁא וַיִּרֹּד הַסִּלְעִי וַיִּרְדֵּי עַל הָהָרִים הֵּו
מִן הָאֲפַעְאֵל הַמְּתַצָּדָה בִּי הַמַּעֲנִי בִּלְפִזָּה וְאֵחָד וּמִתְּלֵב וְלֹא יִרֹּד עִמָּנוּ
לְמַלְחָמָה מָקָא יַעֲלֶה וּבְסִלְעִים וּבְצִיּוֹתֵיהֶם הַבְּרָג
וְהַחֲשִׁין הַמְּנִיעָה וְכִזְלֵק בִּי לִגְעָה הָעֵרֶב הַשְּׁרָח הוּא הַבְּרָג
בְּבִרְכָּא יִסְלַם עֲלֵיהֶם לֵאמֹר כִּזְלֵק כָּאֵן סִלְמָם יִבְרַכְךָ יוֹי וְתִרָא בֵּין
בִּי בַעַז וַיֹּאמֶר לְקַצְרִים יוֹי עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִבְרַכְךָ יוֹי
לֹא חֲלוּתִי מַעֲנֵה הַבְּתִיחָל וְהַתְּשִׁיעַ וְלֹא בִד לֶהּ מִן אֲזָפָה פָּנִים יִב

1) עאריה

2) חפאסרו

וַיִּבְאֵהוּ יְיָ לֵאמֹר וּבְמַלְכְּכֶם יִרִיד לֹאן אִבְהָתֶהֱמָּהּ קִד מֵאֲנֹו וּמֵאֲנֹו בְּקִיּוֹ
 יַעֲקִיבוּ בְּסִבָּב מֵאֲנֹו אֲזַנְבִּית אוֹלָדֶהֱם בַּעַד אֲנִי מֵאֲנֹו הֵמָּה וַאֲיִצָּא אֲנִי
 הַקְּסָה כָּמִיעָהּאֵהּ אִמְרֵ הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ לַמַּגְמֹוֹר כָּלָאֵב וְקִד קָא
 יוֹסֵף וַיִּשְׁמְרֵי לֵאמֹר לַפְּרֹעָה אִי רִיִּישׁ וּמִקְדָּם וְקִד קִיל גַּם
 אַתֶּם גַּם מַלְכְּכֶם תִּסְפּוּ וְהוּא מִשְׁלֵה הַזֶּה

יז הַלֹּא קִבְצוֹר זֶלֶק בָּאן גֵּאִיֶּה הַמֶּטֶר הַנֶּפֶע מִנֶּה לַאֲרֻצַּי וְהוּא אִי
 אִיֵּאֵר הַחֲסָאֵד מִצֵּר וְהוּא תַעֲ לֹא יוֹסֵל צִרָּר לְגִיבֵר מִסְתַּחֲקֶהּ פִּקְבֹּלֶה (1)
 דַּעֲאִי אִי מִשְׁלֵה הַזֶּה דָּלִיל עַל אִסְתַּחֲקֶהֱכֶם (2) הַשֵּׁר וְאַתֶּם אֲחֻטִּיתֶם
 בֵּינֵי יָדֶיֶה אִי طَلِبְכֶם وَاسْطَئَة بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ وَهُوَ الْمَلِكُ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ وَمَعَ
 ذَلِكَ أَنْ رَمِيتُمْ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ وَعِبَادَتِهِ الَّذِي ذَلِكَ هُوَ سَبَبُ الْعَنَاءِ
 بِكُمْ كَمَا كُنْتُمْ قَبْلَ الْمَلِكِ فَيَزِدَادُ خَيْرَ وَعَنَاءِ بِكُمْ وَبِالْمَلِكِ وَأَنْ
 تَشْبِهْتُمْ بِالْأَمْرِ وَأَتَكَلَّمْتُمْ عَلَى قُوَّةِ الْمَلِكِ وَعَسَاكِرَ وَاسْتَعْنَتُمْ
 بِهَذِیَّانَاتِ عِبَادِ الْكُوֹאֵكِبِ وَالْأَوֹثָانِ وَتَشْبِهْتُمْ بِهِمْ فَهَلَكْتُمْ أَنْتُمْ
 وَالْمَلِكُ أִיضָא وَلَا تَغִיד قֹוֹתֶה وَلَا جְמוּעָה שֵׁי הוּא قֹוֹ וְלֹא תִסְוֹר
 כִּי אַחֲרֵי הַתּוֹהוֹ אֲשֶׁר לֹא יוֹעִילוּ וְלֹא יִצִּילוּ כִּי תוֹהוֹ
 הַמָּה וּלְפִזָּה כִּי מְרִידֶה לֹאֵה יִרִיד לֹאֵה תִסְוֹר אַחֲרֵי הַתּוֹהוֹ
 فَانْ قَبِلْتُمْ مَا قُلْتُ لَكُمْ وَأَوْصَيْتُكُمْ لَا يَخْلِيَكُمْ عَنِ الْعَنَاءِ وَلَا
 يَتْرُكْكُمْ عَنْ أَنْ تَكُونُوا قَوْمَهُ وَصَفَوْتَهُ

יח

א קִיל אִנֶּה אֲחֻטֵּר מִנֶּה זֶכֶר הָעֵדֵד כִּמָּה אֲחֻטֵּרֶה מִן קֹוֹלֶה וַיִּעֲלֵשׁ
 אֶת הָאֲרֶץ מֵאֵה כֶּכֶר כֶּסֶף וְכֶכֶר זָהָב הַלְּזִי מַעֲנָה וּמֵאֵה
 כֶּכֶר זָהָב אוֹ גִיבֵר זֶלֶק מִן הָעֵדֵד וְקִד בֵּינָא מִשְׁלֵה כָּתִיר אִי

cod. פקבליה 1)

cod. אסתחקאכם 2)

وأن تعدت هذه اللغة بحرف لام كانت بمعنى غنا وأنشاد
 ومنها ما هو خفيف مثل ותען להם מרים ענו לווי בתודה
 ومنها ما هو ثقیل כרם חמר ענו לה על מחלת לענות
 وفيها أيضا معنى آخر تعرف في أماكنها وأما هنا فعرفنا أن
 ענו כי אשעדו רצותי قهرت ورضضت من ושלח
 רצוצים חפשים המקهورים המجبורים بالخدمة (١)
 ومنه אך עשוק ורצוצ וְאֵעָלִים.... בָּל أي اغضض
 طرفي واتغافل عنه كافي ما رأيته وكان حقه تحت الواو קמץ
 لأنه فعل ماض فأتى مثل المستأنف בשבא
עֲשֶׂה الذي اصطفى لان لفظ עשה تكون خلقه وأبداع
 مثل מלאכתו אשר עשה وتكون بمعنى إيجاد الاشياء الطبيعية
 بعد وجود اصولها ויעש ירי אלהים לאדם ולאשתו כתנות
 עור וילבשם وتكون لعمل الصنایع المهنية وهو المشهور ויעש
 את האפור وغيره وتكون بمعنى مكسب ואת הנפש אשר
 עשו בחרן כחי ועצם ירי עשה לו את חחיל הזה وفي
 هنا بمعنى اصطفى ولها أيضا وجوه أخرى في مواضع غير هذه
בְּדָן يريد בן דן وهو שמשון كما قال ממשפחת הדני יא
 ושמו מנוח وقد بينا في ما تقدم أن בעלום اسما عام
 لجملة الاصنام المعبودة ועשרות اسم ללجنس ועשרות
 לאנך وفي هذه المواضع فهي اصنام تعمل على سبيل الطلسمات
 بصور البروج المنسوبة للحمل وللتور وللجدى انهم كانوا
 يعملو طלسمات على تلك الصور الخيالية ويعتقدو فيها النفع
 او الضرر

انبيا واشتقاق **חבל** من **חבלי רשעים** أي جماعات
וְצִלָּהָה بمعنى حلول والمعنى ظهور قوة الالهية غريبة لم تكن
 فيه قبل ذلك وقد تكون هذه القوة في فعل صلاح يفعلها
 الشخص ونفع ينفع فيه الناس ونجح ينجحها في حركاته مثل
דוד ע' אלס منذ **נמשח בשמן השמחה** الذي قيل فيه
ותצלח רוח יי אלה **דוד** ومثل **שמשון** الذي قيل فيه
ותחל רוח יי לפעמו وايضا **ותצלח עליו רוח יי** كما بيناه
 في موضعه وكذلك **יפתח** وسائر **אלשופטים** بعضهم عين
 ذلك فيه بالفرد وبعضهم بالاجمال كما قيل **והיה יי עם**
השופט أي مع كل واحد منهم وقد تكون هذه القوة في
 النطق وقوة الفكر لظهور اقاويل وتسايح مثل **שיר השירים**
ותהלים و**בא** **אלכתובים** الذي قيل عنها انها **ברוח הקדש**
 ولذلك اسميو **القائليين** لها **נביאים** و**חזוים** كما بينا لانها
 مرتبة من مراتب النبوات لكنها اول المراتب وليس ممن يقال
וידבר יי ولا **ויאמר יי** **אליו** وعن هذه المرتبة قال **דוד**
ע' אלס **רוח יי** **דבר בי וג'** كما بينا

יב

ענה **ב** **לפי** **עניה** متى كانت بمعنى شهادة كانت مع رباط
 البا مثل **לא תענה ברעך עד שקר** **שקר** **ענה** **באחיו** وبغير
 با قد تكون بمعنى مبدا قول مثل **ויען איוב الاول** ومثل
וענית ואמר ومن هذا المعنى **אל** **תען** **כסיל** كما يبين
 في موضعه وقد تكون جواب لقول تقدم مثل **ויען כל העם**
ויאמרו ومثل **ויען איוב** جميعها غير الاول **ויען** **צופר** **ויען**
בלדר وغيره ومن هذا المعنى **ענה** **כסיל** **כאולתר** كما نبين

הימים عند ذکره قصص المتقدمين ونسبهم قال והדברים
 עתיקים ای منقولة عن الاوائل ولا داخله فيها فلذلك لا
 تستشنع قولنا في ספר שופטים ان تلك القصص ليس هي على
 نظام ترتيبها بل فيها المتأخر موضع المتقدم وبالعكس لان
 الغرض تعريف تلك القصة كانت في مكانها او متأخرة او
 متقدمة لم يقصد المدون ترتيب ذلك وكذلك قوله יעשה
 לי אלהים וכה יוסיף כזאת וכזאת יעץ אחיתפל وما
 شابه ذلك كله لفظ المدون لا لفظ القايل نفسه وهذا بين (١)

חֲבֵל נְבִיאִים قيل فيه جماعة شعرا وسنئين لك في דברי
 הימים دليل بنص ان الشعرا يسمو נביאים וחוזים اما
 נביאים فمن قوله על ידי אביהם ידותון בכנור הנבא על
 הודות והלל יי אי انه كان يرتب اقوال تسبيحية وترى
 مزامير كثير في التהלים منسوبة لידותון وقد قيل عنه הנבא
 ואما חוזים فق كل آله בנים להימן חוזה המלך
 בדברי האלהים להרים קרן והימן لم يذكر مع الانبيا
 سوى مع الشعرا الملحنين وله ايضا في التהלים مزامير وقال
 דוד ע' אֶלֶס عن هذه المرتبة روح יי דבר בר ומלתו על
 לשוני لذلك كلما قيل بهذا النحو يقال عنه انه قيل بروח
 הקדש وسنئين هذا ايضا בדברי הימים بابسط من هذا
 اما هنا فاشرنا اليه اشارة وفي اللغة العبري ايضا الشاعر من معنى
 الشعور والتدبى بمعنى غريبة لطيفة ينظمونها وقيل فيه جماعة

יא. قد بين النقل ان ذلك جميعه بالاجرة وانما تخصيصه به انه
 يلزمهم (١) بذلك بالكراهة منهم اذا لم يريدوا بالاختيار
 واما الاجرة فلا بد منها والا فكان يكون دالاً وهذا ضد
 المكتوب في التوراة الذي امر ان يقرأ فيها على الدوام **וקרא**
בו כל ימי חייו למען ילמד לדאוד את יוי

[illegible]

2

ט הַרְאָה על דלך בקוֹ כִּי לנביא היום הזא ידל אן הזא
 النص وهذه القصص لم تكتب في حين جرت ولا في ذلك
 الزمان بل المدونين لها كتبوها بعد ذلك واخبروا بما وصل
 اليهم عن الزمان المتقدم ويدل على ذلك ايضا قوֹ في דברי

והכהעם 4) אלצנע 3) cod. מגמום 2) cod. ילזמה 1)

וַיֵּךְ בָּעַם ... בֵּית שֶׁמֶשׁ هـ قرية وليس من المدن الكبار וְ
 حتى يكون فيها هذا العدد ممن مات وبقي منهم ايضا من
 لا رأى אֶלְאֶרֶן ولا مات فقيل في ذلك ان لم يمت سوى سبعين
 نفس وهم السنهדרين وانهم في יִשְׂרָאֵל بمنزلة خمسين ألف
 رجل فيحتاج كاف التشبيه ليكون כַּחֲמִשִּׁים אֱלֹה אִשׁ
 وحذفت كما حذفت من דָּאָם זָהָב وغيره مما بيناه (1)
 فيمكن على هذا ان مشايخ الجمع وكبراهم اجتمعوا سبعين
 نفس بعدد السنهדרين لان كل ثلاثة من יִשְׂרָאֵל يسمو אֱלֹהִים
 وكذلك في السبعين فارادوا الايك السبعين ان ينظرو في אֶלְאֶרֶן
 هل اللواح باقية فيه التي هـ לוֹחֹת הַבְּרִית او ان אֶלְפַּלְשִׁתִּים
 اخذوها فلما فتحو אֶלְאֶרֶן نظرو اللواح فماتوا كلهم دفعة
 ولذلك كان تقديمه שִׁבְעִים אִשׁ قبل חֲמִשִּׁים אֱלֹה אִשׁ
 ولو كانت אֶלְחֲמִשִּׁים אֱלֹה אִשׁ مع السبعين في العدد لكان
 ضد ذلك لان العبرانية تقدم ابدا الاكثر على الاقل في المراتب
 العددية

٢

וַיִּשְׁאַבוּ מַיִם ليس لاستنقى الماء وهراقه (2) معنى في هذا المكان
 ولا له تاثير في التوبة ايضا فالقصد اذا منه استجداب وطوبات
 الدماغ وصبها دموع من العيينين بالبكا لشدة اشتعال حرارة
 القلب وحرقته في طلب الله فشبه ذلك لكثرتة وغزارته كمن
 يستنقى الماء ويسكبه على طريق الاستعارة مثل قول חֲנָה וְאַשְׁפָּךְ
 את נפשי לפני ווי وكذلك שִׁפְכוּ לִפְנֵי לַבְּבָכִים

1) بيناهو

2) وهراقه

ويمكن انه بمعنى تواليه مثل **אוי לך ארץ** وهو محذوف (1) **الواو**
 من **אוי לך מואב** فيكون معناه **الويل لنا** بعد زوال
 عزنا

ה

ז **בַּטְחוּרִים** أحد اجزا **וישמם** **וטחוריו** **בואסיר** وهو صنفين
 ظاهرة وخفية والخفية اشد نكاية وعنه قيل **וישתרו להם**
טחורים وقال **דונש בן תמים** ان كتابته **עפלוים** لكون
עופל في لغة العرب **دا** يصيب النساء في قبولهن فجمع في المكتوب
 والمقرو الرجال والنساء وقد بينا ان كثير من الالفاظ يكون
 في العبري والسرياني والعبراني سوا وقد بينا علتها ايضا وكون
וישתרו **בשין** موضع **סמך** **למ** يغير (2) المعنى عما هو عليه
 لانهما حرف واحد

ו

ח **בְּאַרְגֵז** صندوق او علبة ونحوه
 יח **וְעַד כּוֹפֵר** القري غير الحصينة مثل **היהודים הפרזים**
וְעַד אֵיבָל هذه اللام مبدلة من نون من **דַּלְזַת** وهو يريد
אבן הגדולה وتراه عين فيه **אשר הניחו עליה את ארון**
יוי كما قيل **اولا והלויים הורידו את ארון יוי** **ואת הארגז**
אשר בו כלי זהב ושימו אל האבן הגדולה وكذلك
 قال **الترغوم** **ועד אבנא רבתא** **وابو الوليد** **رضي الله عنه**
 يرى انه مرج مثل **אבן** **מחוללה** الذي شرحه **الترغوم**
מישר مثل **עמק חברון** فهو عنده مثل **עמק** فكيف يوصف
 بالتناييت اعني **הגדולה** وايضا ان النص قال **אשר הניחו**
עליה את ארון יוי

1) מחרוף

2) יגיר

وهي مكتوبة יך ضمن فيه معنى יך ידו أي أنه فرعان وجل
على אלארון فكان يضرب يد بيد كما شأن كل متالم متوجع
وشرح ذلك في قوله כי היה לבו חרד על ארון האלהים
فضمن المعنيين في المقرو والمكتوب باو جر لفظ واستغنا عن التطويل
فلذلك تكتب יך وتقرأ יד

מפרקתו وهي فقار ظهره ^(١) لأنها مفاصل مفاصل لان المفصل يسمى יח
פרק وقيل في القلع والافصال ויתפרקו כל העם

היה לילת قد تحيرت المفسرون في شرح هذه اللفظة فقال
بعضهم أنه היה للדת وبعض جعله من יללה وبعضهم قال
حبل متعلقة أي متعلقة من الحبل يشتق من ובלולים יעלו
الذي تفسيره معلقات كما يصعد منها إلى الصطوح وقد ذكر
بن גנאח رضى الله عنه في تصريحها وجوها أحسنها أن تكون
صفة من المعتل اللام والاصل فيها ללה على زنة דוה وדוה
وابدلت الهاء بتا مثل שנת לעוני ושכרת ולמי מין أقول
وربما كان معناه הרה לילה فلانت أليا وقلبت ^(٢) الها تا أيضا
فيكون المعنى فيه كما تقول الناس حبل على ليلائها أي قريبة
وقت الولادة فكانت هذه حبل ليلتها وتراها ولدت في ذلك
النهار كما قال ויתכרע ولا نقول أنها اسقطت لانك تراهم
بشروها بأنه ابن كما قال אל תוראי כי בן ילדת كما قيل
לרחל אל תוראי כי גם זה לך בן ثم أنها سميت المولود
אי כבוד وقد عاش وكبر وهذه اللفظة قيل أنها بمعنى אין
כבוד أي قد فقد ^(٣) العز والاکرام من ישראל بعدم אלארון
من بينهم وموت כזה גדול وأولاده المعددين ليكونوا في مرتبته

cod. צהרה 1)

cod. וקבלח 2)

פקר 3)

رغيف خبز סַפֵּיחָנִי ضمني أو ضيفني الى بعض الخدم
لأننا ولو كسرة خبز

ג

ג لا يمكن أن يكون שמואל ينام في الخراب الذي فيه ארון
ייו وإنما يصف أن وقت فاداه الله كان السراج بعد لم ينطفى
في (١) היכל ייו أي أنه كان بعد ليل ولم يصبح الصبح والتقدير
تسموאל شוכב ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ייו אשר
שם ארון אלהים ויקרא ייו אל שמואל

יא תצלנה تطنن أذنيه ومثله צליל לחם شعורים وقد
شرحناه وفي ملכים (٢) תצלנה بفتح تحت الصاد والسين لها
لتعريف ציצת תפארה

יז כזה יעשה יוסיף قد قلنا (٣) في أول الكتاب أن هذا
وأمثاله اختصار عن التطويل وهم يستعملو مثله بمعنى قسم
ودعا جميعا وليس هو لفظ القايل بعينه وإنما المدون لما طال
عليه المعنى الذي قاله القايل فاختصره بلفظ العموم كما يقال
في العربي على طريق الإيجاز فعل الله بي وصنع أن فعلت كيت
وكيت ومثله כזאת וכזאת יעץ אחיתפל וכזאת [וכזאת]
יעצתי אני ومن قال أنه كلام القايل وأنه قسم بهذا النص
نفسه فهو من المبرسمين

ד

ח במִדְבָּר قيل بالنطق مثل ומדברך נאווה لأن العשר מכות
كلها كانت في مصر لا في المדבר

יג יד יִרְדֵּה מִצְפָּה الى جانب الطريق ينظر من يعبر ليسأله

1) ינטפי

2) cod. מליכים

3) cod. קדלנא

الفاظ كثير تغلب حتى ينتظم فيها المعنى على موافقة مواضع
 واطراد لفظه وليس هنا ضرورة تحوج الى ذلك ولا الى موضع
 عليهم لان ذلك عايد الى المروءة وانما اتى كذلك لمجاورة
 مريبو يدين يحكم الى نهاية العالم وقيل اصولها مثل
مؤ הקים כל מפסי ארץ ידין משוח معنى
 متكرر بلفظ مترادف لان מלכו هو משוח وقيل ان ذلك
 اشارة لדוד غ الش الذي يكون ملكه على يد ابنها שמוא
 وهو يكون سبب قعد ¹ ושוא اولا واخيرا على يد ابنه الاتي
 من سلالة الذي لا رفعة شان تحصل لهم الا بحضوره فكانها
 شكرت الله تع شكر خاص على ما نصرها فيه ² وجبر قلبها
 واغاثها بولد قرت به عينها وفي ضمن ذلك شكر عام على ما
 ينصر الله الملة ويغيثها من تلهفها بواسطة شخص يقدمه ولدها
 بامر الله تع وعن هذا قالت ירי ידין מפסי ארץ اي انه
 اراد وحكم بما يكون الى نهاية العالم على المجاز
יפוד בד ليس هو مثل אפור الذي לכהן גדול بل قد יח
 يكون قريب من شكله وسمى باسمه وكان عادة كل متعبد
 يلبسه تطوع وقد رايت انه كان يلبسه כהן מיכה كما تقدم
 وדוד ايضا وغيره
מעון قال المترجمون דפקידות לקרבא בבית מקדשא مثل כח
ממעון קדשו
לַאגוֹרֶת دانف مثل עשרים גרה والالف زائدة وضمير לו לו
 عن לכהן الذي قال عنه והקדמותי לו כהן נאמן اي يجي
 يخدمه ويقبل يديه ليعطيه شئ يعيش منه دانف فضة او

 1) קער cod.

2) הי

وانقطع رجاء كما قيل ليحזקאל ע' אלס העצמות האלה כל
 בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואברה
 תקותינו נגזרנו לנו פבשרתם ואועדתם بانتقالهم من الخسة
 الى الشرف ومن الالهانة للعر والاکرام מקים מעפר דל מאשפות
 ירים אביון להושיב עם נריבים וכסא כבוד ינחילם
 وبرهنت انه قادر على ذلك كما قدر على انشا اساسات العالم
 وتشبيت قواعده כי ארץ قيل فيه قوايم الدنيا
 من השן האחר מצוק מצפון אי قאيم מائل فمعنى מצוקי
 ארץ مثل עמודי ארץ ותכל اسم للعالم אי ثبت اساسات
 الارض وجعل عليها الدنيا וישבת וישמור لان الماشى
 فى النور لا يكاد يعثر

ט וירשעים ינقطعון ויהלכון من معنى כי ייר אלהינו
 הדמנו האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו

י ייר מריביו ינדפון וינקסרונ ע'לו ירעם
 مكتوب עלו بلا يا لان اليا من احرف اللين فاسقطت هنا
 من الخط كما ه لينة فى اللفظ ومثله ויכו אותו ואת בנו فى
 التורה مكتوبة ايضا بلا يا واصل هذه اليا الف لانها بعد
 קמץ وترى עשו ויעקב مكتوبة دאيم بلا يا وبلا الف لكونها
 لينة خفية وقولها בשמים ורעם تريد من השמים مثل והנותר
 בבשר ובלחם وهو بمعنى من שמים נלחמו הככבים
 ממסלותם الذى فى שירת רבורה وقد بيناه ثم ولفظ ורעם
 يجلب من רעם وقيل يكسرهم ويطحنهم ويرضهم مثل תרועם
 בשבט ברזל הירוע ברזל وهذا غير جايז فان רעם سالم
 ותרעם معتل العين الا ان يقال ان الميم فى ורעם مزيدة وانه
 فعل متعل اللام فى معنى תרועם المعتل العين كما قد بينا

أن يكون קשת موضع קשתות وقد تقدمت أمثلة جميع
ذلك في الجزء الأول אָזְרוּ חֵיל יִרִיד נֶאֱזָרוּ أي ثابرو
بالقوة

שִׁבְעִים الذي كانوا شعبانيين مستغنيين افتقرو حتى اضطرو ה
أن ياجرو أنفسهم لياكلوا الخبز וְרֵעֵבִים חֵילָו امتنعו
من الخدمة والشقا لما اغناهم الله تع كما وصفته מוריש
ومعشיר משפיל אף מרומם شرح לפסוק المتقدم وتمثيل
المعنى أن اللذين في حال ذل وهوان واحتياج ينتقل أمرهم
للفتحة والعز وعدم الاحتياج والغير المتغلب المرتفع ياول أمره إلى
الانتضاع والاهانة ^(١) والعطب فجمعت في هذا المثل صفة حالها مع
ضررتها أولا وما انتهت إليه أخيرا وجعلت ذلك لسان حال الأمة
في حال عدم سعدها وكونها عاقر عن كل سعد وكمال كما قال
רני עקרה לא ילדה وما ينتقل إليه حالها من السعد الوافر
والاولاد الكثيرين كما قال בניך מרחוק יבואו כי חלה גם
ילדה ציון את בניה وعوض الذل والاهانة يعود لهم العز والوقار
وعوض خدمتهم لغيرهم يعود غيرهم يخدمهم هو قولها שבעים
כלחם נשכרו ורעבים חדלו עד עקרה ילדה שבעה ורבת
בנים אמללה تريد בשבעה تكثير لا تجرير فقام المعنى
بالوجهين قيام كامل جامع من غير اخرام ولا نقص فهو بلا
شك ברוח הקדוש

מִקִּים אֶבְיוֹן וְג' شرح لما تقدم من قولها ויי ממית ח
ومחיה מוריד שאול ויעל ויי מוריש ومعشיר משפיל אף
מרומם كلها احوال أهل الغلوت اللذين قد عطبو وعدمو

cod. ואלאהנה 1)

هذه النقلة سوا لان تصاريף اللغتين قريبة بعضها من بعض وقد
 بينا ذلك وسببه في صدر الكتاب ولما كانت الصلاة مركبة من
 التسبيح والشكر والحمد والدعا استعير لفظ תפילה للتسبيح
 والوصف والتعظيم ⁽¹⁾ دون أن يشترك معه دعا وهو في ثلاثة
 مواضع ותתפלל חנה ותאמר תפלה לחבקוק תפלה למשה
 هذه معناها مثل معنى תהלה وأما الباقي مثل תפלה לדוד
 תפלה לעני כי יעטוף והיה כי הרבתה להתפלל אל הנער
 הזה התפללתי فكلها معنى دعا وإذا تأملت في التהלים المزمור
 الذى عنوانه תפלה والذى عنوانه תהלה يبين لك هذا ما
 خلا תפלה למשה كما قلنا أنه مستعار بمعنى תהלה
 עֲלֶיךָ פֶּרַח וְצִיל בַּלְזִין וַיַּעֲלֶז לְבִי וּבַלְסִין נִתְעַלְסָה בְּאַהֲבִים.
 רָמָה אֲרֻנִּי שָׁנִי רָחֵב אֵי עֲזַמְתִּי חֲגִתִּי וְקוֹי נִטְקִי
 ב יֵאֵין קִדְוָשׁ אֲבִתִּי בַּתְנִיזָה אֲמֻלֵּךְ אֲדִי לֹא יִמָּאֲלֶה בִּי מִחֲלוֹק
 מן مخلوقاته
 ג עֲתָק אֲגֻלִּיז מִן הַכְּלָם וְאֲחֻשֵׁן מִן הַקּוֹל מִתֵּל הָזֶן עֲתָק אֵי
 מִלָּא חֲסִימָא כְּתִיר וְלֹא נִתְפַּנֵּן וְלֹא תִהְיֶיט אֲלִסְבָּב וְצִיל
 אֲנִתֵּהט אֵי כָּל סִבָּב לֵה סִבָּב וְאִלֵּיךְ תִּנְתֵּהי כָּל סִבָּב לֹאֵ
 הַסִּבָּב הָאֵוֹל בִּי אֵיכָא כָּל מוֹכּוֹד מִשְׁתַּף מִן מַעֲנֵי אֲבֹא עֹד
 תְּכֻנְתִּי וּמִנֵּה צִיל וְכֻנֵּן לַחֲקֹר אֲבֹתָם
 ד קִשְׁתָּ חֲתִים מִנְדֻּקִּין ⁽²⁾ מִנְכֻסְרִין וּמִנֵּה וִיוֵד חֲתִית
 אֱלֹהִים וּבִאֲפֹס לֹאֵם מִחֲתִית רִזּוֹן אֵי כִסְרָה וְאֲנֻדְקָאֵה כִּמָּ
 בֵּינָא מַעֲנָה בִּי הַצֹּדֵר וְחֻקֵּה חֲתִית לֹאֵה שִׁפְטָה לְקִשְׁתִּי וְהִי פִרָא ⁽³⁾
 וְלִכְנֵה חֲמֵץ מְגָוֶרָה גְּבוּרִים עַל צִיָּאָס וְשִׁכָּר הַבֹּהֲמָה אֵינְנָה

אלהעטים 1)

cod. מנדקים 2)

פראר 3)

شرح ספר שמואל א' من كتاب البيان

א

אָפִים אی سهم واحد بقدر سهمین وقيل في אפִים انه بمعنى ١
 المحابة (١) مثل לא תשא פני דל وقيل انه رغيّفين اى يجعل
 لها اللحم والادم بين رغيّفين ويعطيها وهذا ضعيف جدا وبعيد
 כַּעַס قد بينا ان כַּעַס يكون بمعنى غيظ وحرص باطن وقد ٢
 يكون بمعنى قطوب وعبوس ويكون بمعنى ألم وتوجع مثل ٣
 שקול ושקל כַּעַס فعناه ههنا انها تغايظها على الدوام بافعالها
 وتولم قلبها باقوالها هو "قو" גם כַּעַס وقصدها بذلك نكايته
 لتدوم (٢) مقطبة معبسة ليلا يميل اليها زوجها قصدها ان تكون
 متألمة متوجعة على الدوام لعل زوجها يستقبحها ويبعدها هو "قو"
 בַּעֲבוֹר הַיָּעֲמָה אی لكى تكون مقطبة عبوسة وشدة الرا على
 غير قياس ولعلها للافصاح لصعوبة اظهارها مع العين
 וַפְּנִיָּה עֲבֹסְתָה וגضبها من פני יוי בעשי רע وايضا אכפרה יח
 פניו

ב

וַתַּתְּפִּלָּ לָּ לָּ لغة תפלה في اللغة العبرانية اصلها الدعاء والطلبية א
 ثم نقلت الى تسمية الصلاة المفروضة على وضع معلوم بشرايط
 معينة وكذلك لفظ صلاة في اللغة العربية مثل هذا الاصل ومثل

١) אֶל־מַחֲבָאָה

٢) לַחֲרוֹם

Rabbi Tanchum Hierosolymitani commentarium arabicum ad lihorum Samuelis et
Regum locos graviores ... edidit et interpretationem latin adjecit Theod.
Haarbruecker

Lipsiae 1844

A.or. 1780

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10249876-2